

Etninė kultūros globos tarybos informacinis leidinys 2005

Kultūra

Metraštis leidžiamas nuo 2001 metų. **Nr. 5**

Redakcinė kolegija

Dr. Petras Kalnius
Prof. dr. Libertas Klimka (pirmininkas)
Birutė Kulnytė
Prof. habil. dr. Irena Regina Merkienė
Prof. habil. dr. Alfonsas Motuzas
Irena Seliukaitė
Dr. Bronė Stundžienė

Informacinį leidinį parengė ir išleido
Etninės kultūros globos tarybos sekretoriatas,
Žygimantų g. 1/8, LT-01102, Vilnius, Lietuva
Tel. 210 71 61, Faks. 210 71 60
Mob. tel. (+370) 699 04238
El. paštas: etnogloba@lrs.lt
www.lrs.lt (žr. nuorodą – institucijos,
atskaitingos Seimui)

Tekstai, stilistika, redagavimas,
koregavimas ir komponavimas –
Vaclovas Mikailionis
Viršelio maketas –
Rima Jonytė
Maketavo *Rima Jonytė*, UAB „Petro ofsetas“
Pasirašyta spaudai 2006 08 29
Tiražas 1000 egz.

I-ajame viršelyje: Šv. Jurgis Nugalėtojas
Kaltinėnuose (Šilalės r.)

Liberto Klimkos nuotrauka

II-ajame viršelyje: Alovės vaikų etnografinis
ansamblis „Susiedukai“ (Alytaus r.)

III-ajame viršelyje: alytiškio medžio drožėjo
Sauliaus Lampicko prakartėlė

Arvydo Švirmicko nuotraukos

Spausdino UAB „Petro ofsetas“
Žalgirio g. 90, LT-09303 Vilnius
tel. (+370 5) 273 33 47, faks. (+370 5) 273 31 40,
El. paštas: priemimas@petroofsetas.lt,
www.petroofsetas.lt

ISSN 1648-6072

VILNIUS, 2006

TURINYS

IŽANGA	4
<i>Libertas Klimka. Pilietiškumas ir tautiškumas: šiandienos aktualijos</i>	4
LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO TEISĖS AKTAI	7
TARYBOS VEIKLA	11
Tarybos posėdžiai	11
Valstybinių programų koordinavimas.....	12
Tarybos laikinųjų ekspertų grupių posėdžiai.....	14
Regioninių tarybų veikla	15
Aukštaitija.....	15
Dzūkija	22
Mažoji Lietuva	24
Suvalkija (Sūduva)	30
Žemaitija	34
EKSPERTIZĖS IR NUOMONĖS	41
REGIONINĖ POLITIKA IR PLĖTRA	41
<i>Petras Kalnius. Sūduvos ir Suvalkijos tapatumo klausimas</i>	41
<i>Skirmantė Paplauskienė. Šilutės rajono architektūros paveldo kontrastai: vieni pastatai griūva, kiti keliami naujam gyvenimui</i>	48
<i>Irena Niuniavaitė. Regioninės tradicijos ir turizmas</i>	53
<i>Audronė Genzur. Dzūkų regiono lietuviškų tradicijų puoselėjimas ir sklaida</i>	55
GYVOJI TRADICIJA	57
<i>Ona Drobelenė. „Visa, kas gera, paraidavo iš miško...“</i>	57
<i>Alfonsas Motuzas. Krikščioniškas pamaldumas Lietuvos etninėje kultūroje: tarp tradicijos ir naujovių (saugos ir globos problematika)</i> ...60	
<i>Alfonsas Motuzas. Christian piety in Lithuanian ethnic culture: between tradition and innovations (problems of protection and care)</i> ...69	
<i>Irena Regina Merkienė. Lietuvių žiemos šventės</i>	71
AMATAI	73
<i>Inga Nėnienė. Apie audimo tradicijų tyrinėjimą</i>	73
<i>Audronė Lampickienė. Senieji amatai – jaunoms rankoms</i>	77
<i>Libertas Klimka. „Kaziukas“ Vilniuje</i>	79
<i>Libertas Klimka. Vytautas Valiušis ir jo keramikos muziejus</i>	82
<i>Libertas Klimka. Tūkstantis drožtinių lazdų</i>	84
KRAŠTOTYRA	85
<i>Irena Seliukaitė. Kraštotyros judėjimas – kurlink?</i>	85
<i>Jūratė Radzevičiūtė, Arvydas Ščiukaitis. Jaunųjų kraštotyrininkų judėjimas Lietuvoje</i>	88
ETNINĖS KULTŪROS SKLAIDA	90
<i>Alina Baravykaitė. Ar galima kalbėti apie etninę kultūrą nacionalinėje spaudoje?</i>	90
KRONIKA	92
Įteikti prizai geriausiems folkloro kolektyvams	92
Premijos tradicinės kultūros puoselėtojams	95
2005-2009 m. kadencijos etninės kultūros globos tarybos nariai	96
Etninės kultūros globos tarybos sekretoriatas	96

Pilietiškumas ir tautiškumas: šiandienos aktualijos

Einant šešioliktiesiems metams po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, pirmieji valstybės asmenys atvirai išsakė rūpestį dėl šiandieninėje mūsų visuomenėje nuvertintų pilietiškumo ir tautiškumo kategorijų. Problema dabar plačiai aptarinėjama žiniasklaidoje, nes tai gali būti viena iš priežasčių, sąlygojančių destruktivius procesus valstybėje: visuomenės susipriešinimą, masinę emigraciją, jaunimo apolitiškumą, smurto apraiškų plitimą ir kt. Tad verta iš esmės pažvelgti į šių kategorijų turinį, o ypač jo kaitą globalizuotame pasaulyje, įvertinti reikšmę visuomenės sveikatai. Neabejotinai čia išryškės etninės kultūros svarba, kartu ir švietimo įstaigų uždaviniai ją gaivinant, puoselėjant bei paverčiant gyvąja tradicija.

Pilietiškumas yra neatskiriama laisvos, savarankišką politinį gyvenimą gyvenančios visuomenės tautiškumo dalis. Tai sąmoningas asmeninių pareigų tautai ir demokratinei valstybei suvokimas, gebėjimas ginti savo ir bendrapiliečių teises bei laisves, siekiant visos Lietuvos gerovės. Tikslingas veikimas pagal šias nuostatas žmogų daro patriotu ar politiku. Tautiškumą gi galima apibrėžti kaip asmens ir visuomenės susitapatinimą su valstybės istorija, su istoriškai susiklosčiusiu ir tautiečių subjektyviai suvokiamu kultūros savitumu; gebėjimas jį saugoti, kūrybiškai praturtinti ir perteikti ateinančioms kartoms.

Tautiškumas nebūtinai susijęs su genetinė giminyse tautai, - svarbu žmogaus apsisprendimas save priskirti tam tikrai kultūrinei aplinkai. Nacionalinės kultūros pagrindas – jos etninė kultūra. Tai visos tautos per šimtmečius sukurta, iš kartos į kartą perduodama ir nuolat atnaujinama kultūros vertybių visuma, padedanti išlaikyti tautinį tapatumą, savimonę ir etnografinių regionų savitumą. Iš tiesų etninės kultūros reikšmę sunku pervertinti: ji tautos būtis, išlikimo ir stiprybės esmė, nacionalinės kultūros pamatas. Todėl taip svarbu rūpintis gyvąja etninės kultūros tradicija.

Tautos sukuria savo valstybes iš esmės tam, kad įtvirtintų savosios kultūros laisvos sklaidos, tradicijų išlaikymo, jų visaverčio gyvavimo bei išlikimo ateityje garantijas. Visos kitos valstybės funkcijos, pavyzdžiui, sveikatos apsaugos, švietimo, socialinės paramos, gali būti sprendžiamos ir nebūtinai nacionalinės valstybės rėmuose. Sukūrusi savo valstybę tauta tampa nacija, apibrėžiama kaip žmonių bendrija, kurią vienija gyvenimas vienoje teritorijoje, kultūrinis bendrumas, taip pat ekonominė ir politinė sistema, visų narių politinės teisės. Gailla, kad šios tiesos dažnai užmiršamos arba ignoruojamos kasdieniuose rūpesčiuose, jos skęsta politinio gyvenimo verpetuose. Taigi apskritai pilietiškumas atsiranda iš dvasinio ryšio su gimtine, suteikusio žmogui viską – gyvybę, gimtąją kalbą, pradinę kultūros terpę.

Etninės kultūros vis tik nereikėtų tapatinti su tradicine arba liaudies kultūra, susiklosčiusia iki XIX a. pabaigos Lietuvos kaime. Iš to dažnai kyla klaidinga nuostata, kad etninė kultūra – praeities atgyvena, tradicinis paveldas, kurio vertybėms vieta tik muziejuose, tautosakos saugyklose ar kraštotyros knygose. Jaunimui būtina parodyti, kad etninė kultūra anaipol nėra žaidimas senove. XX a. pradžioje iš esmės kintant visuomenės struktūrai, pamažu nebeliko ir tos terpės, kurioje susiformavo tradicinė kultūra. Dabar liaudiškoji kultūra mūsų akyse tampa elitinės kultūros dalimi; jos raiškos vietos – nebe kaimo gryčia ar gamtos prieglobstis, bet koncertų salės, miestų ir miestelių šventės, mokyklų bendruomenės. Esmingiausia yra tai, kad etninė kultūra, išaugusi iš tradicinio paveldo, šiandien padeda lietuviams neprarasti tautinio savitumo, žengiant į modernųjį pasaulį.

Ryškejantys pasaulio kultūros raidos ypatumai ir tendencijos liudija, kad kosmopolitinės orientacijos, nepaisant daugelyje gyvenimo sričių vykstančių globalizacijos procesų, neturi perspektyvos, – žmonijos civilizacijos ateitis yra multikultūrinė įvairovė bei kultūrų dialogai. Būtent todėl savitą tautų kultūrinę raišką, etninės kultūros sklaidą ir gilėjimą skatina UNESCO rekomendacijos. Šia kryptimi projektuotina ir švietimo strategija Lietuvoje.

Etninės kultūros globa ir puoselėjimas anaipol nėra nukreipti į kultūrinį uždaramą; priešingai, tuo kiekvienos tautos sukurtos kultūrinės vertybės atveriamos visam pasauliui. Geriausias pavyzdys – labai populiarūs tarptautiniai folkloro festivaliai. Nykstant administracinėms sienoms Europoje, kuriantis vieningai ekonominei bei informacinei erdvei, tautų kultūriniai skirtumai bus tik dar labiau pabrėžiami ir iškeliami. Šie procesai jau dabar pakankamai išryškėję; jie atsispindi Europos Tarybos priimtuose dokumentuose, skatinančiuose išlaikyti ir plėtoti regionų kultūrą. Be to, tai atitinka poreikius tokių pragmatinių veiklos sferų kaip turizmas ar kitos

poilsio organizavimo formos. Etninės kultūros globa yra kultūros, o ne politikos prerogatyva; tai visiškai priešingas reiškinys nacionalizmui, šovinizmui, fundamentalizmui. Ir dar: žmonijos istorinė patirtis rodo, kad imperijos, engiančios kitas tautas, nėra ilgaamžės. Etniniai konfliktai kyla būtent ten, kur tautiškumo raiška represyviai slopinama.

Tautinės savimonės ugdymas yra tolygus pilietiškumo ir patriotizmo brandinimui; tai labai aktualus tiek kultūros įstaigų, tiek švietimo sistemos uždavinys. Procesas apskritai yra sudėtingas; jis priklauso nuo daugybės faktorių, įtakojančių visuomenę, neabejotinai ir nuo ekonominės padėties, ir nuo administravimo veiksmų. Visuomenės švietimo turinys turėtų jungti tris sandus: gimtąją kalbą, istorinę atmintį ir etninės kultūros žinias. Kalbos, pakeltos į valstybinį rangą, reikalais rūpinasi valstybinė komisija. Istorijos bei etninės kultūros žinių plačioji visuomenė turėtų gauti iš žiniasklaidos, muziejinių ekspozicijų ir per masinius kultūros renginius. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, išties daug padaryta, kad geriau pažintume savo tautos ir valstybės istoriją. Etninės kultūros reikalai, deja, palikti bemaž savieigai, nors rūpintis tuo įpareigoja Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas, priimtas 1999 metais (Žin., 1999, Nr.82-2414; 2000, Nr.61-1838; 2004, Nr.170-6237; 2006, Nr.6-192). Lietuvių liaudies kultūros centro ir regionų etninės kultūros centrų galimybės yra gana ribotos. Dar viena problema – šios srities specialistų respublikoje rengiama mažai. Būtų labai pravartu, kad etninės kultūros pagrindų kursą išklauptų visų kultūrologinių ir pedagoginių specialybių studentai, tarkime, greta kalbos kultūros kurso. Apskritai lietuviškųjų tradicijų fakultatyvas, o gal ir platesnis kursas – tautos bei valstybės istorija – galėtų būti siūlomas taip pat sociologinių bei techniškiųjų specialybių studentams. Tai būtų esminis indėlis į pilietiškumo ugdymą artimiausios ateities visuomenėje.

Lengviau etninės kultūros sklaidą planuoti mokyklose. Gimtoji kalba ir tautos istorijos žinios – mokytojų lituanisto ir istoriko kompetencijų reikalas. Etninė kultūra pagal Švietimo ir mokslo ministerijos direktyvas diegiama integravimo principu. Gerai, jeigu ugdymo įstaigoje yra pedagogų, giliau besidominčių etnine kultūra, dalyvaujančių praktinėje veikloje. Šiuo metu respublikoje Pedagogų profesinės raidos centro pastangomis 116 mokytojų turi etninės kultūros konsultantų kvalifikaciją. Akivaizdu, kad efektyviai sklaidai to mažoka. Popamokinei veiklai, praktiniams užsiėmimams mokyklos galėtų pasitelkti tautodailininkus, gebančius bendrauti su vaikais.

Tautinio savitumo šaltinis tebeglūdi kiekvieno lietuvių sąmonėje; jis gali būti įvardytas archetipiškumo kategorija. Tačiau archetipų raišką šiandien slopina daugybė agresyvių veiksnių: masinės kultūros subproduktai (žiniasklaidos įkyriai peršami jaunimui kaip „jaunųjų muzika“ ir „jaunimo mada“), intensyvus miesto gyvenimo tempas ir saitų su gamta praradimas, kasdienybės rutina, išgalinčios vien nuogu pragmatizmu ir vartotojiškumu paremtos vertybinės nuostatos, o ir dabartinės mūsų būtis fragmentiškumas. Gerai, kad jau turime kelrodį dokumentą – Etninės kultūros plėtros valstybinę programą (Žin., 2003, Nr.60-2725). Ji apima daugelį mūsų gyvenimo sričių. Tačiau pagrindinės viltys krypta į mokyklą, - čia turi būti tikrasis lietuvių bei sąmoningo pilietiškumo lopšys. Šiuo metu LR Seime svarstoma Švietimo ir mokslo ministerijos specialistų parengta ilgalaikė valstybinė pilietinio ir tautinio ugdymo programa, tapsianti, tikėtina, gairėmis kryptingam ir organizuotam darbui.

Etninė kultūra pradinio ugdymo pakopoje gali tapti puikia priemone doros, moralės normas, tikrųjų vertybinių nuostatas. Ugdymo įstaigose, jų darbo programose pernelyg mažai akcentuojama pagrindinė valstybės kūrimosi ir stiprinimo prasmė – tautos gyvasties išlaikymas. Kitos pedagoginės siekiamybės – pagarba žmogaus darbui ir kūrybai, atjauta silpnam ir senam, tėviškės gamtos meilė, ekologinė elgsena - pasitelkus etninę kultūrą taip pat lengvai įgyvendinamos bei moralizuojančios didaktikos. Muzikos, dainavimo, šokio pradmenys itin lengvai įsisavinami iš folkloro kūrinių. Tautosaka yra paremta mitiniu mąstymo būdu, kuris ir sudaro kūrybingos fantazijos pagrindą; įsijautimas į sakmių, legendų, pasakų mitines erdves aktyvina vaiko kūrybinius gebėjimus. Pažintis su tautodailės kūrinių semantika meninių polinkių ugdymui gali teikti papildomų motyvacijos impulsų. Išradingai surengtos šventės mokykloje, panaudojus etnokultūros tradicijas, gali tapti efektyviu priešveiksniu pasipriešinant žiniasklaidos brukamoms kitų šalių šventėms – Valentino, šv.Patriko, Helovyno, Padėkos ir kt. Kartu tai ir papildomas stimulus keistis draugystės ir pažintiniais vizitais su kitų šalių mokyklomis. Labai gerai, kai mokyklų renginiai perauga į bendruomenės šventę.

Šiuo metu į pagalbą mokytojas jau gali pasitelkti dvi kompaktines plokšteles, kuriose multimedijos formate plėtojama viena, bet gana plati etninės kultūros tema – žmogus ir gyvoji gamta. Einant metų ratu, pasakojama apie tai, kaip tėviškės gamtos reiškiniai atsiliepia lietuvių sąmonėje ir širdyje. Ir kokiais jausmais būdavo senovėje palydima naminių gyvulių globa. Filmuotoje medžiagoje užfiksuoti šiandien įvairiose Lietuvos ugdymo įstaigose vykstantys renginiai, kurių programos sudarytos pagal tradicines šventes. Tekstuose pateiktas etnografinis paveldas – papročiai ir tradicijos, jų semantikos aiškinimai bei dainų atlikimo specifika. Ši medžiaga kūrybingam mokytojui turėtų praversti ir pamokose, ir rengiant savus mokyklinių švenčių scenarijus. Kompaktus „Gyvūnijų pasaulis etninėje kultūroje“ ir „Augmenija etninėje kultūroje“ galima surasti, atsivertus internetinę svetainę www.mkp.emokykla.lt. Multimedijos leidinių serija „Lietuvių etninė kultūra“ bus tęsiama ir toliau; šiuo metu rengiami „Lietuvių namai“. Ten rasis vietos ir vaizdingam pasakojimui apie senąjį mitologinį pasaulį. Modernių technologijų panaudojimas yra priimtinesnis jaunimui, medžiaga lengviau pasiekiamą.

Prof. dr. **Libertas Klimka**, Etninės kultūros globos tarybos pirmininkas

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO TEISĖS AKTAI

Per 2004–2005 m. gerokai pakito Etninės kultūros globos tarybos (toliau – Taryba) veiklos teisinė bazė. 2004 m. lapkričio 2 d. priimti nauji Tarybos nuostatai, 2005 m. balandžio 14 d. patvirtinta naujos kadencijos Tarybos sudėtis (ji pakeista 2006 m. sausio 9 d.), 2005 m. birželio 28 d. paskirtas naujas Tarybos pirmininkas, o 2006 m. sausio 9 d. įsigaliojo naujos redakcijos Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas – vienas pagrindinių įstatymų, kuriuo savo veikloje vadovaujasi Taryba.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. kovo 29 d. posėdžio protokolu Nr. 16 „Dėl fondų pertvarkymo“, visi valstybės nebiudžetiniai pinigų fondai buvo naikinami arba įtraukiami į valstybės biudžeto pajamas, o jų finansuota veikla įtraukiama į biudžeto programas, tad atsižvelgiant į tai Lietuvos Respublikos Seimo 2006 m. sausio 9 d. priimtoje **Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo** redakcijoje (Žin., 1999, Nr. 82-2414) panaikintos neveikiančios šio įstatymo nuostatos, reglamentuojančios Etninės kultūros globos fondo veiklą (10 straipsnis pakeistas, 11 straipsnis bei IV skirsnis pripažinti netekusiais galios).

Lietuvos Respublikos Seimo 2004 m. lapkričio 2 d. nutarimu Nr. IX-2532 priėmus naujus **Etninės kultūros globos tarybos nuostatus** (Žin., 2004, Nr. 165-6027), pasikeitė Tarybos sudarymo tvarka, sudėtis, valdymo sandara, darbo organizavimas ir kai kurios funkcijos.

Vadovaujantis šiuo nutarimu, iš 21 (anksčiau – 25) nario susidedančią Tarybą skiria ir atšaukia šios su etninės kultūros globa susijusios valstybės institucijos bei visuomeninės organizacijos: Lietuvos Respublikos Seimas Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto teikimu (anksčiau – Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetas), Ministras Pirmininkas aplinkos, kultūros bei švietimo ir mokslo ministrų teikimu (anksčiau – Kultūros ministerija, Švietimo ir mokslo ministerija, Aplinkos ministerija), Lietuvos meno kūrėjų asociacija ir Lietuvos universitetų rektorių konferencija, Lietuvos muziejų asociacija (anksčiau – Lietuvos nacionalinis muziejus, Rumšiškių liaudies buities muziejus, Lietuvos muzikos akademija, Lietuvos tautodailininkų sąjunga, Lietuvos rašytojų sąjunga, Lietuvos kompozitorių sąjunga, Valstybinė lietuvių kalbos komisija prie Lietuvos Respublikos Seimo,

Radio ir televizijos komisija, Žemės ūkio rūmai), Lietuvos liaudies kultūros centras, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Lietuvos istorijos institutas, Lietuvių katalikų mokslo akademija, Lietuvių etninės kultūros draugija, Lietuvos kraštotyros draugija, Lietuvos ramuvų sąjunga ir 5 regioniniai Tarybos padaliniai (Aukštaitijos, Dzūkijos, Suvalkijos, Žemaitijos ir Mažosios Lietuvos).

Pagrindinės Tarybos funkcijos – padėti Vyriausybei formuoti ir įgyvendinti etninės kultūros politiką bei koordinuoti etninės kultūros valstybinę globą, teikti išvadas Seimui ir Vyriausybei apie strateginius etninės kultūros valstybinės globos ir politikos klausimus, teikti išvadas ir siūlymus valstybės institucijoms etninės kultūros klausimais, vertinti etninės kultūros globos politikos ir strategijos įgyvendinimo programas, teikti siūlymus valstybės institucijoms dėl programų tobulinimo.

Vadovaujantis naujaisiais Tarybos nuostatais, kuriuose panaikinta Tarybos sekretoriato vadovo pareigybė, Tarybos pirmininkui tenka dviguba funkcija: atstovauti Tarybai ir vadovauti Tarybos sekretariatui. Šiuose nuostatuose numatyta, kad Tarybos pirmininką 4 metų kadencijai iš Tarybos narių skiria Seimas Nr. X-162 Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto teikimu (iki tol Tarybos pirmininką 2 metų kadencijai iš Tarybos narių rinkdavo Taryba).

Lietuvos Respublikos Seimo 2005 m. balandžio 14 d. nutarimu (Žin., 2005, Nr. 52-1738) patvirtinta nauja **Tarybos sudėtis**, o 2005 m. birželio 28 d. nutarimu Nr. X-280 (Žin., 2005, Nr. 82-2998) Libertas Klimka paskirtas naujuoju **Tarybos pirmininku**. 2005 m. spalio mėnesį Tarybai netekus nario Vacio Miliaus, vietoj jo Lietuvos Respublikos Seimo 2006 m. sausio 9 d. nutarimu Nr. X-485 (Žin., 2006, Nr. 5-139) Lietuvių katalikų mokslo akademijos teikimu patvirtintas Alfonsas Motuzas.

← Išlikusi Dubingių varpinė. Bažnyčia sudegė per II pasaulinį karą.
Liberto Klimkos nuotr.

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS

NUTARIMAS

DĖL ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBOS NUOSTATŲ PATVIRTINIMO

2004 m. lapkričio 2 d. Nr. IX-2532
Vilnius

Lietuvos Respublikos Seimas n u t a r i a :

1 straipsnis.

Patvirtinti Etninės kultūros globos tarybos nuostatus (pridedami).

2 straipsnis.

Pripažinti netekusiu galios Lietuvos Respublikos Seimo 2000 m. liepos 13 d. nutarimą Nr. VIII-1848 „Dėl Etninės kultūros globos tarybos sudarymo ir jos nuostatų patvirtinimo“ (Žin., 2000, Nr. 59-1767).

3 straipsnis.

Nutarimas įsigalioja nuo priėmimo.

LIETUVOS RESPUBLIKOS
SEIMO PIRMININKAS

ARTŪRAS PAULAUSKAS

PATVIRTINTI

Lietuvos Respublikos Seimo
2004 m. lapkričio 2 d.
nutarimu Nr. IX-2532

ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBOS NUOSTATAI

I. BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Etninės kultūros globos taryba (toliau – Taryba) Seimo ir Vyriausybės ekspertas ir patarėjas etninės kultūros valstybinės globos ir politikos klausimais. Ji yra atskaitinga Lietuvos Respublikos Seimui.

2. Taryba savo veikloje vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymu, kitais įstatymais ir norminiais teisės aktais bei šiais nuostatais.

3. Taryba yra viešasis juridinis asmuo, turi savo antspaudą su Lietuvos valstybės herbu bei savo pavadinimu ir sąskaitų bankuose.

4. Tarybos buveinė yra Vilniuje.

II. TARYBOS TIKSLAS IR FUNKCIJOS

5. Tarybos tikslas – skatinti etninės kultūros plėtotę, laiduojančią tautinio tapatumo ir savimonės išsaugojimą bei stiprinimą, savarankišką ir lygiavertį Lietuvos dalyvavimą pasaulio tautų kultūriname gyvenime.

6. Tarybos funkcijos yra:

1) padėti Vyriausybei formuoti ir įgyvendinti etninės kultūros politiką bei koordinuoti etninės kultūros valstybinę globą;

2) teikti išvadas Seimui ir Vyriausybei apie strateginius etninės kultūros valstybinės globos ir politikos klausimus;

3) teikti išvadas ir pasiūlymus valstybės institucijoms etninės kultūros klausimais;

4) vertinti etninės kultūros globos politikos ir strategijos įgyvendinimo programas, teikti siūlymus valstybės institucijoms dėl programų tobulinimo;

5) rengti įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su etninės kultūros globa, projektus;

6) teikti valstybės institucijoms išvadas dėl teisės aktų projektų, susijusių su etninės kultūros globa;

7) inicijuoti Lietuvos etnografinių kaimų išsaugojimo ilgalaikės programos rengimą ir padėti Vyriausybei prižiūrėti jos įgyvendinimą;

8) inicijuoti etninės kultūros plėtros programos rengimą ir padėti Vyriausybei prižiūrėti jos įgyvendinimą;

9) padėti Vyriausybei prižiūrėti etninės kultūros paveldo inventorizavimą;

10) kasmet iki kovo 1 dienos pateikti Seimui savo veiklos ataskaitą;

11) teikti visuomenei informaciją apie Tarybos veiklą;

12) ugdyti visuomenės savimonę, propaguoti etninės kultūros, kaip svarbios visuomenei vertybės, sampratą, padėti Vyriausybei integruoti etninės kultūros globos idėjas į švietimo programas;

13) tvirtinti regioninių etninės kultūros globos tarybų – Etninės kultūros globos tarybos padalinių – nuostatus;

14) atlikti kitas įstatymų nustatytas funkcijas.

III. TARYBOS TEISĖS

7. Taryba turi teisę:

1) gauti iš valstybės ir savivaldybių institucijų informaciją, paaiškinimus, sprendimus, jų oficialius projektus ir kitus dokumentus, susijusius su etninės kultūros globa;

2) teikti siūlymus valstybės ir savivaldybių institucijoms dėl etninės kultūros vertybių kaupimo, saugojimo, tyrimo, etninės kultūros gyvosios tradicijos apraiškų palaikymo bei sklaidos;

3) teikti siūlymus Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybai, taip pat viešosios informacijos rengėjams dėl etninės kultūros globos idėjų propagavimo;

4) sudaryti laikinas ekspertų grupes etninės kultūros globos problemoms nagrinėti ir norminių teisės aktų, susijusių su etninės kultūros globos problemomis, projektams rengti;

5) siūlyti Kultūros ministerijai kandidatus valstybinėms premijoms už nuopelnus puoselėjant etninę kultūrą gauti;

6) leisti informacinius leidinius.

IV. TARYBOS SUDARYMO TVARKA IR STRUKTŪRA

8. Taryba susideda iš 21 nario: 1 narį skiria ir atšaukia Lietuvos Respublikos Seimas Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto teikimu, 3 narius – Ministras Pirmininkas aplinkos, kultūros bei švietimo ir mokslo ministrų teikimu, po 2 narius deleguoja Lietuvos meno kūrėjų asociacija ir Lietuvos universitetų rektorių konferencija, po 1 narį – Lietuvos liaudies kultūros centras, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Lietuvių katalikų mokslo akademija, Lietuvos istorijos institutas, Lietuvos muziejų asociacija, Lietuvių etninės kultūros draugija, Lietuvos kraštotyros draugija, Lietuvos ramuvų sąjunga ir 5 regioniniai Tarybos padaliniai (Aukštaitijos, Dzūkijos, Suvalkijos, Žemaitijos ir Mažosios Lietuvos).

9. Taryba turi regionines etninės kultūros globos tarybas – regioninius etninės kultūros globos tarybos padalinius. Į juos Tarybos darbo reglamento nustatyta tvarka atstovus deleguoja etnografiniame regione veikiančios visuomeninės organizacijos ir valstybės institucijos, susijusios su etninės kultūros globa.

10. Tarybos sudėtį tvirtina Seimas Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto teikimu.

11. Tarybos narių įgaliojimų laikas – ketveri metai. Tarybos narys šias pareigas gali eiti ne daugiau kaip dvi kadencijas iš eilės. Tarybos nario įgaliojimų laikas skaičiuojamas nuo paskyrimo į pareigas dienos.

12. Tarybos pirmininką Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto teikimu iš Etninės kultūros globos tarybos narių 4 metams skiria ir atleidžia Seimas. Švietimo, mokslo ir kultūros komitetas Etninės kultūros globos tarybos pirmininko kandidatūrą apsvarsto kartu su Etninės kultūros globos taryba.

13. Tarybos pirmininko pareigos nesuderinamos su jokiomis kitomis pareigomis valstybės institucijose bei įstaigose, taip pat su darbu verslo, komercijos bei kitose privačiose įstaigose ar įmonėse. Tarybos pirmininkas negali gauti jokio kito atlyginimo, išskyrus atlyginimą už mokslinę, pedagoginę bei kūrybinę veiklą.

14. Tarybos pirmininkas turi pavaduotoją. Jį renka Taryba iš savo narių. Pavaduotojo kandidatūrai turi pritarti 2/3 Tarybos narių.

15. Tarybos sudarymą organizuoja ir pirmąjį Tarybos posėdį rengia Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetas.

16. Tarybos pirmininkas:

1) organizuoja Tarybos darbą;

2) yra biudžeto asignavimų valdytojas;

3) šaukia Tarybos posėdžius ir jiems vadovauja, rūpinasi posėdžiams teikiamų nutarimų projektų rengimu;

4) parašu tvirtina Tarybos nutarimus;

5) atstovauja Tarybai;

6) teikia Tarybai tvirtinti jos išlaidų sąmatą, sekretoriato struktūrą ir pareigybių sąrašus;

7) vadovauja Tarybos sekretoriatui, įstatymų nustatyta tvarka priima į darbą ir atleidžia iš jo valstybės tarnautojus ir darbuotojus, dirbančius pagal darbo sutartis, tvirtina pareigybių aprašymus;

8) pagal savo kompetenciją priima kitus sprendimus;

9) ne rečiau kaip kartą per metus atsiskaito Seimui už Tarybos darbą.

17. Kai Tarybos pirmininkas laikinai negali eiti pareigų, šių nuostatų 16 punkto 1, 3, 4, 5 papunkčiuose nurodytas funkcijas atlieka Tarybos pirmininko pavaduotojas.

18. Tarybos narys turi teisę:

1) siūlyti sušaukti neeilinį Tarybos posėdį;

2) siūlyti įrašyti į Tarybos posėdžio darbotvarkę papildomą klausimą.

19. Taryba turi sekretoriatą. Sekretoriato veiklą nustato Sekretoriato nuostatai.

20. Tarybos sekretoriatas:

- 1) aptarnauja Tarybos, jos ekspertų veiklą;
- 2) rengia Tarybos dokumentų projektus ir kitą medžiagą;
- 3) rengia Tarybos išlaidų sąmatos projektą;
- 4) konsultuoja piliečius, juridinius asmenis etninės kultūros globos klausimais.

V. TARYBOS DARBO ORGANIZAVIMAS

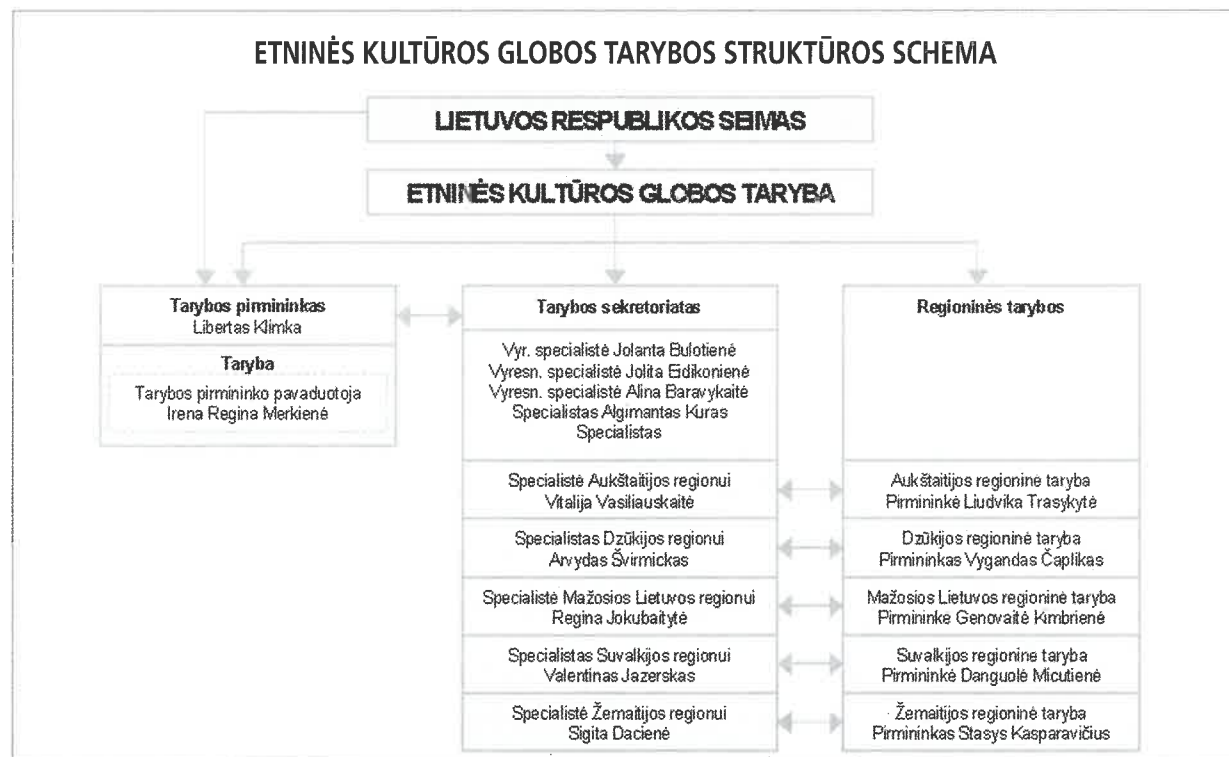
21. Eiliniai Tarybos posėdžiai vyksta ne rečiau kaip kartą per mėnesį.
22. Jeigu Tarybos narys be pateisinamos priežasties nedalyvavo keturiuose posėdžiuose iš eilės, Taryba sprendimu kreipiasi į tą narį išrinkusią ar paskyrusią instituciją dėl jo atšaukimo.
23. Prireikus į Tarybos posėdžius kviečiami specialistai, suinteresuotų įstaigų atstovai ir suinteresuoti asmenys. Tarybos posėdžio darbotvarkė ir medžiaga Tarybos nariams pateikiamos ne vėliau kaip prieš 5 dienas iki Tarybos posėdžio.
24. Taryba gali keisti savo posėdžio darbotvarkę paprasta posėdyje dalyvaujančių Tarybos narių balsų dauguma.
25. Klausimai gali būti sprendžiami ir Tarybos posėdis yra teisėtas, kai jame dalyvauja ne mažiau kaip 2/3 Tarybos narių. Tarybos sprendimai priimami ne mažiau kaip 2/3 posėdyje dalyvaujančių Tarybos narių balsų.
26. Tarybos sprendimai skelbiami „Valstybės žinių“ priede „Informaciniai pranešimai“.

VI. TARYBOS LĖŠOS

27. Tarybos veikla finansuojama iš valstybės biudžeto ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka gautų lėšų.
28. Tarybos lėšos naudojamos:
 - 1) Tarybos uždaviniams įgyvendinti;
 - 2) Tarybos narių ir ekspertų darbui apmokėti;
 - 3) etatinių darbuotojų darbo užmokesčiui;
 - 4) pagrindinėms priemonėms įsigyti;
 - 5) renginiams, susijusiems su etninės kultūros globa, organizuoti;
 - 6) informacijai apie etninę kultūrą skleisti;
 - 7) ūkio išlaidoms.

VII. BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

29. Taryba pertvarkoma, reorganizuojama ar likviduojama Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų norminių teisės aktų nustatyta tvarka.

TARYBOS VEIKLA

2005 metai Etninės kultūros globos tarybos veikloje nebuvo labai rezultatyvūs. Įsigaliojus naujiems Etninės kultūros globos tarybos nuostatomis, Taryba turėjo restruktūrizuotis, keisti veiklos stilių, surasti efektyvesnes darbo formas. Apskritai atėjo laikas įrodyti šios grandies būtinumą valstybės valdymo sistemoje. Pereinamasis laikotarpis užtruko dėl Tarybos naujos sudėties narių ir pirmininko rinkimo procedūrų. Nuo 2004 m. lapkričio mėn. iki 2005 m. rugpjūčio mėn. nevyko Tarybos posėdžiai, nebuvo rengiami dokumentai ekspertų grupėse, tad kolektyviniai sprendimai – pagrindinė Tarybos darbo forma – iš esmės nutrūko. 2005 m. rugpjūčio mėn. Tarybos posėdžiai buvo atnaujinti ir vyksta reguliariai kiekvieną mėnesį.

Tarybos posėdžiai

2005 m. buvo surengti 5 Tarybos posėdžiai, į kuriuos rinkosi 2005–2009 m. kadencijos Tarybos nariai, darbą pradėję 2005 m. rugpjūčio 31 d. posėdžiu. Jame ekspertai svarstė ir patvirtino Tarybos išlaidų sąmatą, Tarybos sekretoriato nuostatus, struktūrą ir etatų sąrašą, balsų dauguma išrinko Tarybos pirmininko pavaduotoją – Ireną Reginą Merkienę. Nutarta sudaryti laikinąją ekspertų grupę etninės kultūros klausimams švietimo sistemoje nagrinėti. Į jos sudėtį įtraukti Tarybos nariai Irena Regina Merkienė, Vida Šatkauskienė, Inija Trinkūnienė, Dalia Urbanavičienė ir Rolandas Zuoza. Taryba taip pat svarstė atnaujinto Tarybos darbo reglamento projektą. Šis reglamentas patvirtintas 2005 m. rugsėjo 28 d. Tarybos posėdyje. Naujajame Tarybos darbo reglamente atsisakyta nuolatinių ekspertų komisijų etninės kultūros globos problemoms nagrinėti, paliekant galimybę esant poreikiui sudaryti laikinąsias ekspertų grupes. Šiame posėdyje taip pat svarstyti Saugotinių etnografinių kaimų ir sodybų atrankos taisyklių projektas bei siūlymai Regioninių kultūros centrų plėtros koncepcijos projektui. Tarybos

narys Rolandas Zuoza kolegas supažindino su Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo projektu „Dėl ilgalaikės pilietinio ir tautinio ugdymo programos patvirtinimo“. Be to, kalbėta apie pastebėtą tendenciją leisti etnografinius žemėlapius, kuriuose vaizduojamos etnografinės regionų ribos nesutampa su Tarybos rekomenduotomis. Taryba nutarė parengti kreipimąsi į Švietimo ir mokslo ministrą ir į Lietuvos universitetų rektorijų konferenciją su siūlymu įtraukti etninės kultūros specialistų rengimo programą į aukštųjų mokyklų studijų programas.

2005 m. spalio 26 d. Tarybos posėdis pradėtas pagerbiant iš gyvenimo pasitraukusio Tarybos nario a. a. Vacio Miliaus atminimą. Perėjus prie darbotvarkės klausimų svarstymo, aptartas Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikės programos vykdymas, siūlyta keisti Tarybos narių darbo apmokėjimo tvarką. Dalia Urbanavičienė išreiškė susirūpinimą dėl dokumentine forma užfiksuotos folkloro, etnografinių aprašų ir kitos etninės kultūros medžiagos kaupimo bei saugojimo archyvuose; kvietinis svečias

Pirmasis naujos kadencijos Tarybos posėdis

Albinas Vaičiūnas iškėlė Suvalkijos etnografinio regiono pavadinimo keitimo Sūduvos vardu klausimą. Tarybos narė Inija Trinkūnienė kolegoms pristatė 2004 m. Socialinių tyrimų instituto pagal Lietuvos Vyriausybės kanceliarijos užsakymą atliktą Lietuvos gyventojų socialinės struktūros tyrimą. Vienas jo tikslų – išaiškinti Lietuvos gyventojų požiūrį į etninę kultūrą, jos raišką ir tęstinumą. Taryba paraginta ateityje teikti kandidatūras valstybinei Jono Basanavičiaus premijai, nes iki tol jos aktyvumo šiuo klausimu pasigesta. Taryba nutarė sudaryti dvi laikinąsias ekspertų grupes: folkloro archyvų (į grupės sudėtį įtrauktos Bronė Stundžienė, Birutė Kulnytė, Irena Seliukaitė, Vida Šatkauskienė ir Dalia Urbanavičienė) bei regionų plėtros (į grupės sudėtį įtraukti Irena Regina Merkienė, Vygandas Čaplikas, Petras Kalnius, Danguolė Micutienė, Liudvika Trasykytė ir Rasa Vasiliauskienė) klausimams nagrinėti. Tarybos nariai taip pat nusprendė parengti viešąjį kreipimąsi į Lietuvos visuomenę (jaunimą) dėl etninės kultūros sklaidos.

2005 m. lapkričio 30 d. Tarybos posėdyje aptarta, kaip vykdoma Etninės kultūros plėtros valstybinė programa. Jos vyksmą pristatė Tarybos narė Irena Seliukaitė, Kultūros ministerijos, vienos iš atsakingų šios programos vykdytojų ir koordinatorių, atstovė. Taip pat svarstyti Tarybos ir jos Regioninių tarybų 2006 m. veiklos prioritetai, aptartos

informaciniam leidiniui „Etninės kultūra 2005“ siūlytinos temos, diskutuota dėl gausiai leidžiamų etninės kultūros mokymo priemonių prastos kokybės ir jos gerinimo prielaidų. Tarybos nariai informuoti, kad Lietuvos katalikų mokslo akademija vietoj a. a. Vacio Miliaus į Tarybą deleguoja prof. habil. dr. Alfonsą Motuzą. Be to, priminta, jog norintys gali dalyvauti gruodžio mėnesį vyksiančiuose ataskaitiniuose Regioninių tarybų posėdžiuose.

Vėliausias 2005 metų Tarybos posėdis įvyko **gruodžio 21 d.** Jame Tarybos pirmininkas kolegoms pateikė savo veiklos ataskaitą, Tarybos nariai aptarė ateinančių metų darbo gaires, gvildeno opius etninės kultūros specialistų rengimo bei etninės kultūros studijų programų kokybės klausimus, dar kartą aptarė, kaip įgyvendinama Etninės kultūros plėtros valstybinė programa. Šįkart apie jos vyksmą informavo Rolandas Zuoza, Švietimo ir mokslo ministerijos, vienos iš atsakingų šios programos vykdytojų ir koordinatorių, atstovas. Be to, Tarybos nariams pranešta apie Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimą dėl Suvalkijos etnografinio regiono pavadinimo keitimo Sūduvos vardu – 2005 m. gruodžio 15 d. posėdyje Valstybinė lietuvių kalbos komisija, vadovaudamasi kalbos pastovumo principu, nusprendė nepritarti siūlymui keisti vartosenoje jau įsigalėjusius pavadinimus.

Valstybinių programų koordinavimas

Vienas pagrindinių Tarybos darbų – Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintų Etninės kultūros plėtros valstybinės programos (Žin., 2003, Nr. 60-2725) ir Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikės programos (Žin., 2003, Nr. 89-4033; 2004, Nr. 173-6415) koordinavimas. Siekiant išaiškinti, kaip vykdomos šios valstybinės programos, su kokiais sunkumais susiduriama, pirmuosiuose naujosios kadencijos Tarybos posėdžiuose išnagrinėtas šių dokumentų įgyvendinimo priemonių planas.

Etninės kultūros plėtros valstybinė programa

Etninės kultūros plėtros valstybinę programą (toliau – Programa) Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino 2003 m., nustatydamą ilgalaikį etninės kultūros globos, tyrinėjimo ir sklaidos veiksmų planą. Dokumentas priimtas laiku, jis iš esmės pagerino etninės kultūros organizacinius pradus, paskatindamas kultūros ir švietimo institucijų iniciatyvą šioje srityje. Etninės kultūros globos taryba kartu su Lietuvos Respublikos kultūros ministerija įparengtos koordinuoti Programos įgyvendinimą. Programą realizuoja valstybės institucijos, apskritys ir savivaldybės, kaimo bendruomenės. Papildomų valstybės biudžeto lėšų Programos įgyvendinimo priemonėms vykdyti nenumatyta, todėl vykdytojai turi jų kasmet numatyti savo biudžete arba teikti paraiškas parengtoms programoms finansuoti.

Tarybos nariai 2005 m. lapkričio 30 d. posėdyje iš klausė Kultūros ministerijos atstovės ataskaitą apie šios Programos įgyvendinimą pastaraisiais metais. Kad numatytos priemonės būtų veiksmingos, jos turi būti sukonkretintos,

įtrauktos į kiekvienos savivaldybės veiksmų planą, numatant konkrečią strategiją. Deja, paaiškėjo, kad iki 2005 m. tik 12 savivaldybių patvirtino Programos įgyvendinimo programas, 5 savivaldybės etninės kultūros plėtros veiksmus numato strateginiuose veiklos planuose, o 14 tokias programas rengiasi patvirtinti 2006 m. Todėl Taryba numato kreiptis į rajonų savivaldybes, jų merus, skatindama patvirtinti Etninės kultūros plėtros valstybinės programos įgyvendinimo ilgalaikės programas.

Tarybos patvirtintoji programa sudaro geras prielaidas koordinuoti Programos įgyvendinimo veiksmus, įtvirtina atsakingų kultūros, švietimo ir kitų sričių specialistų ryšius. Tačiau tik maždaug pusėje savivaldybių etninės kultūros veikla yra daugiau ar mažiau koordinuojama, vykdoma tikslingai: sudarytas veiksmų planas, kuriame išryškinti prioritetai, numatytos lėšos tikslui siekti, pasvertos savivaldybių ir valstybės finansinės galimybės. Tų savivaldybių, kurios neturi aiškaus veiksmų plano šioje srityje, specialistai menkus veiklos rezultatus dažnai aiškina lėšų trūkumu. Tuo tarpu lėšų etninei kultūrai skiriama ne taip jau mažai. Kultūros ministerijos duomenimis, 2005 m. savivaldybės tam skyrė 3 mln. 299 054 Lt, iš valstybės

biudžeto savivaldybių įstaigos ir organizacijos etninės kultūros projektams gavo 651 360 Lt. Lieka atviras klausimas, ar šios lėšos panaudojamos efektyviai. Akivaizdu, kad tai labai priklauso nuo specialistų kvalifikacijos.

Vienas iš svarbiausių Programos prioritetų – išsaugoti sukauptas etninės kultūros vertybes. Galima pasidžiaugti, kad pavyko perkelti Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto archyvą į erdvesnes patalpas. Sėkmingai plėtojamas etnokultūros duomenų perkėlimo į elektronines laikmenas darbas. Įgyvendinant Programą, Lietuvių literatūros ir tautosakos institute į tokias laikmenas perkelti tautosakos rankraštyno pirmieji įrašai, siekiantys XX a. pradžią. Jau galima naudotis Šiaulių kraštotyros draugijos archyvu, Anykščių, Ignalinos viešųjų bibliotekų kraštotyros fondais elektroniniu formatu. Vykusiai realizuojamas Lietuvių kalbos, Lietuvių literatūros ir tautosakos bei Muzikos ir teatro akademijos bendras projektas „Regioniniai folkloro ir tarmių tyrimai: Vakarų Lietuva“, perkeliant į interneto svetainę ekspedicijų ir archyvų medžiagą. UAB „Elektroninės leidybos namai“ Švietimo ir mokslo ministerijos užsakymu parengė pirmąją mokomąją įvairialypės terpės kompaktinę plokštelę etninės kultūros tema, pavadintą „Gyvūnijos pasaulis etninėje kultūroje“. Kuriant ją aktyviai prisidėjo ir Tarybos nariai B. Stundžienė bei L. Klimka. Bendradarbiavimas su UAB „Elektroninės leidybos namai“ tęsiamas, įgyvendinami projektai „Augmenijos pasaulis etninėje kultūroje“ ir „Lietuvio namai“.

Ratifikavus UNESCO 2003 m. spalio 17 d. priimtą Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvenciją, iškilio dar viena svarbi užduotis – šios paveldo rūšies registro kūrimas. Darbai pradėti jau prieš keletą metų, bet tik 39 savivaldybės ėmėsi kaupti būtinus duomenis. Nematerialaus kultūros paveldo registrą turėtų kurti visi etninės kultūros specialistai. Gerai parengtas dokumentas atitiks tikrąją padėtį, sudarys sąlygas lygint su kitomis šalimis, bus pravartus planuojant gyvosios tradicijos išsaugojimo darbus.

Daugiausia rūpesčių kelia etninės kultūros sklaida, ypač tarp vaikų ir jaunimo, tradicijų ir vertybinių nuostatų perimamumas. Kaip rodo Kultūros ministerijos duomenys, suaugusiųjų folkloro ansamblių Lietuvoje yra 410, vaikų – 332. 2004–2005 m. susikūrė 55 nauji folkloro ansambliai, iš jų vaikų – 20, o 3 ansambliai iširo. Kauno mieste yra 72 vaikų folkloro ansambliai, Klaipėdos mieste – 22, Kelmės rajone – 11, Vilniaus mieste – 15, Kauno rajone – 14. Tačiau nė vieno vaikų folkloro ansamblio Birštono, Kalvarijos, Rietavo, Vilkaviškio savivaldybėse, po vieną – Klaipėdos, Šilalės, Šiaulių, Molėtų, Ignalinos, Trakų rajonų, Palangos savivaldybėse. Tuo tarpu į etninės kultūros veiklą vaikų galima įtraukti ir per edukacines programas. Pastarųjų skaičius 2005 m. žymiai išaugo. Iš 462 parengtų programų didelę dalį sukūrė muziejai; šioje veikloje dalyvauja ir kultūros centrai, viešosios bibliotekos. Derėtų pažymėti, kad 2005 m. veikė 157 vaikų etninės kultūros pakraipos stovyklos, surengtos pagal kultūros įstaigų projektus. Tačiau dalyvių jose buvo ne itin daug. Todėl tenka apgailėstauti, kad etninė kultūra tik epizodiškai prisimenama Švietimo ir mokslo ministerijos rengiamose vaikų vasaros užimtumo stovyklose. Iš viso kultūros įstaigos į etninės kultūros veiklą įtraukė 26 737

vaikus. Gal ir nedaug, bet judėjimas prasidėjo ir reikėtų jį visokeriopai skatinti bei palaikyti. Apskritai išvardyti faktai kalba apie rimtą kultūrininkų talką švietimo įstaigoms. Juo svarbesnė ji yra žinant, kad stinga etninės kultūros mokymo ir metodinių priemonių.

Etninė kultūra integruojama į pagrindinėse mokyklose ir gimnazijose dėstomus dalykus. Tačiau šis procesas iki šiol nebuvo kontroliuojamas, praktiškai vyko neefektyviai. Todėl Švietimo ir mokslo ministerija užsibrėžė tikslą išanalizuoti, įvertinti etninės kultūros kaip pasirenkamo dalyko integravimo į mokomuosius dalykus bendrojo lavinimo mokyklose situaciją ir parengti siūlymus. Taryba galėtų juos ekspertuoti, įvertinti. Etninės kultūros žinios turėtų būti paminėtos ir išsilavinimo standartuose. Kaip papildomo ugdymo dalykas etninė kultūra dėstoma tik 116 mokyklų. Bendrojo lavinimo mokyklose veikia 498 kraštotyros, 866 amatų, etnografijos būreliai. Optimizmo teikia 116 mokytojų konsultantų etninės kultūros srityje, kurie parengti Pedagogų profesinės raidos centro kursuose (koordinatoriė O. Verseckienė, tarp lektorių – Tarybos nariai B. Stundžienė, I. R. Merkienė, L. Klimka). Deja, jokios kritikos neišlaiko dauguma mokytojų skirtų leidinių – metodinių priemonių, kuriose aptariami etninės kultūros pateikimo klausimai, jos elementų panaudojimas ugdant jaunuomenę. Aprobuoti leidybai tokią literatūrą turėtų etninės kultūros ekspertai.

Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikė programa

Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikės programos (toliau – Programa) įgyvendinimą Taryba koordinuoja kartu su Žemės ūkio ministerija. Reikia pripažinti, kad ši Programa yra maksimalistinė, jos įgyvendinimo priemonių planas sudarytas neatsižvelgiant į ekonomines ir socialines problemas, susikaupusias Lietuvos kaime. Tačiau esama gerų poslinkių kelyje, padėtis gerėja, be to, gaunama Europos Sąjungos parama tiesti kelius, įvairios kompensacinės išmokos žemdirbiams. Šią programą aktualizuoja gana sėkmingas pastaraisiais metais kaimo turizmo verslas. Lietuvą atranda užsienio šalių poilsiautojai, kuriuos traukia ne tik graži ir neurbanizuota aplinka, bet ir kaimiškas kultūros paveldas. Deja, toli gražu ne kiekvienam kaimo sodybos savininkui aišku, kaip reikėtų pabrėžti etniškumą. Daug problemų iškyla ir dėl naujų statybų kaime, nes etnografiniuose regionuose nėra parengtų etnoarchitektūros rekomendacijų.

Programos atsilikimas nuo laiko grafiko yra žymus. Galimos priežastys – nesuderinti veiksmai su Kultūros paveldo departamentu prie Kultūros ministerijos. Šis departamentas savo ruožtu išgyveno reorganizacijos ir sujungimo su Kultūros paveldo moksliniu centru laikotarpį. Visa tai apsunkino konkrečių darbų koordinavimą, o kartais buvo neįmanoma įvardyti ir jų vykdytojų.

Aiškinantis situaciją, su Lietuvos Respublikos Seimu atskaitinga Valstybine kultūros paveldo komisija buvo parengta mokslinė praktinė konferencija „Medinis Lietuvos paveldas“ (įvyko 2006 m.).

Tarybos laikinųjų ekspertų grupių posėdžiai

Tarybai 2005 m. rugpjūčio 31 d. apsvačius, o rugsėjo 28 d. nutarimu priėmus atnaujintą Tarybos darbo reglamentą, Tarybos veikloje atsisakyta nuolatinė Tarybos ekspertų komisijų, paliekant teisę esant reikalui sudaryti laikinasias ekspertų grupes. Per 2005 m. penkis naujosios kadencijos Tarybos darbo mėnesius buvo sudarytos trys laikinosios Tarybos ekspertų grupės: **švietimo ir mokslo** (patvirtinta 2005 m. rugpjūčio 31 d. protokoliniu nutarimu), **folkloro archyvų** bei **regionų plėtros** (patvirtintos 2005 m. spalio 26 d. protokoliniu nutarimu).

Į Tarybos laikinosios švietimo ir mokslo ekspertų grupės sudėtį įeina Irena Regina Merkienė (pirmininkė), Bronė Stundžienė, Vida Šatkauskienė, Liudvika Trasykytė, Inija Trinkūnienė, Dalia Urbanavičienė ir Rolandas Zuoza, į Tarybos laikinosios folkloro archyvų ekspertų grupės sudėtį – Bronė Stundžienė (pirmininkė), Birutė Kulnytė, Irena Seliukaitė, Vida Šatkauskienė ir Dalia Urbanavičienė, į Tarybos laikinosios regionų plėtros ekspertų grupės sudėtį – Irena Regina Merkienė (pirmininkė), Vygandas Čaplikas, Petras Kalnius, Danguolė Micutienė, Liudvika Trasykytė ir Rasa Vasiliauskienė. Kiekviena šių laikinųjų Tarybos ekspertų grupių 2005 m. surengė po vieną posėdį.

Tarybos laikinoji švietimo ir mokslo ekspertų grupė posėdžiauti susirinko 2005 m. lapkričio 2 d. Šiame posėdyje ekspertai gvildeno pastabas bei siūlymus dėl Lietuvos Res-

publikos Vyriausybės nutarimo projekto „Dėl ilgalaikės pilietinio ir tautinio ugdymo programos patvirtinimo“, parengto įgyvendinant Lietuvos Respublikos Seimo 2004 m. liepos 15 d. nutarimą Nr. IX-2382 „Dėl ilgalaikių valstybinių saugumo stiprinimo programų rengimo plano patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 115-4287). Pritaikant suderintiems siūlymams, laikinosios ekspertų grupės nariai nutarė teikti juos dokumento rengėjams.

2005 m. lapkričio 9 d. į posėdį susirinko **Tarybos laikinoji regionų plėtros ekspertų grupė**. Jos nariai, remdamiesi buvusios regionų plėtros komisijos darbu ir patirtimi, aptarė numatomų darbų planą, veiklos galimybes.

Tarybos laikinosios folkloro archyvų ekspertų grupės nariai, posėdžiaavę 2005 m. lapkričio 21 d., svarstė galimybes reglamentuoti etnokultūrinį paveldą kaupiančių archyvų statusą teikiant Lietuvos Respublikos Aukštojo mokslo įstatymo, Dokumentų ir archyvų įstatymo bei Mokslo ir studijų įstatymo pataisas. Ekspertai nutarė Tarybos vardu parengti kreipimąsi į Lietuvos muzikos ir teatro akademijos rektorius dėl šios aukštosios mokyklos folkloro archyvų padėties, o 2006 m. sausio mėnesį inicijuoti susitikimą su Švietimo ir mokslo ministerijos atstovais ir aptarti folkloro archyvų statuso problematiką bei jų atskiro finansavimo galimybes.

„Aukso paukštės“ laureatai Klaipėdos vaikų ir jaunimo folkloro ansamblis „Kursiukai“ (vadovai Margarita ir Vaidotas Macijauskai)

Regioninių tarybų veikla

Aukštaitija

Aukštaitija – didžiausias ir margiausias Lietuvos etnografinis regionas, apimantis net 5 apskritys, per 20 savivaldybių ir 205 seniūnijas. Tokioje didelėje teritorijoje labai nevienalytė ir etninės kultūros raiška. Tarybos tikslas buvo skatinti aukštaičių etninės kultūros plėtotę, laiduojančią jų tapatumo ir savimonės išsaugojimą bei regioninį savitumą, savarankišką ir lygiavertį Aukštaitijos regiono dalyvavimą Lietuvos kultūriniam gyvenime.

Etninės kultūros politikos įgyvendinimas regione

Per ataskaitinį laikotarpį Taryba surengė 2 posėdžius: gegužės 10 d. Kernavėje ir gruodžio 16 d. Panevėžyje. Posėdžiuose aptarti Aukštaitijos regioninio kultūros centro steigimo, Aukštaitijos etninės kultūros sklaidos, lėšų panaudojimo regioninės tarybos veiklai bei keliamiems uždaviniams spręsti, ekspertizų, Aukštaitijos regioninės tarybos suskirstymo subregionais, Etninės kultūros plėtros valstybinės programos įgyvendinimo Aukštaitijos savivaldybėse, Aukštaitijos etnografinio regiono heraldinių ženklų sukūrimo klausimai, numatytos Regioninės tarybos 2006 metų veiklos gairės.

Buvo surengti du Regioninės tarybos narių pasitarimai. 2005 m. rugpjūčio 22 d. Panevėžio apskrities viršininko administracijoje surengtas pasitarimas dėl aukštaitiškų tekstilės tradicijų atgaivinimo bei aukštaičių tautinio kostiumo parodos surengimo. Numatyta surengti aukštaitiško tautinio kostiumo parodą Panevėžyje rugsėjo 3 d.

2005 m. lapkričio 25 d. surengtas pasitarimas dėl Aukštaitijos regiono heraldinių ženklų sukūrimo, nuspręsta kreiptis į Lietuvos heraldikos komisiją.

2005 metais Taryba aktyviau bendradarbiavo su Panevėžio apskrities viršininko administracija. Vasario 22 d. surengtas susitikimas su Panevėžio apskrities viršininke G. Umbrasiene dėl etninės kultūros situacijos Panevėžio apskrityje gerinimo, tartasi dėl bendros veiklos, parengtos Etninės kultūros plėtros Panevėžio apskrityje gairės. Kartu su Panevėžio apskrities kultūros ir meno taryba kovo 23 d. Pasvalio savivaldybėje aptartos regioninio turizmo ir etnokultūrinio turizmo plėtros galimybės Panevėžio apskrityje, susitikta su Pasvalio meru G. Gegužinsku. Susitikime akcentuota lėta kaimo turizmo sodybų plėtra, ypač mažas Panevėžio regione esančių etnografinių kaimo turizmo sodybų skaičius. Nuspręsta surengti seminarą būsimiems kaimo turizmo verslininkams „Etninės kultūros vertybių išsaugojimas kaimo turizmo versle“.

2005 m. spalio 14 d. Kupiškio muziejuje aptartos tautodailės problemos Panevėžio apskrityje, kalbėta apie glaudesnę muziejinių ir tautodailininkų

Rudens lygiadienio – Dagotuvių šventė Ustronėje (Panevėžio r.), 2005 m.

bendradarbiavimą ne tik rengiant parodas ar plenerus, bet ir giliau susipažįstant su krašto etnokultūrinį paveldą atspindinčiais muziejų eksponatais, tautodailininkai raginti labiau laikytis unikalių vietos tradicijų. Taip pat buvo susitikta su Kupiškio meru L. Apšega, susipažinta su Lietuvai pagražinti draugijos Kupiškio skyriaus veikla. Nuspręsta surengti Panevėžio apskrities Audėjų dienas, kurios padėtų gaivinti aukštaitiškas audimo tradicijas.

Etninės kultūros globos tarybos narė L. Trasykytė aptarė Aukštaitijos etninės kultūros problemas su Panevėžio miesto, Pakruojo, Kaišiadorių, Švenčionių, Anykščių, Širvintų, Pasvalio, Kėdainių rajonų vadovais. Nuolat palaikė ryšius su Aukštaitijos regione išrinktais Seimo nariais.

Gegužės mėnesį su Panevėžio mero patarėju A. Simėnu diskutuota dėl Aukštaitijos etninės kultūros centro steigimo Panevėžyje galimybių.

Regioninės tarybos narys J. Vaiškūnas aktyviai dalyvavo rengiant 2-ąjį Lietuvos tautinės kultūros forumą „Etnokultūrinis ugdymas: problemos ir perspektyvos“. Visuomeniniame forume, vykusiame gegužės 20 d. Vilniuje, jis perskaitė pranešimą apie etnokultūrinio ugdymo problemas žiniasklaidoje.

Bendradarbiaujant su Pasvalio etninės kultūros klubo „Piliakalnis“, buvo parengtas leidinys su kompaktine plokštele „Tradicinės Pasvalio krašto pirštinės“.

Aukštaitijos Etninės kultūros globos tarybos nariai aptarė galimybes prisidėti prie rengimo ir dalyvauti tarptautinėje konferencijoje „Astronomija ir kosmologija liaudies tradicijose ir kultūros pavelde“, kurios vienas iš rengėjų yra tarybos narys J. Vaiškūnas.

Ekspertinių išvadų ir siūlymų teikimas

2005 metais Taryba buvo numachiusi atlikti etninės kultūros specialistų poreikio regione analizę. Atlikus žodinę apklausą, paaiškėjo, kad daugumoje Aukštaitijos savivaldybių etninę kultūrą kuruoja kultūros centrų darbuotojai, kurių daugelis yra folkloro kolektyvų vadovai (Anykščiuose, Biržuose, Joniškėje, Kupiškėje, Pasvalyje, Širvintose, Ukmergėje, Zarasuose). Retai kurioje savivaldybėje yra kultūros skyriaus specialistas, atsakingas už etninę kultūrą arba mėgėjų meną (Panevėžyje, Panevėžio rajone, Utenoje). Deja, yra savivaldybių, kur etninės kultūros reikalais rūpinasi tik entuziastai. Tokie yra muziejininkė R. Lukminienė Kėdainiuose, Teatro rūmų direktorė N. Lungienė Rokiškyje, kraštotyrininkė M. Vaitiekūnienė Pakruojyje. Etninės kultūros specialistai reikalingi Ignalinos, Molėtų, Kauno rajono, Kėdainių, Radviliškio, Rokiškio, Visagino savivaldybėse.

Vykdamas Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikę programą, Regioninė taryba į darbo planus buvo įtraukusi etnografinių kaimų būklės ekspertizę. Negavus lėšų šiai veiklai plėtoti, ekspertizė atlikta nebuvo.

Nacionalinei mokėjimų agentūrai pateiktos dvi ekspertinės išvados dėl etnografinių statinių tinkamumo kaimo turizmo verslui kurti: gegužės mėnesį pateikta Taryba narės V. Vasiliauskaitės ekspertinė išvada apie vandens malūno Judinio kaime (Anykščių r.) rekonstrukciją

ir galimybę pritaikyti kaimo turizmo verslui, rugsėjo mėnesį – Tarybos eksperto, Lietuvos liaudies buities muziejaus direktoriaus pavaduotojo V. Stanikūno ekspertinė išvada apie gyvenamojo namo Žuvų k. (Kaišiadorių r.) rekonstrukciją ir galimybę pritaikyti kaimo turizmo verslui (kulinariniam paveldui). Balandžio mėnesį suformuluota ekspertinė išvada Pajiešmenų kaimo (Pasvalio r.) bendruomenei dėl bendruomenės kryžiaus statymo. Išvados autorė V. Vasiliauskaitė.

2005 m. kovo 15 d. kartu su Panevėžio apskrities kultūros ir meno taryba analizuoti apskrities administracijai pateikti etninės kultūros projektai. Atkreiptas dėmesys į didesnę vietinių krašto tradicijų akcentavimą renginiuose, leidybinių projektų svarbą.

Regioninės tarybos posėdyje 2005 m. gegužės 10 d. buvo svarstoma ir vertinama Širvintų rajono etninės kultūros plėtros programa, gruodžio mėnesį – Švenčionių etninės kultūros plėtros programa ir dar kuriama Panevėžio miesto etninės kultūros plėtros programa.

Etninės kultūros plėtros valstybinės programos įgyvendinimas

Vykdamas Etninės kultūros plėtros valstybinę programą, Aukštaitijoje tik 2005 metais savivaldybės kiek aktyviau prisidėjo prie šių programų įgyvendinimo. Metų pradžioje paprašius pateikti programas, jas pateikė tik Utenos, Švenčionių, Širvintų rajonai. Etninės kultūros plėtros programos patvirtintos Jonavos ir Pasvalio savivaldybėse. Taryba nagrinėjo Utenos, Švenčionių, Širvintų savivaldybių parengtas Etninės kultūros plėtros programas. Utenos savivaldybė daug dėmesio skiria etniniam ugdymui ir etninės kultūros sklaidai (katalogų, knygų, kompaktinių plokštelių leidybai), Švenčionių savivaldybės programoje daugiausia dėmesio skiriama sukauptiems etninės kultūros archyvams tvarkyti bei tradiciniams amatams puoselėti, Širvintų savivaldybės programoje daugiausia dėmesio skiriama gyvųjų tradicinės kultūros židinių išsaugojimui ir tradicijų perdavimui. Šiuo metu daugelyje Aukštaitijos savivaldybių tokios programos yra rengiamos. Šių programų rengimo problemos aptartos gruodžio mėnesį vykusiame Regioninės tarybos posėdyje. Kai kurie nariai (L. Balčiūnienė, L. Bertulienė, L. Bikulčienė, J. Vitkūnas, V. Stanevičienė, G. Vilys) aktyviai dalyvauja kurdami šias programas arba kuruoja jų kūrimą Joniškio, Širvintų, Švenčionių, Panevėžio miesto savivaldybėse. Kupiškio, Pakruojo savivaldybėse etninės kultūros plėtra yra integruota į strateginius savivaldybių veiklos planus. Deja, Aukštaitijoje yra savivaldybių, kuriose Etninės kultūros plėtros programų rengimas vangus.

Šių programų rengimą reikia spartinti, nes jose numatytos konkrečios priemonės ir lėšos, skirtos būtiniausioms etninės kultūros problemoms spręsti: gyvųjų tradicinės kultūros židinių fiksavimui, surinktos medžiagos archyvavimui, duomenų perkėlimui į elektronines laikmenas, leidybai, edukacinei veiklai, svarbiausiems renginiams ir kt.

Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikės programos įgyvendinimas

Grupė „Žiemgalos“ draugijos narių kartu su Tarybos eksperte, Lietuvos liaudies buities muziejaus architektė R. Bertašiūte šią vasarą surengė ekspediciją į Biržų, Pasvalio, Pakruojo rajono kaimus, tyrinėjo šiaurinės Aukštaitijos etnoarchitektūros bruožus, rengė straipsnius leidiniui.

Buvo parengtos dvi ekspertinės išvados apie tradicinių statinių (vandens malūno Anykščių r. ir gyvenamojo namo Kaišiadorių r.) būklę ir tinkamumą etnografinio kaimo turizmo verslui plėtoti.

Kartu su Panevėžio apskrities turizmo informacijos centru balandžio 11 d. Panevėžio verslo konsultaciniame centre būsiniams kaimo turizmo verslininkams buvo surengtas seminaras „Etnokultūrinių vertybių išsaugojimas kaimo turizmo versle“. Seminare kalbėta apie aukštaitišką sodybą: sodybos planavimą, tradicinę aukštaitišką architektūrą, interjerą, apželdinimą, kulinarinį paveldą. Seminaro dalyviams parengta rekomenduojamo pobūdžio metodinė medžiaga.

Regioninio savitumo puoselėjimas, etninės kultūros sklaida

Puoselėjant Aukštaitijos regioninį savitumą, buvo pradėti kurti Aukštaitijos heraldiniai ženklai: pradėta

rinkti istorinė medžiaga, konsultuotasi su istoriku, Lietuvos heraldikos komisijos pirmininku E. Rimša, sudaryta sutartis su heraldinių ženklų etalonų dailininku R. Rimkūnu. Gruodžio mėnesį su oficialiu prašymu kreiptasi į Lietuvos heraldikos komisiją.

Vienas svarbiausių praėjusių metų uždavinių – aukštaitišką etninės kultūros propagavimas. Taryba parengė, o „Žiemgalos“ leidykla išleido leidinį „Aukštaitišką identiteto paieškos: praeities paveldas, nūdienos aktualijos, ateities perspektyvos“. 2005 metais Etninės kultūros globos taryba pasirašė bendradarbiavimo sutartį su laikraščiu „Ūkininko patarėjas“. Šiam leidiniui straipsnius apie aukštaitišką etninį savitumą, tautinį kostiumą, Kūčių papročius parengė V. Vasiliauskaitė, apie Velykų papročius Kėdainių rajono Užupės kaime – R. Lukminienė.

Aukštaitišką tautinį kostiumą ir muzikinį folklorą liepos 30 d. buvo pristatytas Lietuvos liaudies buities muziejuje surengtose laikraščio „Šeimininkė“ ir Lietuvos moterų ūkininkių sąjungos dienos. Tautinį kostiumą pristatė Vilių šeima iš Panevėžio, muzikinį folklorą – folkloro grupė „3x2“ iš Pasvalio. Regioninė taryba užmezgė kontaktus su LTV informacinės laidos „Panorama“ žurnaliste Aukštaitijos regione Zina Paškevičiene. Per ataskaitinį laikotarpį „Panoramos“ laidose buvo parengti siužetai apie Velykų papročius Kėdainių rajone, Sekminių papročius Ignalinos rajone, Žolinės papročius Panevėžio rajone. Regioninėje Aukštaitijos televizijoje (Panevėžys) 2005 metų pirmąjį pusmetį buvo rengiama 30 min. laida „Etnos“ (laidų autorė – V. Vasiliauskaitė). Buvo parengtos laidos

Respublikinio vaikų – liaudies kūrybos atlikėjų – konkurso „Tramtatulis“ laureatai iš Pasvalio „Svalios“ pagrindinės mokyklos (vadovė Lina Bartašienė), 2005 m.

Alberto Bartašaus nuotr.

apie Užgavėnių, Velykų, Sekminių, Joninių papročius, kalvystės, kryždirbystės, audimo tradicijas Aukštaitijoje ir kt. Per dvejus metus (2003-2004) regioninėje Širvintų televizijoje L. Bikulčienės sukurtos etninės laidos 2005 metais buvo naudojamos edukaciniam darbui.

Gruodžio mėnesį Regioninė taryba surengė susitikimą su žurnalo „Liaudies kultūra“ redaktore D. Rasteniene ir redakcijos žurnalistu L. Giedraičiu. Susitikime buvo aptartos aukštaičių tradicinės kultūros sklaidos problemos žurnale. Per 10 žurnalo gyvavimo metų apie tradicinę aukštaičių kultūrą paskelbta per 50 publikacijų. Daugiausia rašyta apie sutartines, vestuvių papročius, tautinį kostiumą, pateikta tarmiškų pasakojimų, tautosakos pavyzdžių. 2005 metais autentiškus liaudies pateikėjų pasakojimus žurnalui „Liaudies kultūra“ siuntė Regioninės tarybos narė R. Lukminienė, mokslinius straipsnius – J. Vaiškūnas („Verpstė ir visata“, 2005, Nr.1-2).

Dažnai vietinėje spaudoje etninės kultūros klausimais rašo V. Stanevičienė. Ji padėjo Nalšios muziejaus filialui Reškutėnuose parengti ir išleisti Švenčionių krašto kryžių katalogą „Kryžių sakmė“.

J. Vaiškūnas parengė ir kovo mėnesį išleido kompaktinę plokštelę „Švėskime Jorę kartu“, Tarybos narys R. Garsonas kartu su etnologe G. Kadžyte iš Utenos muziejaus rinkinių parengė leidinį „Utenos krašto tautosaka“, R. Lukminienė kartu su Lietuvos liaudies kultūros centru (LLKC) parengė kompaktinę plokštelę „Margi dvarai“, L. Bikulčienė kartu su LLKC rengė kompaktines plokšteles „Širvintų krašto muzikinis paveldas“, „Širvintų vestuvių muzikantai“. Regioninės tarybos narė V. Vasiliauskaitė bendradarbiavo su Krekenavos kultūros centru rengiant kompaktinę plokštelę „Krekenavos balsai“.

Estų ansamblis „Kannelkond“ (vadovė T. Kann) tarptautiniame folkloro festivalyje „Aisūs kankleliai“. Panevėžys, 2005 m.

Alberto Barabaius nuotr.

Etninės kultūros renginiai

Aukštaitijos etninės kultūros sklaida ryškiausiai atsiskleidžia renginiuose. 2005 metais Aukštaitijoje vyko 4 tarptautiniai festivaliai: liepos mėnesį Kupiškyje „Lingaudala“, rugsėjo mėnesį Panevėžyje „Aisūs kankleliai“, lapkričio mėnesį „Martynas“ Visagine, rugsėjo mėnesį Švenčionyse „Pasigavau žuvelę, susiprašiau svetelių“. Kernavėje liepos mėnesį vyko tarptautinė Gyvosios archeologijos šventė, kurios vienu iš pagrindinių organizatorių buvo Regioninės tarybos narys Jonas Vitkūnas. Balandžio mėnesį J. Vaiškūnas Kulionių kaimo etnografinėje sodyboje (Molėtų r.) surengė respublikinę Jorės šventę, L. Bikulčienė Kernavėje surengė respublikinę Rasų šventę. Regiono folkloro šventės „Žiemgala“, vykusios birželio mėnesį Pakruojyje, viena iš rengėjų buvo Tarybos narė Z. Kapučinskienė, rugsėjo mėnesį ji taip pat organizavo Saulės mūšio paminėjimą, kartu su Pamūšio seniūnija (Pakruojo r.) parengė Saulės mūšio vietai atminti ažuolinį ženklą. Spalio mėnesį Joniškyje L. Bertulienė, L. Balčiūnienė padėjo rengti tarptautinį renginį „Duona, maize, leiva“, rugsėjo mėnesį – Saulės mūšio atminties dieną. Rugsėjo 24-25 d. tarybos narys A. Svidinskas, kaip ir kasmet, Raudondvaryje (Kauno r.) rengė respublikinę

tarmiškos kūrybos šventę, kurioje buvo skaitoma gimtąja tarme parašyta originali kūryba.

Daugelyje švenčių Regioninės tarybos nariams teko dalyvauti kaip ekspertams, konkursų vertinimo komisijos nariams. Spalio 29 d. pirmą kartą Utenos apskrityje buvo surengtas gražiausių aukštaitiškų romansų konkursas „Aukštaitijos žiedynai“ (vertino V. Vasiliauskaitė), Panevėžio rajone kovo mėnesį surengtas respublikinis moterų armonikininkių konkursas „Petronės armonika“ (vertino G. Vilys, V. Vasiliauskaitė), vasario mėnesį Širvintų kultūros centre respublikinės armonikininkių varžytuvės (vertino G. Vilys), kovo mėnesį Panevėžio mieste ir rajone vyko vaikų – liaudies kūrybos atlikėjų – konkurso „Tramtatulis“ atrankiniai turai (vertino G. Vilys ir V. Vasiliauskaitė).

Regioninės tarybos nariai teikė konsultacijas ir rekomendacijas renginių ir projektų organizatoriams: Užgavėnių, Joninių šventės rengėjams Panevėžio mieste, dėl Rasų šventės organizavimo ir scenarijaus Jaunimo tarptautinio bendradarbiavimo agentūrai (L. Eimontaitei), dėl rudens lygiadienio šventės Žygeivių sąjungos ir Ramuvų sąjungos Panevėžio skyriams, dėl Panevėžio apskrities meno šventės folkloro dienos organizavimo, dėl Utenos apskrities romansų konkurso vertinimo nuostatų;

Kęstučio ir Marijos Simonavičių įmonėje sukurta aukštaičių tautinio kostiumo kolekcija, demonstruota ir tarptautiniame folkloro festivalyje „Baltica“, 2005 m.

Gintaro Lukoševičiaus nuotr.

padėti parengti Kupiškio krašto, Panevėžio kraštotyros muziejų, Pasvalio etninės kultūros klubo „Piliakalnis“, Smilgių, Krekenavos (Panevėžio r.) bendruomenių, Anykščių kultūros centro, Lietuvos žygeivių sąjungos Panevėžio skyriaus etninės kultūros projektai fondams, apskričių administracijoms, savivaldybėms.

Etninio pobūdžio renginiams labai trūksta lokališko savitumo, jie vienodėja ne tik Aukštaitijoje, bet ir visoje Lietuvoje.

Tautodailė

Daugiau dėmesio šiais metais buvo skirta tautodailės problemoms aptarti. Sausio 6 d. Taryba surengė seminarą „Kryždirbystės tradicijos Aukštaitijoje“. Seminaro dalyvavo per 50 tautodailininkų ir muziejininkų iš Aukštaitijos. Jie susipažino su paroda „Kryždirbystė Panevėžio krašte“, parodos edukacinę programą pristatė vyresn. muziejininkė J. Milerienė. Seminaro skaityti pranešimai „Tradiciniai Aukštaitijos kryžiai, stogastulpiai ir koplytstulpiai“ (V. Vasiliauskaitė), „Kryždirbystės paminklai Aukštaitijoje ir tradicijų tąsa šiandien“ (menotyrininkė A. Počiulpaitė), „Kryždirbystės paminklų restauravimo ir konservavimo problemos“ (medžio restauratorius Ž. Mileris), diskusijose pasisakė medžio drožėjai, kalviai, muziejininkai. Muziejininkams pateikta rekomendacinė medžiaga, kaip apsaugoti senuosius kryždirbystės paminklus nuo medžio kenkėjų (Ž. Mileris), liaudies mažosios architektūros formas (A. Počiulpaitė). Kryždirbystei daug dėmesio šiais metais buvo skirta Kupiškio (sudarytas rajono kryždirbystės paminklų katalogas), Molėtų (išleistas leidinys „Molėtų krašto metaliniai kryžiai“), Švenčionių Nalšios (išleistas Švenčionių krašto kryžių katalogas) muziejuose.

Regioninės tarybos nariai V. Mažukna ir V. Vasiliauskaitė kovo ir balandžio mėnesį dalyvavo Rokiškio, Biržų, Kupiškio, Anykščių, Ukmergės, Panevėžio ataskaitinėse tautodailės parodose. Dalyvauta parodų aptarimuose, atrinkti geriausi darbai į zonių parodą, diskusijose aptartos tautodailininkų, siekiančių meno kūrėjų statuso, problemos, tautodailės mugių turinys, aukštaitiško suvenyro, audimo tradicijų atgaivinimo klausimai, tautodailininkų ir muziejininkų glaudesnio bendradarbiavimo galimybės. Tautodailininkų iškelti klausimai spalio 14 d. buvo aptarti ir Panevėžio apskrities kultūros ir meno taryboje. Garsiausi Aukštaitijos tautodailininkai 2005 metais buvo aukštai įvertinti: ukmergiškis medžio drožėjas R. Zinkevičius už darbų buvo apdovanotas „Aukso vainiku“, antrąją vietą užėmė leliūniškis puodžius V. Valiušis.

Rugsėjo mėnesį Taryba surengė parodą „Aukštaičių tautinis kostiumas“. Dešimt kostiumų parodai pagal autentiškus muziejininkų pavyzdžius pasiūvė K. Simonavičiaus individuali įmonė. Tų pačių autorių pasiūti kostiumai liepos mėnesį buvo pristatyti ir tarptautiniame festivalyje „Baltica“ Vilniuje. Liepos mėnesį vestuviniis aukštaičių tautinis kostiumas buvo pristatytas tarptautiniame festivalyje „Lingaudala“ Kupiškyje.

Etninė kultūra švietimo sistemoje

Iš vidurinių mokyklų programų etninė kultūra, kaip atskiras dalykas, išnyko beveik visose Aukštaitijos mokyklose. Etninė kultūra sudaro ikimokyklinio ugdymo pagrindą, integruotai jos mokoma tik pradinėse klasėse, pagrindinėje mokykloje mokiniai su etnine kultūra susipažįsta tik per papildomo ugdymo veiklą. Nė viena mokykla Aukštaitijoje neturi etninės kultūros profilio.

Utenos apskritis kasmet rengia moksleivių – jaunųjų mokslininkų konkursus, kuriuose veikia ir etninės kultūros sekcija. Šiuose konkursuose visuomet būna vertingų darbų ir iš krašto etninio paveldo tyrinėjimų. V. Vasiliauskaitė vertino etninės kultūros sekcijos moksleivių darbus. Konkurso nugalėtojų iš Svėdasų (Anykščių r., I vieta), Utenos A. Šapokos gimnazijos (II vieta), Anykščių A. Baranausko vidurinės mokyklos (III vieta) darbai buvo gerai įvertinti ir respublikiniame moksleivių – jaunųjų mokslininkų konkurse.

Tarybos pirmininkė ragino savivaldybes aktyviai prisidėti prie Valstybinės kryptingo vaikų ugdymo programos. Deja, 2005 metais iš Aukštaitijos šioje programoje dalyvavo vienintelė Utenos savivaldybė, jos projekte svarbi vieta numatyta etnokultūriniam vaikų ugdymui (Užpalių kanklininkų ansamblui „Pasagėlė“, vaikų lopšelio-darželio „Želmenėlis“ etnokultūriniam projektams).

Etninė kultūra kaip disciplina visame regione dėstoma tik Panevėžio kolegijoje ir jos padalinijė Rokiškyje, kur rengiami folkloro kolektyvų vadovai.

Aukštaitijoje tėra tik 16 kiek stipresnių vaikų folkloro kolektyvų, nors aukštaičiai gerai pasirodė respublikiniame vaikų – liaudies meno atlikėjų – konkurse „Tramtatulis“ (prizininkais tapo Pasvalio, Panevėžio miesto ir rajono vaikai), tačiau vaikų užimtumas etnine veikla menkas. Ypač mažai regione surengta etninio profilio stovyklų. Bendradarbiauta su Panevėžio kolegija kuriant ir vykdant socialiai remtinų ir asocialių vaikų užimtumo projektą „Kaktuso žiedas“.

Etninę edukacinę veiklą plėtoja Aukštaitijos muziejai. Ypač geros edukacinės programos rengiamos Kėdainių krašto ir Anykščių Arklio muziejuose. Daug etninės krypties edukacinių programų rengia Pasvalio, Molėtų, Utenos, Panevėžio muziejai. Regioninės tarybos nariai yra parengę ir muziejuose veda šias edukacines programas: R. Lukminienė – „Lino kelias“, „Rugio kelias“, „Šalta žiema šalin eina“, „Paukščių sugrįžtuvės“, „Velykų pramogos“, „Piemėnų pramogos“, „Senoji liaudies skulptūra“ (Kėdainių muziejus), J. Vaiškūnas – „Tėviškės dangus“, „Senovės baltų kosmologija ir pasaulėžiūra“, „Susirask savo žvaigždę“ (Molėtų muziejus), J. Vitkūnas – „Gyvoji archeologija“ (Kernavės kultūrinis rezervatas), R. Garsonas – „Bendratautiniai lietuvių liaudies instrumentai“, „Užsienio tautų liaudies muzikos instrumentai“ (Utenos muziejus), V. Vasiliauskaitė „Bitė ritė medų nešė“, „Duona lietuvių tautosakoje, papročiuose ir tikėjimuose“ (Panevėžio muziejus).

Kita veikla

Konferencijoje „Aukštaičių identiteto paieškos“ buvo atkreiptas dėmesys į spartų smailiadugnių dubeniuotų akmenų, kadaise buvusių išskirtiniu Aukštaitijos regiono reiškiniu, nykimą. 2005 metais pradėta tokių paminklų, esančių Panevėžio apskrities autentiškose vietose, privačiose kolekcijose, muziejuose, registracija ir katalogo rengimas.

Regioninės tarybos nariai rinko duomenis tradicinio materialaus ir nematerialaus paveldo sąrašui. R. Lukminienė kartu su Kėdainių kraštotyros draugija surengė ekspedicijas „Tautinio identiteto šaknų beiškant“, „Kėdainių krašto kulinarinis paveldas“. Regioninės tarybos narė Z. Kapučinskienė kartu su Pakruojo kraštotyros draugija (pirmininke M. Vaitiekūniene) rengė ekspediciją į šalia siaurojo geležinkelio ruožo esančius kaimus.

Regioninės tarybos narė V. Stanevičienė prie Švenčionių rajono kaimo klubų įsteigė 4 tradicinių amatų mokyklėles, kuriose jaunimas mokosi austi, megzti pirštines, pinti iš balanų. Tradicinių amatų šiose mokyklėlėse moko senieji meistrai.

Regioninės tarybos nario, Žiemgalių draugijos Vilniaus skyriaus pirmininko V. Šerno prašymu, narės L. Trasykytės pastangomis iš Vyriausybės rezervo fondo gauta 20 tūkst. Lt paminklo „Daugyvenės krašto kovotojams už Lietuvos laisvę“ statybai.

Lėšos, skirtos regioniniam savitumui plėtoti

Per ataskaitinį laikotarpį Regioninė taryba turėjo 12 563 Lt lėšų. 563 Lt gauta iš 2 proc. paramai pervesto mokesčio. Pagrindinė Aukštaitijos etninės kultūros globos tarybos rėmėja – Panevėžio miesto savivaldybės taryba. Ji 2005 metais skyrė 12 tūkst. Lt.

Svarbūs pastebėjimai

Atkreipiame dėmesį, kad įmonė „Centriniai interneto vartai“ neatsižvelgė į Regioninės tarybos pastabas ir nesivadovavo EKGT apsvaistytu ir preliminarai patvirtintu etnografinių regionų žemėlapiu ir išleido visuomenę klaidinančią Aukštaitijos regiono žemėlapi.

Atkreipiame dėmesį, kad vienodėja etninio pobūdžio renginiai, jiems trūksta lokališkumo. Tai vyksta ne vien Aukštaitijoje, bet ir visoje Lietuvoje. Etniniai renginiai nėra sceniniai, jų paskirtis – burti bendruomenę, įtraukti žmones, ypač jaunimą, skatinti dalyvauti kartu. Etninio pobūdžio šventės turėtų būti labiau integruotos – greta folkloro čia turėtų būti kulinarinis paveldas, tradicinių amatų demonstravimas.

Švietimo sistemoje dėl etninės kultūros klausimų padėtis negerėja. Nė viena mokykla Aukštaitijoje neturi etninės kultūros profilio.

Aukštaitijos regioninė taryba norėtų gauti lėšų veiklai plėtoti: ekspertiniams darbams, tarybos narių išlaidoms už komandiruotes ir kt. apmokėti. Nesant tokių lėšų, tarybos veiklą plėtoti sudėtinga.

Liudvika Trasykytė,
Aukštaitijos regioninės etninės kultūros
globos tarybos pirmininkė

Dzūkija

Dzūkijos regioninė etninės kultūros globos taryba, vadovaudamasi Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymu, Etninės kultūros plėtros valstybine programa, Regioninės etninės kultūros globos tarybos nuostatais bei įgyvendindama pavestus uždavinius ir vykdydama 2005 metų veiklos planą, pagrindinį dėmesį skyrė etnografinių regionų, vietovių savitumo puoselėjimui, etninės kultūros gyvųjų vertybių perimamumui ir sklaidai.

Pagal Etninės kultūros plėtros valstybinės programos įgyvendinimo priemonių trečią tikslą – sukurti etninės kultūros gyvųjų vertybių perimamumo ir sklaidos sąlygas – toliau rūpintis Alytaus dailiųjų amatų mokyklos išsaugojimu. Alytaus dailiųjų amatų mokykla – vienintelė Lietuvoje, kurioje mokoma tradicinių amatų.

Alytus formuojasi kaip Dzūkijos regiono tradicinių amatų centras. Čia yra palankios sąlygos: Alytaus dailiųjų amatų mokykla turi kvalifikuotus dėstytojus, vyksta amatų dienos bei numatytas įkurti amatų centras.

Buvo tęsiamas Alytaus dailiųjų amatų mokyklos tarptautinis projektas. Surengta mokslinė konferencija „Tradicioniai amatai XXI amžiaus architektūroje“ Ščecino technologijų universitete Lenkijoje. Konferencijos medžiaga išleista atskiru leidiniu, kuriame pateikti Lenki-

jos, Lietuvos ir Švedijos atstovų pranešimai, analizuojantys tradicinių amatų gyvavimą ir tradicijų tęstinumo XXI a. architektūroje teorinius ir praktinius aspektus. Alytaus dailiųjų amatų mokyklos išlikimui būtinas bendradarbiavimas ne tik su Lietuvos mokslo bei kultūros, bet ir su užsienio šalių institucijomis.

Alytaus miesto taryboje svarstomos galimybės bei ruošiamos sąlygos galimybių studijai tradicinių amatų centrui įkurti. Šiuo tikslu priimti Alytaus miesto tarybos sprendimai, sudarantys sąlygas rengti ir finansuoti galimybių studijas. Surengti seminarai ir diskusijos idėjai pristatyti bei aptarti. Surengtas susitikimas su Lietuvos istorijos instituto atstovais. Sudaryta darbo grupė išanalizuoti statinio, kuris pastatytas vykdant Alytaus dailiųjų amatų mokyklos projektą „Nauja erdvė senoje

Tarptautinės „Bonsai 2005“ parodos metu vyko Japonijos, JAV ir Lietuvos keramikų stovykla, kurioje dalyvavo ir Alytaus dailiųjų amatų mokyklos keramikė Daiva Sakalienė su mokiniais. Talkinant japonams buvo pastatyta krosnis Raku keramikai gaminti; po parodos ji perkelta į Dailiųjų amatų mokyklos kiemelį greta juodosios keramikos krosnies

pastogėje“, panaudojimo ir tolimesnio finansavimo galimybes. Bendras mokyklos, kaip amatininkų ugdytojos, ir miesto, kaip Dzūkijos centro amatų ir tradicijų puoselėtojo, amatų ir tradicijų demonstravimo centro sukūrimas yra miesto strateginis tikslas. Tikimasi, kad centras prisidės prie tradicinių amatų, papročių ir kulinarijo paveldo populiarinimo bei Dzūkijos krašto savitumo puoselėjimo.

Skatinant gyvosios tradicijos tęstinumą, Alytuje organizuotos amatų dienos. Tai tradicija tampantis renginys, surengtas jau trečią kartą.

Ši veikla atspindi Etninės kultūros plėtros valstybinės programos 21.3, 21.4 ir 21.6 pagrindinius tikslus.

Igyvendinant Etninės kultūros plėtros valstybinės programos 3.9.2 priemonę buvo suplanuotas etnokultūrinio ugdymo Alytaus aukštojoje mokykloje tyrimas. Darbas neatliktas.

Siekiant puoselėti etnografinio regiono savitumą, buvo numatyta identifikuoti Dzūkijos regioną. Pasirinkta galimybė regioną apibūdinti pasitelkiant suvenyrą. Suvenyras buvo kuriamas siekiant kelių tikslų: surasti charakteringą simbolį, būdingą Dzūkijos regionui, bei sukurti prekę turistui. Organizuotas dzūkiško suvenyro konkursas. Renginys pavyko tik iš dalies, todėl būtina tęsti charakteringą Dzūkijai simbolio paiešką.

Koordinuojant informacijos sklaidos veiksmus Dzūkijos regione, pradėtas bendradarbiavimas su Vilniaus

apskritis viršininku. Aptartos galimybės steigti Vilniuje Dzūkijos regiono informacinį centrą. Svarstoma galimybė išleisti informacinį leidinį apie Dzūkiją, plačiai atspindintį visą regioną.

Taip pat svarstoma galimybė organizuoti trečiąjį Dzūkijos kongresą.

Pastebėtos tautinių mažumų problemos Dzūkijos regione. Svarbiausios Vilniaus krašte – Šalčininkų rajone. Šiam klausimui reikia papildomo dėmesio.

Siekiant užtikrinti etninės kultūros sklaidą bei etnografinių regionų savitumo puoselėjimą, buvo renkama informacija apie regione gyvenančius amatininkus, tautodailininkus bei saviveiklininkus. Norint sužinoti tikslesnę informaciją apie etninės kultūros puoselėtojus Dzūkijos regione, buvo nutarta organizuoti apklausą. Pasirinktas anketos-klausimyno modelis. Klausimynas išsiųstas visoms regiono seniūnijoms. Atsakymai gauti iš 31 seniūnijos (iš viso Dzūkijos regione – 89 seniūnijos). Daugelį atsakymų reikia tikslinti. Gauta informacija nevisiškai atspindi esamą situaciją seniūnijose. Galima daryti išvadą, kad daugelis seniūnų nežino arba nenori išsamiau pateikti informacijos apie seniūnijoje gyvenančius tradicijų nešėjus.

Vygandas Čaplikas,
Dzūkijos regioninės etninės kultūros
globos tarybos pirmininkas

Amatų diena Alytuje, 2005 m.

Mažoji Lietuva

2005 metais buvo įgyvendinamas pagrindinis Mažosios Lietuvos regioninės etninės kultūros globos tarybos (toliau – Regioninė taryba) tikslas – daryti įtaką visapusiškai etninės kultūros plėtotei Mažojoje Lietuvoje, laiduojančią regiono savitumo išsaugojimą, tautinio tapatumo ir savimonės stiprinimą. Mažosios Lietuvos regionas išsiskiria iš kitų Lietuvos regionų savo istorija, tradicijomis, kultūros paveldu. Regioninė taryba siekia, kad būtų gerbiamas buvusių vietos gyventojų, kurių susiklosčius istorinėms aplinkybėms išliko nedaug, etninis paveldas, gerbiami ir įamžinami kultūrai nusipelnę žmonės, puoselėjamos tradicijos.

Etninės kultūros plėtros valstybinės programos įgyvendinimas

2005 m. Taryba tęsė glaudžius bendradarbiavimo santykius su Klaipėdos miesto ir rajono, Neringos, Pagėgių, Šilutės, Jurbarko savivaldybėmis. Sprendžiant regiono etninės kultūros problemas, ypač padėjo Pagėgių savivaldybės meras K. Komskis, Šilutės savivaldybės vicemerė A. Bumblauskienė, Klaipėdos miesto kultūros skyriaus vedėja N. Laužikienė, Klaipėdos rajono vicemerė T. Cirtautaitė ir Kultūros skyriaus vedėjas G. Bareikis, Jurbarko savivaldybės Viešvilės seniūnas V. Kucinas, Neringos savivaldybės meras V. Giedraitis, Kultūros ir sporto skyriaus vedėjas N. Lendraitis.

Vasario 11 d. Pagėgių savivaldybėje įvyko susitikimas su Kultūros vertybių apsaugos departamento (KVAD) direktore D. Varnaite ir KVAD Tauragės padalinio vadovu V. Narbutu. Susitikime dalyvavo Pagėgių savivaldybės meras K. Komskis, Tarybos pirmininkė G. Kimbrienė ir narys - vicemeris A. Dumbliauskas. Aptarta kultūrinių vertybių būklė krašte, Šilgalių dvaro pastatų rekonstrukcijos klausimai. Pastatai įtraukti į „Dvarų apsaugos programą“. Šiuo metu dvaro pastatuose išikūrusi specialiosios paskirties bendrovė „Nemuno“ žirgynas. Taryba rekomenduoja Pagėgių savivaldybei po dvaro rekonstrukcijos įkurti Pagėgių krašto etnokultūros ir turizmo centrą.

Vasario 15 d. Pagėgių savivaldybėje lankėsi Lietuvos konsulas Kaliningrade V. Žalys, Kultūros atašė A. Juozaitis, Lietuvos konsulato Tilžėje vicekonsulas A. Kamins-

kas. Susitikime dalyvavo Klaipėdos universiteto Baltijos archeologijos ir istorijos instituto direktorė S. Pocytė, Pagėgių meras K. Komskis, Tarybos nariai A. Dumbliauskas, E. Stankevičienė, G. Skipitienė. Svečių kelionės tikslas – kultūrinio bendradarbiavimo tarp Lietuvos ir Karaliaučiaus krašto stiprinimas. Sutarta dėl Pagėgių krašto delegacijos dalyvavimo rugpjūčio mėnesį Lietuvos kultūros dienoje Karaliaučiuje.

Regioninė taryba aktyviai bendradarbiauja su Klaipėdos rajono savivaldybe. Balandžio 12 d. Regioninės tarybos narė R. Jokubaitytė susitiko su Klaipėdos rajono Kultūros skyriaus vedėju G. Bareikiu, paminklosaugininke S. Šmatauskiene ir Sendvario seniūnu J. Lingiu. Buvo gautas ūkininkės R. Azbukauskaitės prašymas pritarti projektui „Kaimo turizmo paslaugų kūrimas ir plėtra Aukštkiemio kaime“. Vietovės išskirtinis turistinis bruožas – Aukštkiemio kapinynas. Vienas iš projekto tikslų yra Aukštkiemio kapinyno sutvarkymas ir priežiūra. Įvertinus kapinyno būklę, nuspręsta pritarti projektui su sąlyga, kad kapinyno teritorija bus prižiūrima, bus pastatytas tautodailininkų sukurtas informacinis ženklas. Projekto vykdymo kontrolė pavesta paminklosaugininkei S. Šmatauskienei.

Tarybos nariai palaiko glaudžius ryšius su Lietuvos liaudies kultūros centru. Balandžio 14 d. Regioninės tarybos narė R. Jokubaitytė ir Liaudies kultūros centro įrašų studijos iniciatyva buvo įrašyti sena tradicija grojantys Šilutės rajono liaudies muzikantai J. Urbonas, P. Gečas, P. Agintas, B. Mockus. Ruošiamas projektas dėl kompaktinės plokštelės išleidimo.

Mažosios Lietuvos regiono etninės kultūros plėtroje aktyviai dirba regiono etnokultūros centrai: Klaipėdos miesto savivaldybės, Šilutės savivaldybės – Rusnės ir Kintų, Klaipėdos rajono savivaldybės – Dovu; muziejai: Mažosios Lietuvos istorijos – Klaipėdoje, Martyno Jankaus – Bitėnuose (Pagėgių savivaldybė), Šilutės muziejus.

Organizuojant renginius, seminarus, konferencijas ne kartą buvo kreiptasi į Tarybos narius E. Matulionienę, R. Balsį, J. Bukantį, N. Sliužinskienę, R. Šikšniene, V. Galinskiene.

Bendradarbiavimas su visuomeninėmis organizacijomis

Vasario 18 d. Tilžėje vyko „Birutės“ draugijos 120 metų minėjimas. Jį organizavo „Birutės“ draugija (pirmininkė D. Narušaitė) bei Tarybos narės G. Skipitienė ir E. Stankevičienė. Dalyvavo Pagėgių savivaldybės meras K. Komskis, meno saviveiklos kolektyvai, Tilžės lietuvių bendruomenė.

Balandžio 9 d. Rusnėje vyko bendruomenės organizuota užmiršta žvejyška tradicija – „Šaktarpio“ šventė. Šventės konsultantė Tarybos narė - Šilutės muziejaus direktorė R. Šikšniene.

Balandžio 7 d. Pagėgiuose, balandžio 29 d. Šilutėje Regioninės tarybos pirmininkė G. Kimbrienė ir narė E. Stankevičienė bei R. Jokubaitytė kartu su

„Aukso paukštės“ laureatai Klaipėdos miesto savivaldybės etnokultūros centro ir lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ vaikų ir jaunimo ansamblio „Vorusnėlė“ (vadovė Dalia Kiseliūnaitė), 2005 m.

Etninės kultūros stovyklos „Vėlungis“ metu mergaitės mokėsi austi šimtaraites klaidietiškas juosteles

nevyriausybėmis organizacijomis „Bočiai“, „Viltis“, „Gėla“, „Soroptimos“, „Emmericho“, ūkininkų draugijomis organizavo moterų konferenciją. Joje buvo kalbama apie tautiškumo ir šeimos tradicijų puoselėjimą ugdant jaunąją kartą, moters vaidmenį šeimoje ir visuomeniniame gyvenime. Pranešimus skaitė pirmininkė G. Kimbrienė, narės E. Stankevičienė, R. Jokubaitytė, Šilutės socialinio skyriaus vedėja K. Šveikauskienė, gydytoja pediatrė R. Kulpienė. Konferencija skirta IV Lietuvos moterų suvažiavimui. Priimta rezoliucija: aptartus klausimus siūlyti įtraukti į IV Lietuvos moterų suvažiavimo programą.

Tarybos nariai bendradarbiauja su Lietuvai pagražinti draugijos Pagėgių savivaldybės skyriumi. Liepos 2 d. Regioninės tarybos narės E. Stankevičienė, R. Jokubaitytė kartu su draugijos nariais dalyvavo Tautos šventėje Veliuonoje. Šventė skirta Lietuvai pagražinti draugijos 80-mečiui. Kasmet A. Dumbliauskas, G. Skipitienė, E. Stankevičienė dalyvauja draugijos iniciatyva organizuojamuose gražiausių, tvarkingiausių, etnografinę vertę išsaugojusių sodybų rinkimuose, medelių sodinimo akcijose.

Etninės kultūros problemų sprendimas

Siekdama spręsti regione susidariusias etninės kultūros problemas, Taryba organizavo posėdžius ir pasitarimus.

„Vėlungio“ stovykloje vaikai susipažįsta su įvairiais amatais: tinklų pinimu, puodų žiedimu...

Sausio 28 d. Pagėgiuose vyko Tarybos posėdis. Pagėgių savivaldybės meras K. Komskis supažindino su kultūros paveldo būkle. Svarbiausia problema – vietos gyventojų senosios kapinės, kurių savivaldybėje yra net 103. Jos apleistos, metalo vagių nuniokoti metaliniai kryžiai ir tvorelės. Ypač apleista Plaškių bažnyčia – ji tiesiog griūva. Evangelikų liuteronų bažnyčios bendruomenė negausi ir nepajėgi prisidėti prie tvarkymo. Reikia rekonstruoti Šilgalių dvaro pastatą, kuriame savivaldybė numačiusi įkurti Pagėgių krašto kultūros ir turizmo centrą. R. Šikšnienė siūlė kuo greičiau nufotografuoti ir aprašyti kapines ir kryžius. R. Jokubaitytė pareiškė nuomonę, kad išlikusius kryžius ir tvoreles reikėtų patalpinti tam skirtose bažnyčios patalpose, o kapinių vietą sutvarkyti, aptverti ir pastatyti atitinkamą ženklą.

Apleistų kapinių problema aktuali visame Mažosios Lietuvos regione. Regioninės tarybos narė D. Norušaitė, Tilžės „Birutės“ draugijos pirmininkė, informavo, kad susidariusios nepalankios sąlygos (panaikintas bevizis susisiekimas) trukdo glaudesniai lietuviškų bendruomenių bendradarbiavimui. Tai sudaro keblumą pasikviečiant meno kolektyvus iš Lietuvos. Posėdyje aptartas ir patvirtintas 2005 metų Tarybos veiklos planas. Nutarta siūlyti Pagėgių savivaldybei kreiptis į Kultūros vertybių apsaugos departamentą bei jo Tauragės padalinį, kad padėtų Tilžės „Birutės“ draugijai organizuoti jubiliejaus minėjimą.

Klaipėdos miesto savivaldybės etnokultūros centre gruodžio 7 d. vyko Tarybos ataskaitinis susirinkimas, kuriame dalyvavo Etninės kultūros globos tarybos

Irenos Niumavaitės nuotrauka

pirmininkas L. Klimka. Mažosios Lietuvos regioninės etninės kultūros globos tarybos 2005 metų veiklos ataskaitą pristatė pirmininkė G. Kimbrienė. Pirmininkės pavaduotoja N. Sliužinskienė siūlė ruošti kooperuotą regiono projektą, kuriame dalyvautų kultūros ir švietimo įstaigos bei visuomeninės organizacijos. Etninės kultūros globos tarybos pirmininkas L. Klimka siūlė atkreipti dėmesį į EKG tarybos iškeltą prioritetą – jaunosios kartos pilietiškumo ir tautiškumo ugdymą. Nuspręsta į 2006 metų Regioninės tarybos veiklos planą įtraukti priemones, kurios įgyvendintų šį prioritetą.

Konsultacijos etninės kultūros klausimais

Tarybos nariai R. Balsys, J. Bukantis, E. Matulionienė, N. Sliužinskienė, R. Jokubaitytė teikė konsultacinę paramą Dovilų, Kintų kultūros centrams organizuojant renginius, seminarus, rašant projektus. R. Jokubaitytė teikė rekomendacijas Šilutės kultūros ir pramogų centro projektui „Senujų amatų ir folkloro šventė Šilo karčemoje“, Bikavėnų senųjų kaimo tradicijų centro projektui seminarui „Vakarų Lietuvos dainuojamasis ir choreografinis folkloras“ bei projektui „Regioninis liaudies kūrybos perteikimo konkursas „Vario varteliai“.

Tarybos narė Klaipėdos universiteto Baltų kalbotyros ir etnologijos katedros vyr. asistentė, tautodailės kabineto vedėja E. Matulionienė atliko ekspertizę „Mažosios Lietuvos tautinio kostiumo raida“. Po ekspertizės ji paruošė knygą „Klaipėdos krašto tautiniai drabužiai“ ir atvirukų rinkinį „Delmonai“. Knygą ir rinkinį išleido Klaipėdos universiteto leidykla.

Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikės programos įgyvendinimas

Mažosios Lietuvos istorija, ypač pokario laikotarpis, kai absoliuti senųjų krašto gyventojų dauguma pasitraukė į Vakarų, o pasilikę buvo išvežti į sovietinius lagerius, buvo pragaištinga šio regiono kaimams. Mažajoje Lietuvoje beveik nebeliko svarbiausio gyvosios etninės kultūros elemento – jos nešėjų. Senuosiuose kaimuose išsikūrė kitų etninių kultūrų, tradicijų ir gyvenimo būdo žmonės, kuriems ši aplinka buvo svetima, tad jos nesaugojo.

Siekdama, kad būtų išlaikytas esančių pastatų autentiškumas ir naujų pastatų atitikimas regiono tradicijai (ypač Rusnėje, Kuršių Nerijoje, Mingijoskaime), Taryba kreipėsi į Šilutės, Pagėgių, Neringos, Klaipėdos savivaldybes. Regioninė taryba rekomendavo savivaldybėms kviešti į pagalbą architektus-ekspertus, kurie paruoštų konkrečią, susistemintą medžiagą apie regionui būdingą architektūrą, jos puošybos elementus. Tad asmuo, norėdamas statyti ar restauruoti vietos tradicijai būdingą pastatą (tai

ypač aktualu vystant kaimo turizmą), kiekvienos savivaldybės architektūros skyriuje galėtų gauti konkrečią informaciją.

Krašto etnokultūrinių tradicijų ir papročių plėtra

Vykdydami šią užduotį, Regioninės tarybos nariai S. Paulauskienė, G. Skipitienė, E. Matulionienė, R. Šikšnienė, R. Jokubaitytė rašė straipsnius apie Mažosios Lietuvos istoriją, žymius krašto veikėjus, tradicijas ir papročius laikraščiams „Šilokarčema“, „Pamarys“, „Šilokarčemos laikraštis“, „Vakarų Lietuva“, „Ūkininko patarėjas“.

Tarybos tikslas – prisiminti ir įamžinti Mažosios Lietuvos kraštui nusipelnčius žmones.

Ištisus metus Šilutėje vyko renginiai, koncertai, parodos, vakarai, skirti Šilutės miesto mecenato H. Scheu 160-osioms gimimo metinėms. Šių renginių iniciatorius – Šilutės muziejus, kuriame eksponuojama H. Scheu surinkta etnografinė kolekcija, o jo dvare kuriasi Mažosios Lietuvos kultūros centras. Organizuojant šiuos renginius aktyviai prisidėjo Tarybos narės R. Šikšnienė, V. Galinskienė, R. Jokubaitytė. Pagėgių savivaldybės ir Tarybos iniciatyva Pagėgių skvere atidengtas paminklas, skirtas Mažosios ir Didžiosios Lietuvos susijungimui. Paminklo autorius S. Juška. Atidaryme kalbėjo Tarybos pirmininkė G. Kimbrienė.

Rugpjūčio 6 d. Pagėgių savivaldybės Bitėnų kaime, Martyno Jankaus muziejuje, jau trečius metus iš eilės vyko „Sueiga pas Martyną Jankų“. Šio renginio iniciatoriai – Pagėgių savivaldybė (meras K. Komskis), nepriklausomas laikraštis „Šilokarčema“ (redaktorė K. Toleikienė). Sueigoje dalyvavo Lietuvos Respublikos Seimo pirmininko pavaduotojas Č. Juršėnas, žiniasklaidos atstovai, kultūros veikėjai, bendruomenės nariai. Mažosios Lietuvos veikėjų panteone – Bitėnų kapinaitėse – pagerbtas Viliaus Storostos-Vydūno, Martyno Jankaus, Valterio Kristupo Banaičio atminimas. Prie muziejaus atidengta paminklinė lenta ir M. Jankaus bareljefas (skulptorius A. Bosas). Paveikslų sodas po atviru dangumi pasipildė naujais kūriniais, kuriuos jau trečius metus kuria dailininkai iš visos Lietuvos. Kūrinių tema – Mažoji Lietuva. Vyko konferencija „Mažosios Lietuvos istorijos ir kultūros paveldo išsaugojimas“. Su beveik išnykusia vietos gyventojų tarpe supažindino Tarybos narė – Šilutės I gimnazijos mokytoja V. Galinskienė, organizaciniame darbe dalyvavo tarybos nariai G. Skipitienė, A. Dumbliauskas.

Pagėgių savivaldybės Žukų kaime prie mokyklos, kurioje mokėsi Mažosios Lietuvos veikėjas V. Gaigalaitis, rugpjūčio 14 d. atidengta paminklinė lenta. Taryba rekomendavo Pagėgių savivaldybės tarybos sudarytai Vardų ir titulų suteikimo komisijai mokyklą pavadinti V. Gaigalaičio vardu.

Laikraštyje „Ūkininko patarėjas“ buvo išspausdinti Tarybos narių straipsniai apie Mažosios Lietu-

vos regiono tradicijas ir kalendorines šventes: E. Matulionienės „Klaipėdos krašto tautinis kostiumas“, S. Paplauskienės „Mažosios Lietuvos vaikai ieškodavo Velykų kiškio dovanėlių“, „Kalėdos Mažojejoje Lietuvoje“, R. Jokubaitytės „Mažoji Lietuva“. „Ūkininko patarėjas“ įgyvendino projektą „Etnokultūros tradicijų išsaugojimas etnografiniuose Lietuvos regionuose“. Projektą rėmė Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas. Viena iš projekto dalių – Šv. Mortos šventė Rumšiškėse – vyko liepos 30 d. Mažosios Lietuvos regiono folklorą ir tradicinius patiekalus pristatė Šilutės folkloro ansamblis „Verdainė“ ir R. Jokubaitytė.

Liepos 12-17 d. vyko kraštotyrinė ekspedicija Rusnėje ir Kintuose. Organizuojant šį renginį didelį indėlį įnešė Tarybos pirmininkės pavaduotoja Šilutės muziejaus direktorė R. Šikšnienė. Ekspedicijoje dalyvavo Lietuvos nacionalinio muziejaus specialistės D. Bernotaitė-Bieliauskienė ir Ž. Petrauskienė, Kraštotyros draugijos pirmininkė I. Seliukaitė, Etninės kultūros globos tarybos pirmininkas L. Klimka bei 20 Šilutės ir Klaipėdos rajono kultūros darbuotojų. Ekspedicijos tikslas – išmokyti gautą iš pateiktųjų etnografinę medžiagą užrašyti ir iforminti.

Rugsėjo 9-11 d. Neringos, Palangos ir Šilutės savivaldybėse vyko Tomo Mano kultūros centro tęstinis projektas „Pajūriais pamariais“, kuriame partnerių teisėmis dalyvavo Šilutės muziejus ir Palangos savivaldybės biblioteka. Projekto tikslas – susipažinti su liaudies menininkais, jų kūryba, darbo aplinka, lankantis jų namuose, dirbtuvėse. Įgyvendinant šį projektą aktyviai talkino Šilutės muziejaus direktorė R. Šikšnienė ir Neringos savivaldybės administracijos švietimo, kultūros ir sporto skyriaus vedėjas N. Lendraitis.

Lapkričio 25 d. Šilutės rajono Bikavėnų kaimo senųjų kaimo tradicijų centras jau ketvirtą kartą organizavo regioninių liaudies kūrybos perteikimo konkursą „Vario varteliai“. Šio konkurso tikslas – propaguoti lietuvių liaudies dainuojamąją ir žodinę kūrybą, folkloro kūrinių atlikimo stilių tarp moksleivių ir jaunimo, užtikrinti liaudies kūrybos perimamumą. Konkurso dalyviai atliko iš liaudies pateiktųjų užrašytus ar tiesiogiai išmokytus kūrinius. Dalyvavo Šilutės, Šilalės, Tauragės rajonų jaunimas. Rekomendaciją renginio projektui parašė R. Jokubaitytė. Konkursą vedė nykstančią šišioniškių tarmę mokanti tarybos narė V. Galinskienė.

Organizuodama renginius (Tarpukalėdžio sueiga su regiono folkloro ansambliais Šilutėje gruodžio 27 d.) ar konferencijas (Šilutės ir Pagėgių moterų konferencija), Taryba bendradarbiauja su regiono folkloro ansambliais, kurie atgaivina tradicijas, papročius, dainuojamąją, choreografinę ir pasakojamąją folklorą. Tai Klaipėdos miesto etnokultūros centro „Kuršių ainiai“, „Kuršiukas“, „Vorūsnė“, „Vorūsnėlė“, „Alka“, „Alkiukai“, Klaipėdos raj. Dovilų kaimo „Lažupis“, Šilutės Kultūros ir pramogų centro „Verdainė“, Pagėgių savivaldybės Šilgalių kaimo „Kamona“, Nidos – „Giedružė“, Šilutės muziejaus – „Ramytė“. Šie kolektyvai puikiai atstovauja Mažosios Lietuvos regioną ne tik Lietuvos renginiuose, bet ir tarptautiniuose festivaliuose.

Ištisus metus aktyviai etnokultūrinę veiklą propaguoja Klaipėdos miesto savivaldybės Etnokultūros centras, kuriam vadovauja Taryba pirmininkės pavaduotoja N. Sliužinskienė. Konferencijos, seminarai, kalendorinės šventės, tarptautiniai folkloro festivaliai „Parbėg laivelis“, „Vėlungis“, edukacinės programos „Po Klaipėdos miestuži“ noriai lankomi klaipėdiečių ir svečių.

Dalyvavimas konferencijose, seminaruose bei kituose renginiuose

Kovo 1 d. Klaipėdos miesto savivaldybės Etnokultūros centre vyko seminaras „Folklorinio dainavimo mokymas“, kurį vedė Liaudies kultūros centro specialistės L. Mukaitė-Sungailienė ir J. Šemetaitė. Seminaro metu buvo išskirtos Mažosios Lietuvos dainų ypatybės. Konferenciją organizavo Klaipėdos miesto savivaldybės Etnokultūros centras, vadovaujamas N. Sliužinskienės.

Kovo 3 d. R. Jokubaitytė Šilutės Verdainės pagrindinėje mokykloje organizavo ir vedė seminarą pradinių klasių mokytojams „Kalendorinės šventės ir jų specifika Mažojejoje Lietuvoje“. Seminaro tikslas – išryškinti kalendorinių švenčių ypatumus, jų ir kitų Lietuvos regionų švenčių skirtumus.

Rugsėjo 22-24 d. Vilniaus universitetas ir Lietuvos Mokslų akademija organizavo konferenciją „Mažosios Lietuvos kultūros istorijos paveldas“. Konferencijos vadovas – prof. D. Kaunas. Konferencija vyko Vilniuje, Klaipėdoje, Šilutėje, Pagėgiuose. Pranešimus skaitė Tarybos nariai: Klaipėdos universiteto prof. dr. R. Šliužinskas „Klaipėdos apylinkių liuteroniškos giesmės šiandien, tradicijų ir inovacijų sąsajos“, Šilutės muziejaus direktorė R. Šikšnienė „Hugo Scheu dvaro dabartis ir ateitis“. Pagėgių savivaldybės meras K. Komskis supažindino su kultūros paveldo apsauga savivaldybės raidos strategijoje. Konferencijos tikslas – dar kartą atsigręžti į nykstantį Mažosios Lietuvos kultūros paveldą ir siūlyti priemones šiam procesui sustabdyti. Diskusijose dalyvavo Regioninės tarybos pirmininkė G. Kimbrienė ir R. Jokubaitytė.

Rugsėjo 27 d. Klaipėdos rajono Dovilų etnokultūros centras organizavo seminarą „Mažosios Lietuvos paveldas“. Seminare dalyvavo rajono kultūros ir švietimo darbuotojai. Tarybos nariai skaitė pranešimus: Klaipėdos universiteto doc. dr. J. Bukantis – „Mažosios Lietuvos tarmės“, doc.dr. R. Balsys – „Mažosios Lietuvos etninė kultūra“, E. Matulionienė – „Klaipėdos krašto tautinis kostiumas“.

Didelio susidomėjimo susilaukė lapkričio 25 d. Šilutėje vykusią respublikinę konferenciją „Mažosios Lietuvos kostiumo genezė“. Konferenciją organizavo Šilutės muziejus, vadovaujamas Tarybos pirmininkės pavaduotojos R. Šikšnienės. Pranešimus skaitė Istorijos instituto etnografe dr. I. Šidiškienė – „Mažosios Lietuvos tautinis kostiumas – tarp ištakų ir perspektyvų“.

Etnologijos centro vedėja T. Jurkuvienė – „XX a. pr. Mažosios Lietuvos kostiumo rekonstrukcijos“, dr. V. Tumėnas – „Juostos Šilutės krašte“, Dailės muziejaus skyriaus vedėja D. Bernotaitė-Bieliauskienė – „Istoriografijos šaltiniai apie lietuvininkų drobules“, Z. Kalesinskas, A. Vandytė, R. Noreikytė – „Mažosios Lietuvos merginų ir moterų kostiumų tyrinėjimai D. ir Z. Kalesinskių aukštesniojoje liaudies amatų mokykloje, Lietuvos nacionalinio muziejaus rinkiniuose“, R. Raciūtė „A. ir A. Tamošaičiai – Lietuvos profesionalios tekstilės pradininkai“, Klaipėdos universiteto dėstytoja, Tarybos narė E. Matulionienė – „Delmonas – tradicija ir retrospektyva“, Šilutės muziejaus etnografe L. Burzdžiuvienė – „H. Scheu dvaro praėjus, dabartis ir ateitis. H. Scheu etnografinė kolekcija“. Diskusijose dalyvavo Regioninės tarybos narės V. Galinskienė, R. Jokubaitytė.

Gruodžio 7 d. Klaipėdos miesto savivaldybės Etnokultūros centre vyko seminaras „Regiono tradicijos ir turizmas“, kuriame dalyvavo Mažosios Lietuvos etninės kultūros globos tarybos nariai ir smulkieji verslininkai, kurie užsiima ar ruošiasi užsiimti kaimo turizmu. Seminaro tikslas – siekti, kad asmenys, užsiimantys kaimo turizmu, neatitrūktų nuo vietos tradicijų, architektūrinio paveldo. Seminarą vedė Etninės kultūros globos tarybos pirmininkas L. Klimka.

Gruodžio 8 d. Klaipėdos universiteto Baltų kalbotyros ir etnologijos katedra, lietuvininkų bendrija „Mažoji Lietuva“ bei Tarybos nariai R. Balsys, R. Sliužinskas, E. Matulionienė organizavo 17-

ają mokslinę konferenciją „Lietuvininkai ir lietuviai. Etninė kultūra“. Pranešimus skaitė: R. Balsys – „Nuo Pilvyčio iki Skalvos“, L. Klimka – „A. Umbro brošiūros „Prūsai - ketvirtas Baltijos narys“ pėdsakai“, A. Arbušauskaitė – „Mažosios Lietuvos toponimikos įamžinimas ir šiandienos kontekstas“, D. Kiseliūnaitė – „Kas buvo Melnragės žvejai?“, D. Kšanienė – „Lietuviškų chorų padėtis Klaipėdos krašte. Klaipėdos krašte išleisti chorinių dainų rinkiniai“, R. Sliužinskas – „Klaipėdos krašto liuteronų giesmės: vienbalsumo ir dvibalsumo problema“, I. Petrošienė – „Kuršininkų ir lietuvininkų liaudies dainų paralelės“, A. Kavaliauskienė – „Kampo simbolikos spalviniai aspektai lietuvininkų Veliuonos krašto dainose“, D. Aliūkaitė – „Etninio dialekto identiteto koreliacija“, D. Vaišnienė – „Žemaitiškieji elementai Klaipėdos krašto aukštaičių šnekose“, A. Kaukienė – „Kas sieja kirvį, kartumą ir kurpę“, A. Višinskytė – „Sapnų interpretavimo Mažojejoje Lietuvoje savitumai“, J. Macijauskaitė-Bonda – „Vėles regintys vaikai lietuvių tautosakoje“, V. Apanavičienė – „Tilžės taika ir Baltijos šalių akademinės muzikos raida“, R. Apanavičius – „Vienos Mažosios Lietuvos dainos melodijos ritmo ir žodžių kirčiavimo rekonstrukcija“, R. Kančas – „Klaipėdos radiofonas Lietuvos radijo istorijos kontekste“, E. Matulionienė – „Lietuvininkų delmonai Baltijos regiono kontekste“.

Genovaitė Kimbrienė,
Mažosios Lietuvos regioninės etninės

„Vėlungio“ stovykloje išmokyti dalykus vaikai demonstruoja per baigiamąjį renginį „Žuvininkų kiemas“

Suvalkija (Sūduva)

kultūros globos tarybos pirmininkė

Suvalkijos (Sūduvos) regioninė etninės kultūros globos taryba (toliau – Regioninė taryba) daugiausia dėmesio skyrė etnografinio regiono savitumo įtvirtinimui ir išsaugojimui, etninių tradicijų sklaidai, etnografinio regiono istorinio pavadinimo sugrąžinimui ir įteisinimui. Regioninė taryba, siekdama užmegzti, įtvirtinti ir plėtoti ryšius etninės kultūros globos srityje, bendradarbiavo su valstybės institucijomis bei visuomeninėmis organizacijomis, rengė konferencijas ir dalyvavo kitų organizacijų rengiamose konferencijose, aktualiose etnografiniam kraštui.

Konferencijos, seminarai

Balandžio 21 d. Marijampolėje vyko Tarybos surengta konferencija „Istorinis Sūduvos vardas etnografiniam kraštui“. Pranešimus skaitė akademikas prof. Z. Zinkevičius, habil. dr. prof. V. Labutis, daktaras istorikas R. Batūra, daktaras V. Čaplikas, daktaras K. Garšva, istorikai G. Ilgūnas ir A. Katilius, kraštotyrininkas A. Vaičiūnas, Etninės kultūros globos tarybos narė V. Kondratienė, krašto etninės kultūros specialistai, pedagogai, visuomenės atstovai.

Konferencija pagrindė Sūduvos, kaip etnografinio krašto pavadinimo, vartoseną, pritarė oficialiam Sūduvos vardo įteisinimui ir nutarė kreiptis į Etninės kultūros globos tarybą, prašydama inicijuoti svarstymą Lietuvos Respublikos Seime dėl Suvalkijos vardo pakeitimo istoriniu Sūduvos vardu.

Etninės kultūros globos taryba, apsvarsčiusi

Antano Lastausko sukurta skulptūra, pastatyta rašytojo Kazio Borutos gimtajame Kulokų kaime

Regioninės tarybos prašymą, kreipėsi į Valstybinę lietuvių kalbos komisiją konsultacijos dėl regiono vardo ir 2005 m. gruodžio 16 d. gavo atsakymą, kad Sūduvos vardas, kaip oficialus regiono pavadinimas, neteiktinas.

Balandžio 28 d. Marijampolės kolegija surengė tarptautinę mokslinę praktinę konferenciją „Etnokultūrinės vertybės ugdymo procese integruojantis į Europos Sąjungą“, kurioje pranešimus skaitė Regioninės tarybos pirmininkė D. Micutienė, pavaduotojai A. Vandytė ir A. Vaičiūnas, nariai N. T. Vasylienė, V. Mickuvienė ir V. Jazerskas.

Gruodžio 15 d. vyko konferencija „Vilkaviškio krašto kryždirbystė“ Regioninės tarybos nario A. Žilinsko vadovaujame Vilkaviškio krašto muziejuje. Konferencijoje pristatytas Marijampolės apskrities kultūros plėtros programos paremtas ir muziejaus darbuotojų įgyvendintas projektas – nufotografuoti ir suregistruoti Vilkaviškio rajono kryžiai.

Sprendama etnografiniam kraštui aktualias etninės kultūros sklaidos, populiarinimo ir žinių gilinimo problemas, Regioninė taryba organizavo, rengė, inicijavo ar prisidėjo rengiant teminius seminarus krašto pedagogams, kultūros specialistams, kūrėjams.

Balandžio 26 d. Marijampolės kolegijoje surengtas seminaras kolegijos studentams ir dėstytojams, krašto bendrojo lavinimo mokyklų mokytojams, folklorinių ansamblių vadovams ir dalyviams „Pažintis su įvairiomis lietuvių folkloro sritimis“. Seminarą vedė Liaudies kultūros centro specialistai.

Birželio 8-9 d., bendradarbiaujant su Lietuvos tautodailininkų sąjungos Kauno bendrija, įgyvendintas teorinis ir praktinis seminaras „Kapsų ir zanavykų tautinis kostiumas“, vykęs Zvyplių dvare. Jis skirtas etnografinio krašto etnografinių ansamblių nariams ir vadovams, kultūros darbuotojams, mokytojams, tautodailininkams ir siuvėjoms. Seminaro dalį apie moteriško kapsų ir zanavykų kostiumo modeliavimą, sukarpimą ir siuvimą parengė Regioninės tarybos narė, Kauno tautinės kultūros centro direktorė A. Vandytė. Vyriško tautinio kostiumo modeliavimo, kirpimo ir siuvimo ypatybes išdėstė Liaudies kultūros centro Tautodailės poskyrio vyr. specialistė D. Keturakienė.

Liepos 25-31 d. Zvyplių dvare, Lukšiuose, Šakių krašto tautodailininkų bendrijos organizuoto kūrybinio plenero „Zvyplių žiogai“ programoje, bendradarbiaujant su Lietu-

vos tautodailininkų sąjungos Kauno bendrija, plenero dalyviams organizuotas teorinis seminaras „Kalviškoji kryždirbystė Sūduvos krašte“ (pranešėjas A. Kynas) ir surengta V. Jaručio, R. Grekavičiaus, R. Stanaičio ir E. Mačaičio kalvystės kūrinių paroda.

Rugsėjo 30–spalio 2 d., bendradarbiaujant su Lietuvos tautodailininkų sąjungos Kauno bendrija, Liaudies buities muziejuje Sūduvos krašto keramikams surengtas praktinis teorinis seminaras „Liaudies puodininkystės gyvoji tradicija“. Pranešimus „Keramika lietuvių buitijoje“, „Tradicinės puodininkystės regioniniai ypatumai“ ir „Keraminių indų dekoras Sūduvos krašte“ parengė ir seminaro dalyviams perskaitė Liaudies buities muziejaus specialistė J. Samulionytė. Seminare dalyvavo ir trys Vengoževo (Lenkija) muziejaus darbuotojai.

Gruodžio 2 d., bendradarbiaujant su Tautodailininkų sąjungos Kauno bendrija, Suvalkijos (Sūduvos) etnografinio krašto puodžiams, pedagogams ir kultūros specialistams surengtas teorinis seminaras Marijampolės kraštotyros muziejuje „Liaudies puodininkystės gyvoji tradicija“. Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus darbuotoja G. Daunienė parengė ir pristatė vaizdinę medžiagą „Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus senosios liaudies keramikos rinkiniai“. Z. Kalesinskas parengė ir perskaitė pranešimus „Juodpuodžių paplitimas Lietuvoje ir formų įvairovė“ ir „Juodpuodžių (raugo keramikos) technologinis procesas“.

Parodos ir plenerai

Siekdama populiarinti gyvąją etninę kultūrą, Regioninė taryba inicijavo ir bendradarbiavo rengiant tautodailės ir tradicinių amatų parodas ir plenerus, amatų demonstravimo šventes.

Tęsiant 2004 m. bendrą Regioninės tarybos ir Lietuvos tautodailininkų sąjungos programą – parodų ciklą Sūduvos krašte „Šiuolaikinė lietuvių ir lenkų liaudies dailė“, sausio 7 d. Paežerių dvare atidaryta paroda „Šiuolaikinė lietuvių tautodailė“. Paruoštas išsamus pristatymas Vilkaviškio krašto visuomenei, akcentuoti lenkų ir lietuvių tautodailės (skulptūros, keramikos, tekstilės, kalvystės, karpinių, margučių) ypatumai ir skirtumai.

Vasario 14 d. vyko susitikimas su Prienų krašto tautodailininkais, tradicinės Prienų krašto tautodailės ir tradicinių amatų parodos atidarymas ir aptarimas.

Kovo 10 d. organizuotas susitikimas su Šakių krašto amatininkais, tautodailės kūrėjais ir kultūros darbuotojais, tautodailės ir tradicinių amatų parodos atidarymas ir aptarimas.

Kovo 14 d. vyko šiuolaikinės lietuvių tautodailės ir tradicinių amatų parodos atidarymas ir pristatymas Marijampolės P. Kriaučiūno viešojoje bibliotekoje.

Gegužės 9–17 d. įgyvendintas bendras Marijampolės laisvalaikio užimtumo centro, Liudvinavo seniūnijos ir Liudvinavo K. Borutos vidurinės mokyklos projektas – medžio drožėjų pleneras Liudvinave „Mediniai stebuklai“ Kazio Borutos 100-sioms gimimo metinėms paminėti.

Šiame Marijampolės laisvalaikio užimtumo centro projekte organizacinės grupės narė buvo Regioninės tarybos narė O. B. Surdokienė, konsultantas – V. Jazerskas.

Birželio 3-12 dienomis Kačerginėje vyko medžio drožėjų pleneras „Prano Mašiotų pasakų parkas“. Tai II jaunųjų medžio skulptorių kūrybinė stovykla, skirta įamžinti rašytojo P. Mašiotų atminimą, į kurią pakviesti drožėjai iš Sūduvos ir Dzūkijos etnografinių kraštų. Plenerą organizavo Regioninės tarybos narė L. Sinkevičienė, konsultantas – V. Jazerskas.

Birželio 4 d. Suvalkijos (Sūduvos) regioninio kultūros centro, Vilkaviškio krašto muziejaus organizuotas ir Marijampolės apskrities kultūros plėtros programos paremtas projektas „Sūduvių amatų šventė“ pristatė Vilkaviškio krašto visuomenei gyvuojančius krašto puodžius, rimoriaus, kryždirbio, audėjos, siuvėjos, kalvio ir kt. amatus, amatininkus ir tautodailininkus.

Birželio 16 d., bendradarbiaujant Vytauto Didžiojo Karo muziejui, Kauno miesto savivaldybei, Japonijos ambasada Lietuvoje, Tautodailininkų sąjungai, įgyvendintas tarptautinis projektas „Japonų ir lietuvių gyvoji kalvystės tradicija“. Dalyvavo Japonijos kardų meistras Kunihira Kavači ir jo mokiniai Taro Takami Kuniči ir Džiro Kijota Kuniecu. Vyko japonų kardų ir „Lietuvos kalviškos kryždirbystės“ ekspozicijos aptarimas ir bendra japonų bei lietuvių kalvių diskusija, kurioje dalyvavo kalviai ne tik iš Sūduvos krašto. Amato demonstravimas Pašto muziejaus kiemelyje – japonų ir lietuvių kalvių bendras darbas – leido palyginti kalvių meistrybę, kalvystės amato ir darbo kultūrą.

Renginiai, šventės

Regioninės tarybos nariai aktyviai dalyvavo rengiant „Sūduvių dieną“, vykusią birželio 19 d. Liaudies buities muziejuje Rumšiškėse. Renginyje, paremtame Marijampolės apskrities kultūros plėtros programos, dalyvavo Sūduvos krašto folkloriniai ansambliai, amatininkai ir tautodailininkai, demonstravę pynėjo, puodžiaus, kalvio, drožėjo amatus. Šventėje pristatyti kapsų ir zanavykų tautiniai kostiumai. Kulinarinio paveldo puoselėtojai pasirūpino tradiciniais valgiais.

Liepos 1 d. Zvyplių dvare, vykdant tęstinį projektą, atidaryta „Šiuolaikinės lietuvių tautodailės paroda“, rugpjūčio mėn. – Regioninės tarybos nario V. Cikanos iniciatyva Zvyplių dvare Lukšiuose atidaryta Šakių rajono neigaliųjų kūrybos paroda, kurioje vyravo tautodailės ir tradicinių amatų dirbiniai.

Rugsėjo mėnesį Kaišiadoryse ir Zvyplių dvare Lukšiuose atidarytos Kauno ir Marijampolės apskričių konkursinės tautodailės parodos „Aukso vainiko“ nominacijai, inicijuotos Liaudies kultūros centro. Rengiant parodas aktyviai bendradarbiavta su Tautodailininkų sąjunga, savivaldybių kultūros skyriais, apskričių administracijomis.

Rengiant spalio 8 d. Marijampolėje vykusią respublikinę derliaus dienos šventę „Ievaro juosta“, Regioninė taryba inicijavo tradicinių amatų kiemelių įrengimą ir geriausių amatininkų ir tautodailininkų

pagerbimą.

Etninės kultūros sklaida

Pripažindama, kad etninės kultūros populiarinimui didelės įtakos turi informacijos sklaida, renginių anon-savimas ir pažintinių straipsnių skelbimas, Regioninė taryba nuolat bendravo su krašto žiniasklaida.

Informacija apie Regioninės tarybos veiklą buvo nuolat pateikiama regiono žiniasklaidai. Reikšmingiausi visam etnografiniam kraštui renginiai (konferencijos, seminarai) anonsuoti Marijampolės apskrities viršininko administracijos ir savivaldybių tinklalapiuose.

Žurnalo „Suvalkija“, redaguojamo Regioninės tarybos nario Z. Šilerio, 2005 m. 1-ajame numeryje publikuotas I. Seliukaitės pranešimas „Sūduva kitų Lietuvos regionų kontekste“, skaitytas Marijampolės kolegijos surengtoje tarptautinėje mokslinėje praktinėje konferencijoje „Etnokultūrinės vertybės ugdymo procese integruojantis į Europos Sąjungą“.

EKG tarybos sekretoriato specialistų susitikime su laikraščio „Ūkininko patarėjas“ redaktorais aptarta galimybė šiame leidinyje aktyviau skleisti informaciją apie regionų etninę kultūrą, kalendorinių švenčių ypa-

tumus. Paruošti ir publikuoti du straipsniai: „Suvalkijos (Sūduvos) etnografinis kraštas“ ir „Velykų papročiai Suvalkijoje“.

Vykdydama 2005 metų veiklos planą ir tęsdama 2004 m. pradėtus darbus, Regioninė taryba inicijavo ir bendradarbiavo atliekant ekspertinius tyrimus, rinko, kaupė ir analizavo informaciją apie etnografinio krašto etninės kultūros paveldą.

Regioninės tarybos iniciatyva pradėta tęstinė programa „Sūduvos krašto audimas ir tekstilės paveldas“. 2005 m. metais Regioninės tarybos ekspertė dr. I. Nėnienė įgyvendino pirmąjį projektą „Zanavykų krašto audimas ir tekstilės paveldas“ – atliko etnografinius lauko tyrimus Kauno ir Šakių rajonų seniūnijose; apklausti 58 pateikėjai, atlikta 310 lapų aprašų, 1400 fotografijų ir jų variantų. Surinktų duomenų kiekis leidžia pradėti antrąjį programos etapą – atlikti sukauptų duomenų sisteminimą, analizę, vaizdinės medžiagos apdorojimą ir įrašymą į skaitmenines laikmenas.

Pirminiai tyrimo „Zanavykų krašto audimas ir tekstilės paveldas“ rezultatai buvo pristatyti tarptautinėje Lietuvos istorijos instituto surengtoje konferencijoje „Regionas: praeitis ir dabartis“ (2005 m. lapkričio 11-12 d.), čia perskaitytas

pranešimas „Zanavykų tapatumo raiška: tradicinė tekstilė“. Šis Lietuvos Respublikos kultūros ir sporto rėmimo fondo paremtas projektas įgyvendintas glaudžiai bendradarbiaujant su Šakių savivaldybės kultūros ir švietimo skyriais, Tautodailininkų sąjungos Kauno bendrija.

Regioninės tarybos narė, Marijampolės kolegijos lektorė V. Mickuvienė atliko ekspertinį tyrimą „Etninės kultūros įtaka tautiniam asmenybės identitetui susiformuoti“. Šio tyrimo pagrindu paruoštą pranešimą balandžio 28 d. ji perskaitė Marijampolės kolegijos surengtoje tarptautinėje mokslinėje praktinėje konferencijoje „Etnokultūrinės vertybės ugdymo procese integruojantis į Europos Sąjungą“.

Guodžio 29 d. Marijampolėje pristatytas leidinys „Marijampolės krašto juostos“, parengtas Marijampolės kraštotyros muziejaus sukauptų juostų kolekcijos pagrindu. Leidinį parengė ir projektą, paremtą Lietuvos Respublikos Kultūros ir sporto rėmimo, Kultūros ministerijos Etninės kultūros plėtros fondu, įgyvendino Marijampolės kraštotyros muziejaus darbuotoja D. Katkuvienė, Regioninės tarybos pirmininkės pavaduotoja A. Vandytė ir Vilkijos aukštesniosios amatų mokyklos vadovas Z. Kalesinskas.

Regioninės tarybos narė, Vilkaviškio kultūros centro specialistė N. Skinkienė surinko etnografinę, istorinę, archyvinę bei ikonografinę medžiagą ir parengė leidinį „Šyvio šokdinimas Gražiškiuose“ bei surinko ir susistemino išsamią informaciją apie Vilkaviškio krašto audėjas ir jų kūrybą. Nuo 2005 m. liepos mėnesio vykdomas tęstinis projektas „Mažoji audimo artelė“, skirtas jaunų audėjų paieškai ir sudominimui, audėjos amato gilinimui ir rajono moksleivių ir mokytojų ugdymui. Surinkta medžiaga pasitarnaus įgyvendinant tęstinę programą „Sūduvos krašto audimas ir tekstilės paveldas“.

Regioninės tarybos narė, Kazlų Rūdos savivaldybės Kultūros centro specialistė V. Filipova, remdamasi ilgamete tradicinių valgių seminarų ir švenčių organizavimo patirtimi, parengė ir išleido knygele „Kazlų Rūdos tradiciniai valgiai“.

Siekdami, kad vyktų kuo aktyvesnė etninės kultūros ir gyvosios tradicijos sklaida etnografiniame krašte, Regioninės tarybos nariai aktyviai dalyvavo etnografinio krašto savivaldybių vykdomose programose ir projektuose, rengiant folkloro festivalius ir šventes.

Prienų rajone vyko Regioninės tarybos narės, Prienų rajono savivaldybės Kultūros skyriaus vedėjos I. Stasytienės glojami tradiciniai etninės kultūros renginiai: vasario 5 d. – tradicinė kasmetinė Prienų rajono folkloro ansamblių šventė „Oi būdavo, būdavo...“, gegužės 28 d. – tradicinė Prienų rajono Dainų šventė „Tykiai tykiai Nemunėlis teka“.

Daug etninės kultūros išsaugojimo bei puoselėjimo renginių vyko Šakių rajone. Gegužės 27–29 dienomis organizuota Zanavykų dainų šventė Šakiuose. Šakių krašte surengtas koncertų ciklas ir išspausdintas leidinys „Pranai Puskunigiui 145“. Balandžio 29 d. vyko kasmetinė amatų diena, surengta Zanavykų krašto muziejaus darbuotojų ir skirta Šakių krašto moksleiviams bei mokytojams. Renginius globojo Šakių rajono savivaldybės Kultūros ir turizmo skyriaus vedėja, Regioninės tarybos narė A. Kasparevičienė.

Birželio 23 d. Regioninės tarybos narės, Kalvarijos kultūros centro specialistės R. Januškienės iniciatyva Kalvarijoje surengtas folkloro festivalis „Šventas Jonai, duok linksmintis“. Projektas paremtas iš Marijampolės apskrities Kultūros plėtros programos lėšų.

Išleistos dvi kompaktinės plokštelės: „Kazlų Rūdos savivaldybės folkloro ansambliai“ ir „Sūduvos krašto dainos ir muzika“.

Kalvarijos bibliotekos darbuotojai užfiksavo, nufotografavo Kalvarijos seniūnijose esančius kryžius ir išleido lankstinuką „Kalvarijos krašto mažoji architektūra“.

VšĮ „Sintautų akademija“ ir 2005 metais vykdė tęstinį projektą „Kryždirbystės tradicijų tąsa senajame Sintautų valsčiuje“.

Suvalkijos (Sūduvos) regioninės etninės kultūros globos taryba išanalizavo šios programos įgyvendinimo priemonių vykdymo situaciją regione ir konstatavo, kad ne visos savivaldybės parengė Etninės kultūros plėtros valstybinės programos įgyvendinimo planus. Darbas dažnai vyksta epizodiškai, projektai lokalūs ir mažai susiję vienas su kitu. Geriausiai ir kryptingiausiai etninė kultūra Suvalkijos (Sūduvos) krašte plėtojama Šakių rajone.

Regioninės tarybos posėdžiai

2005 m. įvyko trys Suvalkijos (Sūduvos) regioninės etninės kultūros globos tarybos posėdžiai ir vienas pasitarimas.

2005 m. sausio 27 d. posėdyje, surengtame Suvalkijos (Sūduvos) regioniniame kultūros centre Paežerių dvare, apžvelgti 2004 m. veiklos rezultatai. Pasidžiaugta Marijampolės apskrities Kultūros plėtros programos finansuotais ir įgyvendintais etninės kultūros projektais. Patvirtinti nauji Regioninės tarybos nariai. Aptarti ir priimti siūlymai 2005 m. tarybos veiklos planui, akcentuojant siekį inicijuoti Sūduvos vardo įteisinimą ir kompleksinį teorinių seminarų rengimą.

2005 m. gegužės 17 d. posėdis surengtas K. Griniaus muziejuje Marijampolėje. Posėdyje aptarta konferencija „Istorinis Sūduvos vardas etnografiniam kraštui“, patvirtinta konferencijos rezoliucija, paruoštas kreipimasis į Etninės kultūros globos tarybą dėl etnografinio vardo įteisinimo. Posėdyje patvirtintas 2005 metų veiklos planas. Po posėdžio Regioninės tarybos nariai dalyvavo plenero „Mediniai stebuklai“, skirto K. Borutos 100-sioms gimimo metinėms, uždaryme.

2005 m. gruodžio 20 d. posėdžiavusi Suvalkijos (Sūduvos) regioninės etninės kultūros globos taryba apžvelgė metų veiklos rezultatus, diskutavo ir rinko siūlymus 2006 metų veiklos planui, ieškojo visam etnografiniam regionui svarbių neišspręstų klausimų. Regioninė taryba nutarė tęsti projektą „Kapsų ir zanavykų tautinis kostiumas“ bei surengti seminarų ciklą vaikų folkloro bei kitomis temomis.

Danguolė Micutienė,
Suvalkijos (Sūduvos) regioninės etninės
kultūros globos tarybos pirmininkė

Amatų diena Suvalkijos (Sūduvos) regioniniame kultūros centre, įsikūrusiame Paežerių dvare (Vilkaviškio r.)

Gintauto Anelausko nuotr.

Žemaitija

Žemaitijos regioninė etninės kultūros globos taryba (toliau – Regioninė taryba), siekdama užtikrinti etninės kultūros plėtrą ir globą regione, vykdė 2005 metų veiklos planą, koordinavo etninės kultūros globą vykdančių institucijų veiklą. Bendradarbiaudama su valstybės institucijomis, visuomeninėmis organizacijomis, siekė atskleisti regiono savitumą, jo identifiškumą. Regioninė taryba išskėlė uždavinį – puoselėti Žemaitijos regiono istorinį ir etnokultūrinį paveldą bei kultūrinę tradicijas.

Regioninė taryba daugiausia dėmesio skyrė švietimui ir mokslui

Sausio–vasario mėn. Regioninės tarybos narė M. Ričkutė atliko Lietuvos kolegijose rengiamų specialybių analizę, siekiant numatyti etninės kultūros disciplinų plėtros perspektyvas.

Regioninė taryba švietimo įstaigoms pateikė specialias anketas, kuriomis siekiama išsiaiškinti, kiek regione veikia etninės pakraipos ugdymo įstaigų. Bendradarbiaujant su Žemaičių kultūros draugija bei Žemaičių muziejumi „Alka“, pradėta įgyvendinti etnokultūrinio-educacinio ugdymo programa įvairaus amžiaus moksleiviams.

Kovo mėn. M. Ričkutė atliko muzikos vadovėlių analizę, iš kurios išsiaiškėjo, kiek procentų žemaičių tautosakos pateikiama 1-4 klasių muzikos vadovėliuose.

Gegužės 20 d. Lietuvos tautinės kultūros forume M. Ričkutė skaitė pranešimą „Etninės kultūros puoselėjimo galimybės aukštojoje neuniversitetinio mokslo institucijoje“.

Regioninės tarybos narė D. Žalpienė kartu su Kelmės kraštotyros draugija ir Kelmės Jaunimo folkloro centro etnokultūros specialiste N. Jokubauskiene organizavo tradicinius amatų mokymus kaimo bendruomenėms. Dalyviai buvo mokomi pynimo iš šiaudelių, vytelių, akmens apdirbimo specifikos.

Liepos 12–15 d. Kelmės kultūros centro Jaunimo folkloro skyrius ir Kelmės kraštotyrininkų draugija organizavo tradicinius žemaičių etnomuzikavimo ir liaudies amatų vasaros kursus. Kursuose dalyvavo 140 asmenų iš visos Lietuvos: Šiaulių, Šilalės, Kauno, Klaipėdos, Marijampolės, Akmenės, Utenos, Jonavos, Mažeikių, Vilniaus, Jurbarko, Joniškio, Kretingos. Tai kultūros ir švietimo darbuotojai, moksleiviai, studentai ir kiti, besidomintys etnine kultūra. Kursus baigė ir 10 žmonių grupė iš Karaliaučiaus. Kursų dalyviai buvo mokomi žemaitiško dainavimo, apeiginio giedojimo, šokių, ratelių, žaidimų, kankliavimo, smuikavimo, grojimo piemenų pučiamaisiais instrumentais, armonika. Dalyviai mokėsi pasidaryti kankles, pinti iš beržo tošies, vytelių, šiaudelių, juostų audimo, audimo kaimiškomis staklėmis, siuvinėjimo, karpymo iš popieriaus, keramikos. Kursuose tradicinių amatų sekcijos buvo papildytos naujais amatais – stogų dengimo nendėmis ir akmentašyste. Paskaitas skaitė žymūs etninės kultūros

specialistai: prof. habil. dr. A. Motuzas, prof. habil. dr. R. Apanavičius, doc. dr. A. Vaicekuskas, prof. dr. L. Klimka, I. Seliukaitė. Kelmėje svečiavosi folkloro ansamblis „Platelee“ iš Žemaitijos nacionalinio parko ir netradicinio folkloro ansamblis „Dvi mudvi“.

Lapkričio mėn. Raseinių krašto istorijos muziejuje vyko edukacinė programa „Kuo avėjo mūsų senoliai“, buvo tęsiamos kitos edukacinės programos, kurios vyksta ištisus metus: „Paukštis senojoje kultūroje“, „Ženkla ir simboliai liaudies mene“, „Vilnos pluošto verpimas“, „Lietuvių liaudies medinė skulptūra“ bei projektas „Kultūros paveldo – mažosios architektūros studija Raseinių krašte“.

Šiaulių kultūros centro Etninės kultūros skyrius tęsė edukacinę programą „Saulės ratas“. Šis projektas – tai įvairių teorinių ir praktinių užsiėmimų bei renginių ciklas, kuris tęsiasi visus metus. 2005 metais surengta 11 teorinių praktinių seminarų, 16 praktinių tradicinių amatų (Užgavėnių kaukių gamybos, velykinių margučių dažymo, karpinių, juostų audimo ir kt.) užsiėmimų. Pirmą kartą surengta folkloro ansamblių vadovų ir dalyvių vasaros stovykla. Joje dalyvavo 25 moksleiviai ir 4 vadovai.

Kelmės krašto muziejaus surinkta etnografinė medžiaga panaudojama etninės kultūros populiarinimui. Kiekvienais metais muziejus reguliariai vykdo edukacinę programą „Pažinkime savo kraštą“. Pagal šią programą kasmet Kelmės miesto trečiųjų klasių moksleiviai dalyvauja edukaciniuose užsiėmimuose, kuriuose mokoma, kaip tradiciškai švęsti Kalėdas, Velykas bei Užgavėnes. Užsiėmimai trunka savaitę, juose dalyvauja po 160-200 moksleivių. Pagal šią programą etninės kultūros populiarinimo užsiėmimuose būna dalyvavę visi Kelmės miesto moksleiviai.

Siekiant pritraukti į muziejų kuo platesnį turistų srautą, buvo pasirašytos sutartys su Šiaulių miesto turizmo firmomis bei parengta nauja edukacinė programa apie kalėdinius papročius. Dviejų valandų trukmės edukacinėje programoje „Kalėdiniai burtai Kelmės dvaro rūsių prietemoje“ vaikai galėjo ne tik praktiškai išbandyti Kelmės krašto tradicinius būrimus, bet ir žibalinį lempų šviesoje pasivaizinti žemaitišku kalėdiniu pyragu, dvaro teritorijoje pasivaizinti rogėmis.

2005 metais Tauragės rajono Skaudvilės kultūros namuose parengta edukacinė programa „Linelių pabarėliais“. Vykdam šią programą, Skaudvilės apylinkėse buvo renkama tautosaka, atsiminimai apie čia buvusius amatus ir amatininkus. Sukaupta medžiaga eksponuojama muziejuje.

Tauragės rajono Batakių miestelio kultūros namuose tęsiama Etnokultūros mokyklėlės veikla, kur jaunimas mokomas etnografinių dainų, žaidimų bei dailių amatų – pynimo iš šiaudelių, popieriaus karpinių, dirbinių iš medžio ir gamtinių medžiagų.

Kultūros paveldo išsaugojimas bei tradicijos tęstinumas

2005 metais įgyvendintas projektas „Kurtuvėnų krašto nematerialusis etnografinis paveldas“. Tautosakos medžiaga perkelta į skaitmenines laikmenas. Vykdytojai – J. Bartkuviene ir E. Ramančionienė (Kurtuvėnų etnografinio ansamblio „Kurtuovė“ vadovė). Visi garso įrašai (9 garso juostos, 35 garso kasetės) iš magnetinių juostų perkelti į skaitmenines laikmenas. Medžiaga perrašyta į 5 kompaktinius diskus. Sukurta kompiuterinė programa duomenims tvarkyti. Visa medžiaga suskaidyta į atskirus tautosakos bei instrumentinės muzikos elementus ir susisteminta pagal ekspedicijas, vietas, pateikėjus, tautosakos žanrus. Tai tik didelio darbo pradžia

išsaugant ir gaivinant Kurtuvėnų krašto etnokultūrinį paveldą. Regioninės tarybos narys, Kurtuvėnų regioninio parko direktoriaus pavaduotojas D. Ramančionis aktyviai prisidėjo prie šio ir kitų projektų organizavimo.

Balandžio – gegužės mėn. Tauragės kultūros centro Kultūros paveldo tarnyba su Žalgirių vidurinės mokyklos moksleiviais tęsė projektą „Piliakalniai laukia tavo rankų ir širdies“, rengė piliakalnių tvarkymo talkas bei pažintinius žygius per Tauragės rajono piliakalnius, tvarkė Ivangėnų, Karšuvos piliakalnių želdinius. Jiems talkino Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Kęstučio motorizuoto pėstininkų bataliono kariai.

Birželio 25–26 d. Regioninės tarybos nariai dalyvavo tradicinėje Rasos šventėje ant Lubinų kalno, kuri vyko jau dvidešimtą kartą. Į šventę susirinko Kupolinių šventės etninės tradicijos puoselėtojai ne tik iš Šiaulių krašto, bet ir iš kitų Lietuvos vietų, aplinkinių kaimų. Šventėje dalyvavo apie 150 žmonių, dauguma – jaunimas. Pagrindiniai šventės organizatoriai – Šiaulių folkloro klubas „Patimpas“, Šiaulių gamtos ir kultūros paveldo apsaugos klubas „Aukuras“, Kurtuvėnų regioninio parko direkcija.

Jurginės Motiškių kaime Margaritos ir Petro Baršauskų ūkyje (Jurbarko r.), 2005 m.

Rugpjūčio 6 d. Regioninė taryba dalyvavo Žemaičių 5-oje istorinių archeologinių paminklų tvarkymo talkoje. Jos organizatoriai – Varnių regioninis parkas, vadovaujamas Regioninės tarybos narės I. Zimblinės, ir Žemaičių kultūros draugija. Talka vyko Šilalės rajone, Laukuvos seniūnijoje. Buvo sutvarkytas Paršpilės piliakalnis: išretinti medžiai, pastatytas paminklinis užrašas.

Rugpjūčio 1–8 d. Regioninės tarybos narys dr. V. Vaivada organizavo Klaipėdos universiteto studentų archyvinę praktiką Tveruose. Pradėtas tvarkyti senasis (iki XX a.) Tverų bažnyčios archyvas, pradėtos kataloguoti senosios kapinės, rinkti atsiminimai apie pokario įvykius Tveruose bei Tverų apylinkėse.

2005 metais Žemaičių kultūros draugijos pastangomis bei pritarus Telšių miesto savivaldybės tarybai buvo pastatyti trys Telšių miesto riboženkliai prie trijų įvažiavimų į miestą su žemaitišku užrašu – „Telše“.

Lapkričio 25 d. Plungės rajono laikraštyje „Plungė“ išspausdintas straipsnis, kuriame rašoma, jog Plungės rajono savivaldybės taryba suteikė Kantaučių ir Žlibinų kaimams naujus gatvių pavadinimus: Beržų, Liepų, Eglių, Rožių, Tulpių, Alyvų ir t.t. Žemaitijos regioninės etninės kultūros globos tarybos nariai kreipėsi į Žlibinų

seniūnę dėl šios akcijos sustabdymo. Regioninės tarybos iniciatyva buvo priimtas sprendimas dėl kaimų naujų gatvių pavadinimų suteikimo atsižvelgiant į kaimų istoriją.

Jurbarke tęsiama gyvoji tradicija įgyvendinant projektą „Bandonijos mokyklėlė“, ansamblio „Eržvilkas“ nariai moko jaunimą groti bandonijomis.

2005 metais Kelmės krašto muziejuje veikė šios etnografinės ekspozicijos: „Liaudies buitės ir menas“ (dvaro rūmuose) ir „Žemės apdirbimo įrankiai“ (svirne), edukacinių užsiėmimų kambaryje vyko tradicinio audimo mokymai.

Regioninė taryba, vienydama įvairių etninės kultūros sričių ekspertus, savo tikslų siekė ieškodama efektyviausių būdų etninės kultūros problemoms spręsti.

Sausio 31 d. Regioninės tarybos nariai kreipėsi į Telšių rajono savivaldybės administraciją ir į Kultūros skyriaus vedėją D. Mikienę dėl galimybės įsteigti etninės kultūros specialisto etatą rajono savivaldybės administracijoje. Vasario – kovo mėn. buvo teikiamos konsultacijos ir rekomendacijos Telšių rajono savivaldybės administracijai rengiant pareigybes aprašymą etninės kultūros specialisto etatui.

Verpėja ir siuvinėtoja Jadvyga Birutė Adomaitienė iš Vensloviškių kaimo (Jurbarko r.)

Algimanto Petraičio nuotr.

Dalyvavimas renginiuose, seminaruose, konferencijose, parodose

Kovo 7–8 d. M. Ričkutė kartu su Telšių kultūros centru surengė seminarą „Pavasario ciklo švenčių specifika Žemaitijoje“ Telšiuose ir Šilutėje.

Kovo 21–25 d. Kelmės kultūros centro Jaunimo folkloro skyrius surengė ekspediciją Kelmės rajone, Pievėnų kaime. Ekspedicijos metu buvo renkama informacija apie Velykų papročius Žemaitijoje.

Balandžio 1–2 d. M. Ričkutė skaitė pranešimą „Muzikinio folkloro raiška Žemaitijos kolegijos Telšių menų ir pedagogikos fakultete“ Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Etnomuzikologijos katedros ir Muzikologijos instituto Etnomuzikologijos skyriaus surengtoje konferencijoje „Lietuvos etnomuzikologija: dabartis ir perspektyvos“.

Gegužės 4–6 d. Regioninės tarybos nariai dalyvavo respublikiniame Lietuvos liaudies kultūros centro organizuotame seminare „Etninės kultūros institucijų veiklos tradicinių amatų tautodailės srityje samprata, kryptys ir problemos“. Tarybos sekretoriato specialistė S. Dacienė skaitė pranešimą „Lietuvos tautodailininkų sąjungos Telšių skyriaus veikla, uždaviniai ir problemos“.

Gegužės 19 d. Šiauliuose vyko „Žemaitiško žodžio, dainų ir istorijos varžytuvės“, tradicinis Šiaulių žemaičių renginys, skirtas miesto bendruomenei. Jo tikslas – supažindinti moksleivius ir studentus su Žemaitijos istorija, tradicijomis, papročiais, skatinti domėtis regiono etnokultūra. Renginio scenarijų, klausimus varžytuvių dalyviams rengė habil. dr. J. Pabrėža, V. Girčius, S. Adomaitienė.

Liepos 22–24 d. vyko projekto „Post kryžkelė 2005“ renginiai, skirti dvarų kultūros aktualizavimui. Projekto iniciatoriai – Kurtuvėnų regioninio parko direkcijos darbuotojai M. Lukošaitis ir S. Kulevičius. Atkuriamame XVIII a. Kurtuvėnų svirne vyko atvira diskusija „Dvarų kultūros paveldas šiandieninėje visuomenėje“, kurioje dalyvavo prof. E. Aleksandravičius, R. Stulpinas, G. Mažeikis, B. Salatkienė, M. Šventoraitis. Šventę pradėjo Kurtuvėnų etnografinis ansamblis „Kurtuovė“. Diskusijoje buvo keliamos idėjos apie savitumo raiškos erdves ir laiką. Tai buvo bandymas naujai pažvelgti į dvaro erdvę ir ją įprasminti šiolaikinio meno formomis. Daugelis dalykų persipynę su etniniais motyvais kaip šiandienos kultūros ir tautos praeities ryšio raiška.

2005 metais Regioninės tarybos narys dr. V. Vaivada konsultavo VšĮ „Centriniai interneto vartai“ leidžiant Žemaitijos regiono žemėlapi. Žemėlapis išleistas UAB „Janas eta Map Publisher Ltd“.

Seredžiaus krašto Padubysio kaimo muzikantas smuikininkas Feliksas Baltrušaitis

Algimanto Petraičio nuotr.

Rugsėjo mėnesį Jurbarko įvyko etnokultūros konferencija „Modernaus XXI a. žmogaus požiūris į tradicijas ir vertybes“. Renginyje dalyvavo Lietuvos Respublikos Kultūros ministerijos vyriausioji specialistė I. Seliukaitė.

Rugsėjo 5 d. vykusiame Telšių apskrities Regioninės plėtros departamento ir Lietuvos Žemės ūkio universiteto partnerių susitikime dėl tarptautinio COTUOR projekto „Turizmo ir regioninių produktų plėtojimo galimybės“ įgyvendinimo, S. Dacienė konsultavo dalyvius etniniais klausimais.

Rugsėjo 28–30 d., tęsiant COTUOR projekto įgyvendinimo procesą, susitikime su užsienio partneriais iš Lenkijos, Prancūzijos, Italijos S. Dacienė organizavo medžio drožybos, audimo amatų demonstravimą ir etninės muzikos pristatymą. Regioninės tarybos narė M. Striaukienė pristatė regiono kulinarinį paveldą.

Spalio 7 d. Šiaulių tautodailininkų folkloro ansamblis „Margulis“, pažymėdamas 15 metų kūrybinės veiklos sukaktį, koncertavo miesto visuomenei ir svečiams Šiaulių filharmonijos salėje. Sukakties proga išleista kompaktinė plokštelė, kurioje įrašytos aukštaičių ir žemaičių liaudies dainos. Ansamblio vadovės – keramikės I. Vaidilauskienė ir V. Šufinskienė.

Spalio 7–8 d. dr. V. Vaivada Klaipėdos universitete organizavo konferenciją „Krikščioniškosios tradicijos formavimasis ir raida: pamaldumas ir atlaidai“, kurioje skaitė pranešimą „Atlaidų tradicijos pietinėje Žemaitijoje XVI a. pirmoje pusėje kontekstai“.

Spalio mėnesį Jurbarko kultūros centre įvyko tradicinė rajono kultūros šventė „Lig pirmų gaidžių“. Susirinko apie 300 dalyvių iš visų rajono seniūnijų. Veikė tautodailės ir kulinarinio paveldo paroda. Renginio kuratorė – Regioninės tarybos narė R. Kliukienė.

Lapkričio 19 d. Regioninės tarybos nariai dalyvavo Šilalės žemaičių sueigoje. Renginio organizatorius – Šilalės žemaičių kultūros draugijos pirmininkas K. Juknius. Šventės dalyvius pasveikino ir apie žemaitiškos kalbos puoselėjimą kalbėjo Regioninės tarybos narys A. Dacius. Koncertavo folkloriniai ansambliai: kaimo kapela „Žilvytis“, „Puduris“, Beržės miesto šokių kolektyvas „Dieveris“ (Latvija). Veikė moksleivių kraštotyrininkų būrelio fotografijų paroda. Svečiai ir dalyviai buvo vaišinami žemaitiškais patiekalais.

Lapkričio 26 d. Regioninės tarybos pirmininkas S. Kasparavičius ir kiti nariai dalyvavo Šiaulių žemaičių kultūros draugijos „Saulaukis“ ataskaitiniame susirinkime, kuriame Šiaulių žemaičių kultūros draugijos pirmininkas J. Bartkus pateikė metų veiklos ataskaitą. Susirinkime kalbėjo Regioninės tarybos narys habil. dr. J. Pabrėža. Koncertavo folkloro ansambliai „Auda“ (Šiauliai) ir „Spigėns“ iš Telšių.

Gruodžio 17 d. Žemaičių muziejuje „Alka“ Regioninės tarybos pirmininko S. Kasparavičiaus ir nario A. Daciaus iniciatyva vyko renginys, kurio metu parodytas žemaičių kalba Klaipėdos universiteto prof. P. Bielskio skaitytas monspektaklis „Motiejus Didysis“. Renginyje dalyvavo istorikas dr. V. Vaivada, kuris priminė keletą momentų iš M. Valančiaus gyvenimo, kalbėjo apie bendrą vyskupo švietėjišką veiklą, knygų leidybą. Koncertavo Telšių kultūros centro folkloro ansamblis „Spigėns“.

Gruodžio 21 d. Lietuvos tautodailininkų sąjungos Šiaulių bendrijos pirmininkei L. Kelmelienei už reikšmingą etninės kultūros puoselėjimą įteikta Šiaulių miesto savivaldybės 2005 metų premija.

Jaunųjų talentų kūrybos paroda-konkursas, skirtas Stanislovo Riaubos atminimui, vykęs 2005 m. balandžio mėn. Plungės kultūros centre

Etninės kultūros plėtros valstybinės programos ir Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikės programos įgyvendinimas

Regioninės tarybos narės D. Žalienenės iniciatyva Kelmės krašto muziejaus filialo Šaukėnų kraštotyros muziejuje jau daug metų renkama medžiaga apie nykstančius Šaukėnų seniūnijos kaimus. 2005 metais sukurtas filmas apie Tarutlaukio, Gabrijolės ir Pailgio kaimus. Paruošti aprašymai su nuotraukomis, suredaguota ir atspausdinta medžiaga knygai „Svilės, Šukiškių, Spaudžių nykstantys kaimai“, pristatytas filmas „Nykstantys Svilės, Šukiškių, Spaudžių kaimai“.

2005 m. vasarą, kaip ir kasmet, Kelmės krašto muziejus organizavo temines ekspedicijas. Muziejaus moksliniame archyve saugoma medžiaga apie rajono senųjų kapinių geležinių kryžių viršūnes, Kražių, Tytuvėnų, Užvenčio, Vaiguvos, Kelmės seniūnijų dvarus (nuotraukos, vaizdo medžiaga apie išlikusius pastatus, liaudies architektūros detales, puošybos elementus ir pan.). Vyko ekspedicija „Buvę Kelmės ir Kukečių seniūnijų dvarai“, surinkta medžiaga (vaizdo juostos, nuotraukos, schemas) apie 17 dvarų.

Tarptautinis bendradarbiavimas siekiant panaudoti kitų valstybių patirtį ir priemones bei pristatyti Lietuvos etninės kultūros reiškinius

Birželio 1–7 d. Vokietijoje, Heseno žemėje, Frydbergo mieste vyko Lietuvos dienos, kurių metu Telšių apskrities viršininko administracijos atstovai pristatė Žemaitijos regiono kulinarinį paveldą, Telšių skyriaus tautodailininkų pirmininkė organizavo tautodailės parodą.

Birželio 3 d. Vokietijos Karbeno miesto mero kvietimu žemaičių delegacija lankėsi Karbeno magistratė, kur buvo aptartas tolesnis bendradarbiavimas. Susitarta pasikeisti žemaičių ir vokiečių tautodailės parodomis.

Liepos 2–9 d. Regioninės tarybos nariai konsultavo organizatorius ir dalyvavo pirmą kartą Šiauliuose surengtame Rytų Europos tarptautiniame folkloro konkurse–festivalyje „Saulės žiedas“, kuriame dalyvavo folkloro kolektyvai iš 15 šalių (Anglijos, Italijos, Kipro, Latvijos, Lenkijos, Lietuvos, Moldovos, Nyderlandų, Pietų Korėjos, Prancūzijos, Slovėnijos, Suomijos, Ukrainos ir Vengrijos). Varžytasi 6 kategorijose. Ansamblius vertino tarptautinė komisija. Jos pirmininkė – Lietuvos muzikos ir teatro akademijos docentė Z. Kelmickaitė.

Liepos 8–18 d. etnografinėje Jautmalkės sodyboje, Kurtuvėnų regioninio parko edukaciniame centre, vyko Vokietijos–Lietuvos jaunimo stovykla „Menas ir gamta“. Stovykloje dalyvavo po penkiolika 16–25 metų amžiaus jaunuolių iš Vokietijos ir Lietuvos. Stovyklos tikslas – mone ir tradiciniuose amatuose išprasminti ir perteikti milo vėlimą, Užgavėnių kaukių drožimą, pynimą, virvių vijimą, lipdymą iš molio ir kt. Buvo demonstruojama, kaip lietuvių ir vokiečių tradicijose atsispindi gamtos reiškiniai. Svečiai iš Vokietijos

tradiciniame piemenų lauko duonkepyje kepė duoneles. Vakarais buvo dainuojamos abiejų tautų liaudies dainos, šokami šokiai, žaidžiami žaidimai, mokomasi groti liaudies instrumentais. Vyko žemės meno akcijos. Stovykla vyko gyvoje etnokultūrinėje aplinkoje. Stovyklos iniciatorės buvo dvi savanorės iš Vokietijos, kurios susižavėjo gamtos išprasminimu Lietuvos etnokultūriniam paveldui.

Spalio 6–9 d. Vokietijoje, Karbeno mieste, vyko tarptautinis penkių šalių (Čekijos, Graikijos, Prancūzijos, Lenkijos, Lietuvos) projektų partnerių susitikimas. Telšių apskrities viršininko administracijos delegacija organizavo ir miestelio visuomenei pristatė tautodailės parodą, kurioje eksponuoti tautodailininkų dirbiniai: Č. Pečetausko iš Mažeikių kalvystė, M. Dobrovolskytės iš Plungės siūlų technikos paveikslai, S. Mušinsko iš Telšių metalo plastikos paveikslai, S. Dacienės iš Telšių ir N. Daučiūnaitės iš Mažeikių popieriaus karpiniai. Susitarta, jog vokiečių menininkų paroda įvyks 2006 m. rugsėjo mėnesį Telšiuose.

Apie Žemaitijos regione vykdomą etnokultūrinę veiklą informacija nuolat teikiama regiono žiniasklaidai. Regiono apskričių viršininkų administracijų ir savivaldybių internetiniuose tinklalapiuose skleidžiama informacija apie etnokultūrinius renginius regione.

Palaiškant ryšį su laikraščio „Ūkininko patarėjas“ redakcija ir propaguojant Žemaitijos etninės kultūros tradicijas bei lokales ypatybes, Regioninės tarybos narė M. Ričkutė parašė straipsnius „Žemaitija“ ir „Žemaitijos tautiniai rūbai“.

Gruodžio mėn. Regioninės tarybos narys habil. dr. J. Pabrėža kartu su Šiaulių žemaičių kultūros draugija aštuntą kartą išleido Žemaičių kalendorių žemaičių kalba. 2006 metų kalendorius skirtas Šiaulių miesto gimtadieniui – Saulės mūšio 770-osioms metinėms paminėti.

Stasys Kasparavičius,
Žemaitijos regioninės etninės kultūros
globos tarybos pirmininkas

Telšių rajono meno kolektyvų Dainų šventė „Himnas Telšiams“, 2005 m. gegužės 28 d.

EKSPERTIZĖS IR NUOMONĖS

REGIONINĖ POLITIKA IR PLĖTRA

Sūduvos ir Suvalkijos tapatumo klausimas

Šiuo metu Lietuvoje dažnai atsitinka taip: susidaro kokia nors patriotiškai (gerąja prasme) nusiteikusi grupė, iškelia gražią iniciatyvą ir garsiai sušunka, kad nuo šiol turi būti taip, kaip jie susirinkę nusprendė. Kiti, nenorėdami pasirodyti nepopuliarūs ar mažiau patriotiškai, nutyli, ir nauji nutarimai stumiami į gyvenimą, nors ne visada garsiau rėkiantieji būna teisūs, nes ne visada jų nuostatos pakankamai pagrįstos moksliniais argumentais. Kai kada jie būna teisūs, tačiau kokie nors esminiai pakeitimai turi būti pagrindžiami autoritetingų komisijų ar ekspertų išvadomis, atitinkamai įforminami, juos turi tvirtinti savivaldos arba valstybės institucijos. Panašių apraiškų matėme ir narpliojant Suvalkijos etnografinio regiono pavadinimą.

Klausimas, kaip vadinti kairiajame Nemuno krante plytinčią vieną iš Lietuvos etnografinių sričių, kurią iki šiol vadinome Suvalkija, tapo įdomus ne tik etnologams, archeologams, istorikams, kalbininkams ar regioninių kultūros draugijų nariams. Pastaruoju metu susidomėjimas regiono pavadinimu pamažu plinta į plačiuosius Suvalkijos sluoksnius¹. Žvelgiant į visai netolimą praeitį, galima atsekti, kad šio regiono pavadinimo reviziją inicijavo Marijampolės apskrities etnokultūrininkai bei iš to krašto kilę žmonės, daugelis kurių linko regioną pradėti vadinti *Sūduva*. Ilgainiui toks pavadinimas ėmė šmėžuoti įvairiuose etnokultūrinuose leidiniuose. Bet tokia nuomonė susilaukė ir stiprios opozicijos, todėl netrukus klausimą dėl regiono pavadinimo pradėta kelti Etninės kultūros globos taryboje, kuri jį galiausiai peradresavo Valstybinei lietuvių kalbos komisijai. Pastaroji, vadovaudamasi kalbos pastovumo principu, nepritarė *Suvalkijos* ir savivardžio *suvalkietis* keitimui. Akivaizdu, kad ir plačioji visuomenė ne tik Lietuvoje, bet ir pačiame regione bandymui regioną vadinti dvigubu – *Suvalkijos (Sūduvos)* – vardu nelabai pritaria, bet kur kas palankiau, negu sudvejinta, priima *Sūduvos* pavadinimą. Mažai yra ženklų, kad siūlomas dvigubas pavadinimas gali lengvai prigyti. Patys naujovės iniciatoriai šiuo metu nesijaučia tvirtai, painiojasi, todėl ir regiono pavadinimas net Marijampolėje leidžiamuose leidiniuose įvairuoja. Kartais tame pačiame leidinyje, netgi to paties straipsnio vienoje pastraipoje rašoma *Sūduvos regionas*, kitoje jau – *Sūduvos (Suvalkijos)*, o čia pat ir *Marijampolės regionas*².

Niekas nesiryžta tvirtinti, kad diskusija tuo klausimu yra baigta. Gyvenimo praktika rodo, jog skubotus sprendimus vėliau dažnai tenka taisyti. Nėra sveikintina praktika, kai panašiais atvejais sprendimus vienašališkai priima vieni kalbininkai arba vien tik etnologai, archeologai, istorikai, o juo labiau kad moksle išsigalėjusius dalykus reviduoti mano turintys kompetencijos ne mokslo žmonės. Aš taip pat nesu karštas regiono pavadinimo keitimo šalininkas, bet svarstau šį klausimą grynai iš profesinių pozicijų. Man, kaip etnologui, atrodo, kad diskusiją reikėtų laikyti nebaigta dėl dviejų priežasčių. Pirmiausia, ryškėja reformatorių nesuvokimas, kad čia sprendžiamas ne tik klausimas, kokios yra galimybės bei imperatyvios priežastys regioną vadinti vienaip ar kitaip. Tiek regiono pervadinimas *Suvalkija (Sūduva)*, tiek *Sūduva* gimdo kitą klausimą: kaip turėtume vadinti regiono gyventojus, etnografiniam regionui davus naują vardą, tuo pačiu – kaip jie patys turėtų vadintis? Kitą sakant, ar dabartinės Marijampolės apskrities teritoriją arba Lietuvos valstybės teritorijoje esančios ir Pabaltijo istoriniame etnografiniame atlase pažymėtos etnografinės Suvalkijos teritoriją pradėję vadinti *Sūduva* arba *Suvalkija (Sūduva)*, galėtume ir šiandien čia gyvenančius žmones vadinti *sūduviais*, ar ir juos teks vadinti *suvalkiečiais (sūduviais)*? Visi istorikai, archeologai, kalbininkai, etnologai patvirtins, kad argumentų atmesti sūduvio savivardžio taikymą dabartiniams regiono gyventojams pakanka.

Kita vertus, nėra teisūs ir oponentai, tvirtinantys, kad mokslinės kliūtys regioną vadinti *Sūduva* yra tokios pat didelės, kaip ir regiono gyventojus vadinti *sūduviais*. Manau, ir atmetant sūduvio savivardžio pripažinimo dabartiniams suvalkiečiams galimybę, regiono pavadinimas *Sūduva* gali būti labai pagrįstai svarstomas. Kokios *Sūduvos* pavadinimo atveju būtų įmanomos gyventojų savivardžio versijos, rašoma straipsnio pabaigoje.

Labai akivaizdu, kad regiono pavadinimo keitimas sukeltų kur kas mažiau komplikacijų, negu gyventojų savivardžio priderinimas prie teikiamo naujo regiono pavadinimo. Turbūt niekam nekils abejonių dėl to, kad dvigubą regiono pavadinimą pradėjus vartoti net periodinėje Marijampolės apskrities, jos savivaldybių spaudoje, taigi su nauju pavadinimu supažindinus visus apskrities gyventojus, niekas iš jų neims vadintis dviem vardais – *suvalkietis (sūduvis)*, – bet vadinsis vienu arba kitu vardu. 2002 m. autoriui atliekant etnologinę apklausą šiame regione, aiškėjo, kad vieni, daugiausia žemesnio išsilavinimo, gyventojai neįsivaizdavo kitokio savivardžio

← Šv. Jono šaltinėlis Kavarske.
Liberto Klimkos nuotr.

kaip *suvalkietis*, juo didžiavosi, o aukštesnį išsilavinimą įgiję asmenys buvo linkę manyti, jog atsiradus alternatyvai jiems priimtinesnis būtų *sūduvio*, o ne *suvalkiečio* vardas, nors, kaip žinome, dabartiniai suvalkiečiai yra laikomi lyg ir lietuviais grynuoliais, tuo tarpu tikrųjų sūduvių (senovės jotvingių genties) absoliuti dauguma tyrinėtojų nelaiko netgi viena iš lietuvių genčių. Todėl akivaizdu, kad ir eventualiai priėmus naują regiono pavadinimą, toliau nerimtų aistros ir ginčai dėl gyventojų savivardžio.

Regiono pavadinimo prieštaros

Ginčas dėl Suvalkijos regiono pavadinimo nėra naujas. Jis jau buvo iškilęs prieš Antrąjį pasaulinį karą tuometinėje Lietuvos Respublikoje, ir, kaip diskutiniame straipsnyje rašė kalbininkas profesorius Vitas Labutis, beveik niekas iš tuometinių kalbininkų nepitarė Suvalkijos pavadinimui. Kilusį ginčą galiausiai buvo išsprendęs vienas žymiausių lietuvių kalbininkų Antanas Salys, siūlęs regioną vadinti *Užnemunė*³. V. Labutis pateikė daug pavyzdžių, kaip kalbininkai prieš Antrąjį pasaulinį karą netoleravo bet kurio Lietuvos regiono pavadinimo darybos su priesaga-ija (veikiausiai stengdamiesi pabrėžti bet kurios šalies etnografinių regionų netapatumą visos nacijos apgyventai teritorijai (šaliai, valstybei). Todėl, anot jų, buvusios Kauno gubernijos teritorija nevadintina *Kaunija*, Klaipėdos krašto - *Klaipėdija* ir t. t.⁴ Vis dėlto, nors *Suvalkijos* pavadinimo autorystę adresuojame caro valdininkams, lietuvių šnekamojoje kalboje ir periodinėje spaudoje toki pavadinimą XIX a. pabaigoje - XX a. pirmojoje pusėje labiausiai platino rašto pramokę etniniai lietuviai, galbūt daugiau dzūkai, aukštaičiai ir žemaičiai, negu patys suvalkiečiai. Veikiausiai dėl pavadinimo *Suvalkija* gajumo tiek visoje lietuvių tautoje, tiek tarp suvalkiečių po Antrojo pasaulinio karo kalbininkai savo poziciją ėmė švelninti, kol galiausiai reabilitavo ne tik *Suvalkijos*, bet ir kitų Lietuvos etnografinių sričių pavadinimo su priesaga-ija vartojimą.

Kiek prisimena šių eilučių autorius, rengiantis leisti Pabaltijo etnografinį atlasą, kurio sudarymo darbe aktyviai dalyvavo ir lietuvių etnografų grupė, 1977 ar 1978 metais Lietuvos istorijos instituto tuometiniame Etnografijos skyriuje įvyko bendras kalbininkų, istorikų ir etnografų pasitarimas. Jame svarstyta, kokių pavadinimų šiame atlase pateikti lietuviškąją Suvalkiją, nes abejota, kaip ją pristatyti - *Užnemunė*, *Sūduva*, *Suvalkija*? Iš kalbininkų dalyvavo V. Mažiulis, berods, dar A. Vanagas, iš istorikų - J. Jurginis, iš etnografų - I. Butkevičius, V. Milius, V. Morkūnas, A. Vyšniauskaitė. Po ilgosios diskusijos vieningai buvo sutarta dėl *Suvalkijos* pavadinimo. Tačiau įdomu tai, jog tokį pasirinkimą pirmiausia lėmė ne kalbiniai ar etnografiniai dalykai, o Naujajam laikui istorijos faktai bei politiniai, tiksliau, gal merkantiliniai lietuvių nacijos interesai. Po šio pasitarimo etnografų užkulisiuose buvo kalbama, kad Suvalkijos pavadinimas buvo pasirinktas todėl, kad pasitarimo dalyviams ateityje nepriklaistautų vėlesnės lietuvių kartos, nes apsisprendus kitaip Lietuva niekada nebegalėtų kvestionuoti už valstybės sienos likusio Suvalkų krašto dalies priklausymo Lietuvai. Tai, suprantama, buvo pasakyta ne tokiais žodžiais, bet kažkuris iš dalyvių daręs užuominas, ir pasitarimo dalyviai jas lengvai suprato. Tad ir abiejuose (1985 ir 1986 m. išėjusiuose) Pabaltijo istorinio etnografinio

atase tomuose yra kalbininkų palaiminta Suvalkija, o kitos trys Lietuvos etnografinės sritys taip pat yra su priesaga-ija - *Aukštaitija*, *Žemaitija*, *Dzūkija*.

Suvalkijos etnografinio regiono pavadinimo revizija mūsų dienomis paskatino bent du veiksnius. Pirmiausia, prasidėjus lietuvių tautiniam atgimimui, o įkandin jo stiprėjant ir regioninei savimonei, kuriantis regioninėms kultūros draugijoms, vadinamojo Suvalkijos regiono kultūrininkai, žinodami garbingą savo žemės ne tik Naujųjų amžių, bet ir tolimos senovės istoriją, taip pat nutarė pademonstruoti regionines ambicijas. Juo labiau kad pavadinimas *Sūduva* ir sovietinės okupacijos metais šmėžavo daug kur, ypač regiono reprezentavimo atvejais jis buvo pavartojamas kaip poetinė metafora. Toną Lietuvoje davė žemaičiai. Dzūkai pradėjo viešai skelbti, kad jie esantys betarpiški ir tiesioginiai senovės jotvingių *dainavių* palikuonys. Ir Aukštaitijos kultūrininkai pradėjo rengti konferencijas bei aiškintis, ar jie taip pat, kaip ir žemaičiai, kartais nėra etninė (subetninė), o ne etnografinė bendruomenė, arba kitaip sakant, bendruomenė šalia lietuvių, o ne viena iš lokalinių kultūrinių bendruomenių lietuvių nacijoje? O jeigu taip, tai kas tada yra lietuviai ir ar iš viso tokie yra?⁵ Ryškėjo ir suvalkiečių noras šioje srityje žemaičiams ir kitiems prilygti, įrodyti, kad ir jų bendruomenė yra tokia pat sena, turinti nenutrūkstamą tradicinės kultūros, siekiančios priešistorinius laikus, tąsą.

Kitas veiksnys - pačioje Suvalkijos regiono gyventojų bendruomenėje glūdintis nepasitenkinimas dėl žodžio *suvalkietis* neigiamo atspalvio, siejamo su tam tikromis bendruomenės nariams priskiriamomis, tariamai būdingomis savybėmis, kurias jiems bet kuria proga pašiepdami primindavo (primena) kitų Lietuvos regionų gyventojai. Kaip žinome, žemaičiai ir suvalkiečiai yra labiausiai Lietuvoje stereotipizuojamos etnografinės grupės. Antai liaudies sukurtų anekdotų herojus žemaitis yra nepralenkiamas flegmatikas, mieguistas lėtapėdis („žemaičių meška“), o anekdotų herojus suvalkietis - vikrus savanaudiškas apskurolis, neįtikėtinas racionalistas, šykštuolis, lietuviškasis „gabrovietis“.

Prieš Antrąjį pasaulinį karą mokslininkų žodis kylančias aistras dar galėjo nuraminti, tačiau šiuo metu, kai visoje Europoje ir ne tik joje prasidėjo lokalinių kultūrinių grupių „etnizavimo“ (skelbimo etninėmis bendruomenėmis) karštligė, autoritetų nepaisoma. Juolab kad tiek *Suvalkijos*, tiek jai siūlomi alternatyvūs pavadinimai (*Užnemunė*, *Sūduva*) turi trūkumų, atsirandančių dėl istoriniais ar etnografiniais duomenimis grindžiamų prieštaravimų. *Suvalkijos* pavadinimo minusus jau išsakė daugybė autorių, todėl nesikartosiu, o *Užnemunės* pavadinimą priimti kliudo Lazdijų ir vakarinės Alytaus dalies gyventojų dzūkiška savimonė ir kitokia negu Marijampolės apskrities gyventojų tarmė. Tuo tarpu *Sūduva* suponuoja savivardžio *sūduvis* vartoseną, o tai prieštarauja buvusios senovės Sūduvos gyventojų etninei kilmei.

Geografinių, istorinių, kalbinių ir etnografinių reiškinų persipynimas, o ypač kitaip negu iki Antrojo pasaulinio karo suvokiama regioninė priklausomybė, stiprėjančios regioninės aspiracijos (netgi *Užnemunės* dzūkų noras

kultūriniu ir geografiniu požiūriu aiškiai atsiriboti nuo suvalkiečių) silpnina visų diskusijos dalyvių ištikinimus, laikyseną daro ne tokią tvirtą. Netgi Z. Zinkevičius knygoje „Lietuvių tautos kilmė“⁶ bei straipsnyje aptariamo regiono pavadinimo klausimu⁷ tvirtos nuomonės nepareiškia, pavadinimus vartoja pramaišiu, nors iš konteksto jaučiasi, kad jis labiau pritaria *Užnemunės* pavadinimui. Tame pačiame žurnalo „Suvalkija“ numeryje redaktorius Zenius Šileris aiškiai pasisako už *Užnemunę*, nurodo etnografinius motyvus, kartu sukritikavo ir „savivaliautojus žemėlapių braižytojus“.

Beje, dar 2001 m. pradžioje, kai kuriems pirmosios kadencijos Etninės kultūros globos tarybos (EKGT) nariams inicijavus etnografinių regionų ribų išvedinėjimo kampaniją, grupė Lietuvos mokslo darbuotojų humanitarų (Z. Zinkevičius, A. Tyla, V. Milius, A. Vidugiris ir šių eilučių autorius) EKGT adresuotoje ekspertizėje dėl Dzūkijos ir Suvalkijos ribos nustatymo taip pat neatmetė galimybės apsvarstyti *Užnemunės* regiono pavadinimą. Joje, be to, buvo siūloma: jeigu EKGT regionų ribų išvedimo svarbiausiu kriterijumi pasirinktų tradicinės kultūros požymius bei apytikres istorinio regiono ribas (tai iš pradžių buvo visai toleruojama žemaičių atžvilgiu), tai *Sūduvos* arba *Užnemunės* regionui be Marijampolės apskrities, dalies Prienų rajono, reiks priskirti ir Lazdijų rajoną bei sūduviškąją Alytaus rajono dalį, prireikus Simne steigiant atskirą savivaldybę⁸.

Tiesa, negalima paneigti, kad taip pavadinti ir tokiomis ribomis apibrėžti regioną yra išties sunku, nes tokiau atveju *Užnemunėi* priklausytų ir gyventojai, kurie pagal tarmę ir savimonę save laiko dzūkais. O ir jie, ir suvalkiečiai nori turėti savo regionus ir juos skiriančią ribą. Šią, bent jau dzūkai, linkę vesti ne pagal etnografinius, o pagal tarmės ir savimonės požymius. Toks *Užnemunės* ribos išvedimas būtų logiškas tuo atveju, jeigu būtų susitarta, kad visiems Lietuvos etnografiniams regionams ribos nustatymo svarbiausiu kriterijumi imami tradicinei kultūrai būdingi dalykai. *Užnemunės* regiono pavadinimas tada būtų visai teisėtas ir tinkamas, labai tikslus, o dzūkuojantys to regiono gyventojai sudarytų kiek savitą lokalinę, tačiau dėl tradicinės kultūros bruožų bendrą su kitais *Užnemunės* regiono gyventojais kultūrinę grupę.

Žinoma, tada lygiai taip pat Dzūkijos ir dzūkų riba neturėtų būti primetama į šiaurę nuo Vilniaus gyvenantiems lietuviams, kurie mano esantys aukštaičiai, o ne dzūkai. Viskas priklauso nuo to, ką laikome regiono ribos išvedimo kriterijumi. O dėl šių kriterijų bandant nubrėžti etnografinių regionų ribas ir nebuvo susitarta.

Z. Šileris taikliai primena, kad prieškarinėje Lietuvos Respublikoje įprastas buvo *Suvalkijos dzūkų* vardas⁹. Tiesą sakant, toks vardas buvo įprastas ne tik prieškarinėje Lietuvoje, jis šiuo metu yra vartojamas ir lietuvių išeivijoje. Bene žymiausias lietuvių sociografas Bronius Kviklys, parašęs penkiatomį veikalą „Mūsų Lietuva“, tomą, skirtą aptariamam regionui, pavadino *Sūduva* (*Suvalkija*), o tekste visur vartoja *Sūduvos* pavadinimą. Čia jis visus *Užnemunės* dzūkus laiko *suvalkiečiais*, nes pastaruosius skirsto į *kapšus*, *zanavykus* ir *dzūkus*¹⁰. Beje, šiuo metu *Sūduvos dzūkų*

vardas visiškai įprastas yra ir už Lietuvos-Lenkijos sienos gyvenantiems Punsko-Seinų krašto lietuviams. Antai iš to krašto kilęs Lenkijos istorikas Bronius Makauskas viename savo mokslinių straipsnių nurodo, kad už Lietuvos-Lenkijos sienos esančios lietuvių etninės žemės vadintinos ne *Suvalkų trikampiu*, o *Pietine Sūduva*, to krašto gyventojus vadina *Sūduvos dzūkais*¹¹. Tai galėtų būti priimtina ir Lietuvoje, nors mažai tikėtina laukti supratimo ir pritarimo šiuo klausimu tiek iš *Užnemunės*, tiek iš „šilinių“ dzūkų pusės, kadangi ryškėja tendencija *mūsų žemės* ribų kuoliukus kalti atsižvelgiant ne į etnografinio savitumo požymių visumą, o daugiausia tik į tarmę.

Šiandien ginčijantis dėl galimybės Lietuvai priklausantią Suvalkijos dalį vadinti *Sūduva*, turime kalbėti ne apie visos buvusios *Jotvos* ir net ne apie vienos iš jos dalių - *Sūduvos* - tapatumą buvusiai Suvalkų gubernijai. Turime aiškintis, ar ta Suvalkijos dalis, kuri šiuo metu priklauso Lietuvai, išsitenka buvusios *Sūduvos* teritorijoje, ar ji sulipdyta iš buvusių sūduvių ir kitų baltų genčių žemių? Nuo to labai priklauso galimybė dabartinę Suvalkiją vadinti *Sūduva*. Iš tiesų, jotvingių klausimas istorijoje yra gana tamsus. Tyrinėtojų trūksta netgi žinių apie tikslesnes jotvingių apgyventos teritorijos ribas (juo labiau kad jos amžių bėgyje labai kaitaliojosi). Tačiau beveik visi jotvingius tyrę autoriai (A. Kaminskis¹², V. Sedovas¹³, M. Gimbutienė¹⁴, A. Tautavičius¹⁵ ir kiti) neprik-

Raimundo Blazaičio sukurtas atminimo kryžius rašytojo Kazio Borutos sodyboje Kulokų kaime, 2005 m.

Romo Linonio nuotr.

lausomai nuo to, ar jie pripažįsta buvus keturias atskiras, ar vieną, tik skirtingais vardais vadintą jotvingių gentį, vieningai sutaria, kad dabartinė Marijampolės apskritis neabejotinai telpa į jotvingių sūduvių iki XIII a. gyventos teritorijos ribas. Bene vienintelis J. Nalepa¹⁶ jotvingių sūduvių šiaurinę ribą vedė tik maždaug iki dabartinio Šakių rajono, jo neįskaitydamas. Šiaip ar taip, buvusios Sūduvos teritorijos ribos dabar mokslui yra aiškesnės negu daugelio kitų baltų genčių žemių ribos. Tai yra svarbus argumentas ir dabartinį regioną vadinti *Sūduva*. Dabartinį Karaliaučiaus kraštą juk ir šiuo metu ne tik mes, bet ir kitos tautos, taip pat ir rusų kolonistai, vadina dar ir *Rytų Prūsija*. Iš tiesų, žemė nepriklausomai nuo joje gyvenusios bendruomenės, nepriklausomai nuo migracijos, etninių valymų, asimiliacinių procesų, pirminio istorinio vardo nepraranda.

Analogijų galima rasti net šalių pavadinimų kaitoje. Antai po Antrojo pasaulinio karo senovės Egipto teritorijoje nuvertus monarchiją susikūrusi valstybė iki pat XX a. aštuntojo dešimtmečio vadinosi Jungtinė Arabų Respublika, nes vietinius Egipto gyventojus jau VII–VIII a. po Kristaus gimimo asimiliavo šį kraštą užėmę arabai. Bet nuo 1971 m. šalis ėmė vadintis Egiptu (visas pavadinimas – Egipto Arabų Respublika), nors gyventojai pagal kilmę nėra senovės egiptiečių palikuonys ir tiesioginio senovės Egipto kultūros tęstinumo neturi. Panašių pavyzdžių galima rasti nemažai.

Atsižvelgtina ir į tai, kad Sūduvos vardas, vartojamas kartu su XIX a. atsiradusiu Suvalkijos vardu, taip pat išliko kasdieniame žmonių gyvenime ir kultūros apyvartoje iki mūsų dienų. Beveik paritetiškai su žodžiu *Suvalkija* jis buvo vartojamas įvairiuose Suvalkijos gyventojų dvasinės raiškos dalykuose per visą XX amžių (reprezentacinė regiono futbolo komanda „Sūduva“, „Sūduvos“ kolūkis, „Sudavijos“ žirgynas, stadionas, kino teatras „Sūduva“ ir t.t.). Per visus Naujuosius amžius dalis regiono gyventojų tapatinosi su sūduviais, sūduvį laikė suvalkiečio sinonimu.

Turėdami galvoje visa tai, kas pasakyta šiame ir ankstesniuose kitų autorių straipsniuose aptariamo regiono pavadinimo klausimu, manau, turėtume pripažinti, kad vienodai svarūs tiek *Suvalkijos*, tiek *Sūduvos* pavadinimo argumentai, nė vieno iš šių pavadinimų vartoseną grubiai neprasilenkia su moksline tiesa. Bėda yra tik ta, kad priimamas Sūduvos pavadinimas kartu iškelia gyventojų savivardžio problemą – regioną vadinant Sūduva, jos gyventojus sūduviais vadinti yra problemiška.

Kritikuotinas ir sudvejintas regiono pavadinimas. Pirmiausia dėl dviejų gana svarbių priežasčių: pirma, patys regiono gyventojai šnekamojoje kalboje įvardindami savo regioną tikrai niekada nevertos dviejų žodžių, veikia viena arba antra: *Suvalkija* arba *Sūduva*. Tokia plačiųjų sluoksnių laikysena gali lemti ir vėlesnį sudvejinto pavadinimo atmetimą ir raštijoje. Kitas dalykas – sudvejintas pavadinimas primena bandymą pasinaudoti istoriko Jono Totoraičio istoriniame veikale pavartotu *Sūduvos Suvalkijos* pavadinimu. Bet J. Totoraitis tokį pavadinimą vartoja aptardamas krašto istoriją nuo seniausių laikų iki Naujųjų amžių imtinai, kai neišvengiamai tenka kalbėti ir apie jotvinginę *Sūduvą*, ir apie lietuviškąją Suvalkų guberniją

bei apie nepriklausomai Lietuvai atitekusią jos dalį. Tuo tarpu dabar turime kitą situaciją: ginčo objektu tapo dabartinis etnografinis regionas, jo kasdienybė. Sudvejinti teritorijų pavadinimai vartojami tik tada, kai koks nors administracinis teritorinis darinys, istorinis ar etnografinis regionas ar net valstybė susideda iš dviejų skirtingų kraštų (teritorijų), sujungtų į vieną vieneta, kaip antai Šiaurės Reinas–Vestfalija, Šlėzvigas–Holšteinas, Trentino–Alto Adigė, Kastilija–La Manča, Bosnija–Hercegovina, Trinidadas ir Tobagas. Taip būta ir tolimoje praeityje, kai egzistavo tokie dariniai, kaip Haličas–Voluinė, Lietuvos–Lenkijos valstybė ir t.t. *Suvalkijos* (*Sūduvos*) regiono pavadinimas dabar taip pat ne visada rašomas skliausteliuose, kartais jungiamas brūkšneliu.

Gyventojų savivardžio dilema

Kai *Sūduvos* pavadinimo šalininkai tvirtina: „...nors senųjų gyventojų nebėra, bet žemė, teritorija tai pasiliko!“, kyla klausimas: ar pakanka tik krašto išlikimo, o į gyventojus galima nebekreipti dėmesio net tuo atveju, jeigu jie yra labiau kiti negu *tie patys*? Priėmę naują regiono pavadinimą, kaip vadinsime gyventojus, kaip jie patys turėtų vadintis? Aki-vaizdu, kad dėl gyventojų savivardžio dilemos, dėl to, kad tas klausimas kur kas keblesnis, komplikotesnis negu regiono pavadinimas, daugelis rašiusiųjų Suvalkijos (*Sūduvos*) pavadinimo tema pastarąjį klausimą linkę apeiti.

Klausant žodinių diskusijų teko pastebėti, kad šiuo metu tarp pasisakančių *suvalkiečių* ir *sūduvių* savivardžio klausimu galima sutikti visiškai priešingų nuomonių. Vieni mano, jog dabartinius *suvalkiečius* (kapsus ir zanavykus) pervadinti sūduviais visiškai neproblematiška, kiti kategoriškai tvirtina, kad galimybės juos vadinti *sūduviais* yra nulinės. Tiesa, pripažindami sūduviais, dabartinius gyventojus iš karto išskeltume į etninės bendruomenės, tolygios lietuviams, latviams, lygmenį, kai tuo tarpu dabartiniai suvalkiečiai dėl tarmės ir tradicinės kultūros bruožų, tautinės savimonės yra patys tikriausi lietuviai, viena iš lietuvių etnografinių, o ne etninių, grupių.

Bet kuriuo atveju, ar pripažįstame XIII amžiuje nusiaubto krašto kolonizaciją XVI–XVII amžiais buvus intensyvia, ar tik nežymų pasipildymą kitos kilmės gyventojais, reikėtų išspręsti klausimą, kiek vietiniai regiono gyventojai turi sūduviam, aukštaičiams, žemaičiams ir t.t. būdingų bruožų ne tik pagal kilmę, bet ir pagal integruotos kultūros bruožus. Tiek viena, tiek antra įrodyti yra gana nelengvas uždavinys, kadangi tam trūksta patikimų duomenų. Turbūt niekas negalėtų nuginčyti, kad tuo atveju, jeigu jų kultūros bruožai ir genofondas nėra būdingi sūduviam, tai sūduvių pavadinimas yra grynai apsišaukėliškas, visiškai nelegitimus. Pavyzdžiui, niekas vokiečių kolonistų nelaikė ir nelaiko etniniais prūsais, nors jie, remdamiesi buvusios Prūsijos pilietybe, taip ir vadinosi. Keistai skambėtų ir dabartinių Karaliaučiaus krašto rusų bandymas pasivadinti prūsais, teigiant, kad jie tam turi teisę, nes kraštas išliko, jo tikrasis vardas yra *Prūsija*. Tačiau iš esmės keičiasi padėtis, kai tam tikro autochtoniškumo randame gyventojų kilmėje ir jų tradicinės kultūros pavelde. *Sūduvių* ir *Užnemunės lietuvių* atveju analogija su prūsais, vokiečiais ar rusų kolonistais Karaliaučiaus krašte jau netinka.

Kad nusiaubtų sūduvių žemių kolonizacijos, kaip proceso, nebuvo, todėl negalėjo būti ir kokio nors etninio gyventojų maišymosi, atrodo bene vieninteliu Sūduvos istorijos tyrinėtoju miškininkui Vincui Žemaičiui¹⁷. Visi kiti tiek lietuvių, tiek kitų tautų autoriai dalijasi į dvi stovyklas: vieni, kaip antai J. Totoraitis¹⁸, B. Kviklys¹⁹, mano, kad po jotvingių patirto genocido Užnemunė virto dykra, kuri vėliau, praėjus ne vienam šimtmečiui, buvo kolonizuota atvykėlių iš Aukštaitijos, Žemaitijos ir Mažosios Lietuvos, kiti (P. Kulikauskas²⁰, A. Tautavičius²¹, V. Šimėnas²², Z. Zinkevičius²³) teigia, jog dykros nebūta, bet buvęs žymus gyventojų išretėjimas, šie pabėgę, vėliau sugrįžę, kartu teritorijai pasipildant gyventojais iš įvairių minėtų lietuvių bei skalvių ir nadruvių žemių. Pastaroji versija atrodo įtikinama ir šių eilučių autoriui. O kalbant apie dykrą, atrodo, kad ji galėjo būti ten tik palyginti neilgą laiką, iki Žalgirio mūšio. Nėra abejonės, jog atsiradus kitoms saugumo aplinkybėms, pabėgėlių ir jų palikuonių noras grįžti į protėvių žemę atrodo visai natūralus. Tiesa, panašiai kaip ir V. Žemaitis galvojo ir archeologas P. Kulikauskas, bet jis linkęs Naujaisiais amžiais atėjusiais tikrais jotvingiais laikyti tik mūsų dienų dzūkus²⁴.

Tikslesniu čia reikėtų laikyti kito archeologo A. Tautavičiaus teiginį, kad šiauriniame pakrastyje išlikę *jotvingiai dainaviai* sulietuvėjo, arba, kitaip sakant, susimaišę su lietuviomis, virto dzūkais²⁵. Manau, vartodami etnologinę terminiją, turėtume pripažinti, kad dalis šiaurinių jotvingių

buvo lietuvių ne tiek asimiliuoti, kiek integruoti į lietuvių gentį. Kad tikslesnis būtų pastarojo proceso, o ne asimiliacijos pripažinimas, rodytų ir tai, kad kalbininkai lyg ir nedvejoja dėl to, jog jotvingių kalbos įtaka dzūkų tarmei yra aiškiai pastebima: būtent etnografinėje Dzūkijoje yra išplitusios kitur Lietuvoje nebūdingos patroniminės kilmės pavardės su priesaga *-ynas*, priebalsių *š, ž ir s, z* neskyrimas, taip pat manoma, kad jotvingiškų elementų būtų galima rasti ir pietų Lietuvos šnektų leksikoje²⁶. Kai kurie užsienio kalbininkai mano, jog ir dzūkavimas yra sietinas su jotvingių substratu, tačiau Lietuvos kalbininkai nėra linkę su tuo sutikti²⁷. Etnologai savo ruožtu laikosi nuomonės, kad ir kai kurie specifiniai dzūkų tradicinės kultūros bruožai yra jotvingių kultūros paveldo liekanos²⁸. Yra dar vienas įdomus sutapimas: dzūkiosios savimonės riba šiuo metu eina maždaug ta pačia riba, ties kuria baigiasi į Lietuvos pusę pagal kalbinius ir archeologinius duomenis aptinkamas jotvingių substratas. Vadinasi, ištirpimo lietuvių masėje be pėdsakų konstatuoti negalime.

Tokį santykį linkstant pripažinti lietuvių ir jotvingių dainavių kultūrų sąveikoje bei lietuviams save laikantiems dzūkų genezėje, darosi visiškai logiška, kad toks pat procesas turėjo vykti ir *jotvingių sūduvių* gyventame areale, t.y. ir ten, kur dabar plyti Marijampolės apskritis ir šiek tiek plačiau. Kur argumentai, kad analogiško proceso dalyviais negalėjo būti ir *jotvingiai sūduviai* bei lietuviai? Juolab kad jotvingiams būdingus hidronimus kalbininkai vienodai

Sūduvos krašto kalvis Regimantas Stanaitis

Edmundo Katino nuotr.

Šilutės rajono architektūros paveldo kontrastai: vieni pastatai griūva, kiti keliami naujam gyvenimui

Pervaziuoji buvusią Lietuvos bei Mažosios Lietuvos ribą, ir akis iš karto užkliūva už visai kitokių nei Didžiojoje Lietuvoje pastatų: raudonų plytų senosios ūkininkų sodybos, bažnyčios, buvusios mokyklos, puošnūs, įvairūs architektūros stilius savyje suderinę senieji namai miestuose ir miesteliuose.

Be abejo, vienas iš pastebimiausių krašto savitumo bruožų yra architektūra, istorijos vingiuose išsaugojusi kelių kartų vietos gyventojų minties polėkius, rankų šilumą, pasaulėjautą...

Pastaraisiais metais, kai Mažoji Lietuva iš užmiršto, niekinamo ir griunamo krašto virto lygiateisiu Lietuvos etniniu regionu, garsiai keliamos šio krašto unikalaus architektūros paveldo išsaugojimo problemos.

Rezultatų lyg ir yra, bet iškyla ir nemažai tebesitęsiančio griovimo, kitokio naikinimo faktų.

Štai keletas pastebėjimų iš Šilutės rajono.

Surengta konferencija

2005 m. rugsėjo mėnesį Vilniaus universiteto profesūra ir Lietuvos mokslų akademijos nariai trijuose Mažosios Lietuvos miestuose – Klaipėdoje, Šilutėje ir Pagėgiuose – surengė išvažiuojamąją konferenciją, kurioje kaip tik

Minijos kaime

nagrinėjo architektūros paveldo išsaugojimo problemas. Šalies ir užsienio mokslininkai bei kultūros specialistai domėjosi, kokia urbanistinio paveldo būklė, kokias paveldo išsaugojimo problemas kelia savininkų kaita saugotiniuose teritorijose.

Konferenciją vedęs prof. Domas Kaunas konstatavo, kad paveldas šaukiasi pagalbos, ir pasidžiaugė, jog vietos valdžia išgirdo tą šauksmą: Šilutėje daug kas padaryta, daug planuojama, žinomos su šiuo darbu susijusios problemos.

Pranešimą skaitęs rajono meras Arvydas Jakas pabrėžė, kad buvusios kartos mums paliko didžiulį turtą, kurią privalome išsaugoti ir tinkamai naudoti dabartinėms reikmėms. Tas uždavinys įtrauktas į rajono strateginį plėtros planą. Meras neslėpė, kad kartais dėl paveldo saugotojų aklo užsispyrimo istoriniai pastatai nugriūva, sunyksta, kartais saugotojai užmerkia akis prieš istorinių statinių perstatinėtus, griovėjus, baudami juos juokingai mažomis baudomis, nereikalaudami atkurti suniokotų pastatų.

Ilgiausią pranešimą skaitė Kultūros vertybių apsaugos departamento Klaipėdos regioninio poskyrio viršininkas Algirdas Gintaras, pripažinęs, kad jo vadovaujami specialistai daug ko nepadarė, jog būtų saugomas paveldas. Tiesa, jis pradėjo nuo Šilutės ir kitų rajono miestelių

įkūrimo, pasakojo apie statinių ypatumus ir tik pabaigoje išskėlė keletą problemų: architektai, projektuodami naujus statinius, dažnai gadina senosios architektūros pastatų kompleksus, rekonstrukcijos projektais slepia senųjų pastatų griovimą ir perstatymą, senų pastatų savininkai nemokėsiškai juos remontuoja, sudeda plastikinius langus ir duris. Tačiau, anot A.Gintaro, Kultūros vertybių apsaugos departamento specialistai nepajėgūs to kontroliuoti.

A.Gintaras sulaukė aštrių klausimų ir kaltinimų, kad nesugeba atlikti savo pareigų.

Ir naikina, ir atstato

Kaip iš tikrųjų atrodo senieji Šilutės pastatai?

Galime rasti nemažai gražių jų atnaujinimo pavyzdžių. Šuo metu į restauruotą ir rekonstruotą pastatą Tilžės g. 10 keliasi Šilutės rajono Fridricho Bajoraičio viešoji biblioteka. Pastatas naujam gyvenimui keltas daugiau kaip dešimtmetį: pradėti statybos darbai ilgai buvo stabdomi, naujiems rangovams teko tvarkyti broką, remontuoti iš naujo. Nors ir dabar dar liko statybininkų darbo trūkumų, bet pastatas jau puošia Tilžės gatvę.

Bibliotekos direktorė Dalia Užpelkienė džiaugiasi, kad statybininkai išsaugojo senąją užrašą ant namo fasado. Jame vokiškai užrašyta, kad čia buvo batų parduotuvė. D.Užpelkienė išitikinusi, jog būtina išlaikyti senąją namo

dvasią, įamžinti buvusius savininkus, neneigti namo, miesto ir krašto istorijos – taip direktorė atremia bandančių piktintis šilutiškių kaltinimus Šilutės vokietynimu.

Vos už kelių namų nuo naujosios bibliotekos – istorijos naikinimo pavyzdys: šilutiškis verslininkas išpirko iš kelių savininkų nemažą medinio namo kambarius ir visą pastatą perstato, primūrija naujų patalpų, nepalikdamas namo puošusios unikaliuos graškščios medinės verandos. Vietoj jos šviečia masyvūs plastikiniai langai.

Kitas kontrastas: vienas verslininkas Martyno Jankaus gatvėje vietoj sudegusio molinio pastato miesto centre sumūrijo tamsių plytų, panašių į senąsias vokiškas, namą, neviršydamas pastato aukštumo, o toje pačioje gatvėje žiemos šalčiams ir sniegui griauti paliktas didžiulis puošnus buvusios tuberkuliozės ligoninės pastatas. Jį nupirkęs klaipėdielis prieš žiemą nuardė stogą, nepasirūpino užsandarinti langų, tad šilutiškiams širdį skauda matant tarsi tyčia naikinamą pastatą.

Diskusijos netyla dėl urbanistinio paveldo zonoje iškilusio stiklinio pastato, prisišliejusio prie seno, išvaizdaus, atnaujinto namo. Beje, jį atnaujino tas pats verslininkas, kuris pastatė stiklo namą.

Šilutės rajono savivaldybės Kultūros skyriaus vyr. specialistas paminklosaugininkas Vaidas Martinkus sako, jog tai – gero elgesio su architektūros paveldu pavyzdys: verslininkui leista statyti stiklinį namą su sąlyga, kad atnaujins senąjį.

Buvusioje vandens siurblinėje įkurtas UAB „Kintai“ viešbutis ir kavinė...

...o kiti pastatai dar laukia rūpestingesnės šeimininkų rankos

Daugeliui šilutiškių stiklo pastatas vadinamajame Šilutės senamiestyje režė akį, kai kas tokią statybą netgi įvertino kaip smurtą prieš visuomenę, prieš istorinį paveldą, krašto kultūrą. Bet specialistai mano, kad toks senosios ir šiuolaikinės architektūros sąlytis yra leistinas ir nedarko istorinės aplinkos.

Nėra tvarkymo reglamento

V. Martinkus teigia, kad nors 2005 m. sausio mėnesio pradžioje Šilutės miesto istorinė dalis įrašyta į urbanistinių vietovių registrą, tačiau tai buvo tik ribų patikslinimo procesas. Nors ši teritorija pripažįstama kaip Šilutės senamiestis, nėra jokio juridinio dokumento (reglamento), kaip turi būti prižiūrimi ir tvarkomi šios teritorijos pastatai, aplinka.

Dėl pastatų, įrašytų į Lietuvos Respublikos nekilnojamojų kultūros vertybių registrą, priežiūros ir tvarkymo problemų nėra – nusižengusius šių pastatų tvarkymo reglamentui savininkus galima išpėti, bausti. O kitų senų, bet į registrą neišrašytų pastatų savininkus bausti už seno namo autentiškumo darymą nėra jokio juridinio pagrindo.

V. Martinkus sako, kad inicijuos istorinei miesto daliai būtino reglamento rengimą. Šį darbą, anot paminkloaugininko, turėtų atlikti Kultūros paveldo apsaugos departamentas. Specialistas mano, kad didelė problema yra ta, jog su Kultūros paveldo apsaugos departamentu neprivalu derinti naujos statybos senamiestyje.

O pridūrus, kad Šilutės rajono savivaldybės Architekto tarnyboje jau bene metai nėra architekto (niekas nenori dalyvauti skelbiamuose konkursuose eiti architekto pareigas), akivaizdu, kad nėra kam kontroliuoti, kokie pastatai statomi Šilutės senamiestyje.

Kuriamas regioninis centras

Galime pasidžiaugti Šilutės Hugo Šojaus (Scheu) dvaro (Šilokarčemos dvaro) renesansu. XIX a. pradžioje XX a. pradžioje statytas dvaro kompleksas, 1889–1937 m. puoselėtas garsiojo Šilutės mecenato Hugo Šojaus, yra geriausiai išlikęs dvaras Mažojoje Lietuvoje. Tad neatitiktinai šilutiškiams kilo idėja, kad šis dvaras galėtų tapti Mažosios Lietuvos regiono kultūros centru.

Šilutės tuberkuliozės ligoninės pastatą įsigijęs savininkas paliko jį be stogo

Jau parengta jo pritaikymo šiam centrui ir paties centro veiklos koncepcija. Dvaro komplekso atnaujinimas įtrauktas į Lietuvos tūkstantmečio ir Regionų kultūros plėtros programas.

Centriniai dvaro rūmai jau kelerius metus restauruojami iš savivaldybės ir Vyriausybės lėšų. Čia kuriasi Šilutės muziejaus administracija, veikia Kultūros ir turizmo informacijos centras.

Parengti centrinių rūmų ir kitų dvaro komplekso pastatų techniniai pritaikymo projektai (gautas Europos Sąjungos fondų finansavimas), rengiama paraiška Europos Sąjungos struktūriniam fondams ir valstybės investicinei programai, siekiant restauruoti kompleksą ir pritaikyti šiuolaikinėms reikmėms.

Šilutės muziejaus direktorė Roza Šikšnienė pasakojo, kad centriniuose rūmuose įsikurtų Šilutės muziejus, Mažosios Lietuvos dailės galerija su parodų salėmis, Kultūros ir turizmo informacijos centras, edukacinių programų ir etnokultūros studija, kamerinių koncertų salė, „Punšo“ kavinė. Kituose atnaujintuose pastatuose būtų įrengtas tarptautinių konferencijų centras, dekoratyvinio metalo kalvė, popieriaus ir medžio restauracijos dirbtuvės, žemės ūkio padargų ekspozicija, klojimo teatras, senųjų

Klaipėdos krašto amatų centras su veikiančiomis dirbtuvėmis, svečių namai, archeologijos ekspozicija, jaunimo nakvynės namai. R.Šikšnienė apgailestauja, kad Lietuvoje dvarų ir kitų vertingų statinių kompleksai nepatenka į vieno savininko rankas (o, pavyzdžiui, Latvijoje kitokia nuosavybės forma nėra neišvaiduojama – dvarai ar pilys priklauso vienam šeimnininkui, nesvarbu, valstybės institucijai ar privatininkui). Štai ir H. Šojaus dvaro kelis pastatus yra įsigiję dar trys savininkai, o vienas iš dvaro pastatų tapęs daugiabučiu.

Vienas savininkas, nepaisydamas Savivaldybės ir Kultūros paveldo apsaugos departamento reikalavimų (jie buvo įrašyti pastato pirkimo sutartyje), sugėbėjo pastatą visiškai nugriauti, o dabar toje vietoje stato naują. Kitas savininkas ne tik keičia senuosius langus ir duris, bet ir išdrįso nuardyti dalį pylimo, saugančio dvaro teritoriją nuo Šyšos upės vandens. Dvaro ledo saugykla (rūsysis) sovietmečiu buvo virtęs kavine, dabar ji jau daugiau kaip dešimtmetį stovi apleista.

Beje, nevyriausybinių organizacijų Šilutės kraštotyros draugijos pastangomis pernai baigta rinkti medžiaga Šilutės rajono dvarų sąvadui. Jame aprašyta ir nufotografuota apie 30 išlikusių dvarų. Leidinys rengiamas spaudai.

Atnaujinant Šilutės bibliotekos pastatą išsaugoti ir senųjų užrašų fragmentai

Kad Pamarys nevirstų Nida

Pernai didelę problemą iškėlė Šilutės rajono savivaldybės paminklosaugininkė Reda Švelniūtė, teigianti, kad pamario kaimai virsta Nidos kopijomis, nes nėra specialistų parengtų rekomendacijų, kaip turėtų atrodyti Minijos, Rusnės, Skirvytės, Pakalnės ar kitų kaimų senosios žvejų sodybos, laukininko, pievininko, pelkininko ir kitų vietos gyventojų senieji pastatai.

Poreikis tai žinoti pastaruoju metu labai jaučiamas: kuriamos kaimo turizmo sodybos, nauji savininkai nori autentiškai atnaujinti išgytas sodybas. Informacijos nėra.

Šilutės muziejaus Kultūros ir informacijos centre sutikta Tatjana Jakštienė vartė senus vokiškus leidinius, tikėdamasi rasti Žagatpurvių kaime buvusios „knaipės“ nuotraukų. Moters sodyba – pirmoji nuo Švėkšnos įvažiavus į Mažąją Lietuvą, visai netoli buvusio „rubežiaus“. „Noriu žinoti, kaip namo sienas dažyti, kokią tvorą tverti, kaip kiemą tvarkyti“, – aiškino būsimo kaimo turizmo sodybos savininkė.

Pasak R. Švelniūtės, rajone yra 510 paveldo objektų, 6 saugomos urbanistinės teritorijos. Pastarąsias saugoti nėra parengtų mokslinių rekomendacijų, kurių nori ir gyventojai, ir projektuotojai, ir kultūros darbuotojai, ir paveldosaugininkai.

„Senieji kaimai nyksta ir dabar, deklaruojant paveldo saugojimą“, – tvirtina paminklosaugininkė. Tai įrodo unikaliojo Minijos kaimo raida: prieš karą čia buvo net 76 sodybos, per karą – 48, pokariu – 30, o dabar beliko tik 15 sodybų. Jų savininkai iš nežinojimo pastatus atnaujiną Nidos stiliumi: rudos sienos, mėlynos langinės. O juk kiekvienas mūsų pamario kaimas buvo savitas, turėjo pastatų stilių. Būtent jį reikėtų atgaivinti ir Minijos, ir Skirvytės, ir Pamario, ir Rusnės senosiose sodybose.

Šią problemą bandys spręsti Mažosios Lietuvos regioninė etninės kultūros globos taryba, šiemet numačiusi ieškoti specialistų, galėsiančių parengti bent minimalias rekomendacijas, kaip tvarkyti senąsias sodybas.

Tokius leidinukus kiekvienas pageidaujantis galės rasti savivaldybėje, seniūnijoje, informaciniuose centruose.

Savininkus būtina mokyti

Skaudžiai su architektūros paveldo saugojimo problemomis susidūrė kintiškiai. Savivaldybė ėmėsi keisti švietimo įstaigų langus, ir statybininkai sunaikino unikalios senosios Kintų mokyklos langus. Pasak Kintų Vydūno kultūros centro direktorės Ritos Tarvydienės, nors šis pastatas buvo įtrauktas į rajono paveldo registrą, tačiau plastikiniai langai įstatyti sulaužius medinius, raižytus, su vyriais buvusius mokyklos langų rėmus. Anksčiau langai buvo keturių dalių, dabar liko tik dviejų.

„Kodėl kituose rajonuose paveldo objektai atkuriami autentiškai, atrandant tam pinigų? Juk ta pati valstybė, tas pats biudžetas, tad kodėl mes šioje srityje taupome?“, – stebisi R. Tarvydienė.

Nors rajono mero pavaduotoja Albina Bumblauskienė tikina, kad atšilus orams bus užklijuota skersinė juostelė, padalinsianti langus į keturias dalis, kintiškiai apgailėtauja praradę dalį savo paveldo.

R. Tarvydienė mano, kad visų įstaigų, įsikūrusių senuose namuose, vadovus, senus namus ar sodybas išsigijusius savininkus būtina mokyti suprasti jiems patiktų pastatų vertę: reikia seminarų, dalijamosios medžiagos. Bet tuo pat metu R. Tarvydienė džiaugiasi, kad matomas ir paveldo renesansas: ne vienas labiau išspręs senų namų savininkas jau supranta, kad turi ar išgyja vertybę, nori išryškinti jos išskirtinumą.

Šilutės muziejaus direktorė R. Šikšnienė irgi ragina skirti daugiau dėmesio švietimui ir tai spręsti respublikiniu mastu: apie paveldo išsaugojimą, savo senosios aplinkos unikalumą būtina vaikams kalbėti mokyklose, tam skiriant nors vieną istorijos pamoką per mėnesį – gal tada užaugs karta, suprantanti, kokį turtą gavo iš praeities, karta, mokanti jį saugoti.

Restauruos Rusnės medinius namus

Savivaldybė ne visada klysta. Pernai ji ėmėsi iniciatyvos spręsti dar vieną skaudžią architektūros paveldo problemą – ieškoti galimybių restauruoti unikalios medinius Rusnės miestelio namus.

Dviaukščiai, triaukščiai mediniai namai, būdingi tik Rusnei, čia stovi jau ilgiau kaip šimtmetį. Daugelio jų būklė apverktina – kiauri stogai, langai, pūva sienos, nyksta mediniai raižiniai, kitos puošmenos.

Pernai sužinota, kad yra galimybė medinę architektūrą atnaujinti pasinaudojus Norvegijos finansinio mechanizmo parama. Savivaldybė kartu su šalies Turizmo departamentu suskubo ruošti projekto „Rusnės istorinio miestelio medinės architektūros išsaugojimas ir pritaikymas turizmo bei kultūros reikmėms“ medžiagą. Šiuo metu baigiama rengti galimybių studija. Ji bus pristatyta balandžio pradžioje.

Tikimasi, kad pirmuoju projekto įgyvendinimo etapu bus atnaujinta 19 medinių pastatų: keturiuose iš jų būtų atliktas visas išorės ir vidaus remontas, o kitų atnaujinti tik fasadai. Taigi naujomis spalvomis nušvisti turėtų visas Rusnės miestelio centras.

Pasak Savivaldybės Plėtos ir planavimo skyriaus vyr. specialisto Nerijaus Gricevičiaus, kada bus atnaujinti mediniai Rusnės namai, neaišku. Parengus galimybių studiją bus ruošiamas paraiška Norvegijos finansiniam mechanizmui, tad restauracija gali užsitęsti 3-4 metus.

*Skirmantė Paplauskienė,
Šilutės rajono „Šilokarčemos laikraščio“ redaktorė,
Mažosios Lietuvos regioninės etninės kultūros globos tarybos narė*

Regioninės tradicijos ir turizmas

2005 m. gruodžio 7 d. Klaipėdos miesto savivaldybės etnokultūros centre vyko Mažosios Lietuvos regioninės etninės kultūros globos tarybos posėdis, kuriame buvo svarstomos regioninių tradicijų ir turizmo sąsajų galimybės. Posėdyje dalyvavo Etninės kultūros globos tarybos pirmininkas Libertas Klimka, verslininkai, kultūros įstaigų, savivaldybių atstovai bei Klaipėdos krašto etninės kultūros sergėtojai.

Regioninė kultūra ir turizmas aktualus visai Lietuvai, o ypač Klaipėdos kraštui. Šis regionas ypatingas ir unikalus. Visuomet buvęs arčiau vakarietiškosios kultūros, tačiau ne mažiau atkakliai saugojęs ir gynęs šios žemės etninį tapatumą, kraštas išsiskiria tradicijomis, kultūra, architektūra, amatais ir kt. Šiandien Mažoji Lietuva susiduria su specifinėmis problemomis.

Kuršmaršė žvejyba užsiimančių įmonių šiuo metu yra daug. Nors žvejai ir skundžiasi kvotomis, įmonių skaičius nemažėja, konkurencija išlieka didelė. Šis verslas tampa rizikingu ir neperspektyviu. Galvojant apie kitas galimybes, vis dažniau svarstoma galima alternatyva – kaimo turizmas. Didelė problema ta, kad šiuo verslu užsiimančios žmonės per mažai dėmesio skiria regiono išskirtinumui, nesidomi etnine kultūra ir nesistengia propaguoti krašto tradicijų. Kaimo turizmo šaka Pamaryje turi būti specifinė. Šio krašto architektūra labai įdomi, kadaise čia klestėjo saviti verslai, žmonės gamino

maistą pagal savitą receptūrą, kitaip šventė kalendorines šventes, skyrėsi tradicijomis. Posėdžio dalyviai kalbėjo, kad būtina rūpintis etnografinių sodybų išsaugojimu, panaudoti šio krašto architektūros elementus naujai kuriamose sodybose, puoselėti tradicinius amatus, krašto kulinarinį paveldą ir tradicijas.

Padėtis pagerėtų išleisus rekomendacijas, į kurias būtų atsižvelgiama kuriant naujas kaimo turizmo sodybas bei saugant senus pastatus. Šiuo metu žmonės nežino, kaip tai daryti. Senose sodybose dedami plastikiniai langai, durys, nebeliko vėjalenčių. Užuoat sodinę žilvičius, kurie buvo labai paplitę Klaipėdos krašte, nežinančios šios tradicijos gyventojai sodybas apsodina eglaitėmis. Kaimo turizmo sodybų savininkai per mažai bendradarbiauja su amatininkais, tautodailininkais. Jie galėtų palaikyti nuolatinius ryšius su tais, kurie gyvena netoliese. Moliniai indai su tradiciniais ornamentais, kalvių, keramikų dirbiniai – labai patrauklu kaimo sodybose. Kodėl sodyboje neįkūrus amatininkų dirbtuvių? Lankytojai galėtų stebėti gamybos procesą, išgyti patikusius dirbinius.

Opi problema ta, kad auksinių rankų meistrai šiandien sunkiai verčiasi iš savo amato. Dalyvaujant mugėse jiems tenka mokėti begales mokesčių. Ne visos savivaldybės pasirūpina, kad miestų šventėse meistrai gautų vietą nemokamai. Galima pasidžiaugti, kad kiek geresnė situacija yra Klaipėdoje. Etnokultūros centras, organizuojamas mi-

Unikalios Baltijos pakrantės (Karklė)

este amatų šventės, išperka visą aikštę, tad amatininkai renginiuose gali dalyvauti nemokamai. Vienintelė sąlyga meistrams – jie privalo ne tik prekiauti dirbiniais, bet ir demonstruoti savo amatus. Stengiamasi išvengti kičo, todėl kiekvieno amatininko dirbiniai iš anksto apžiūrimi ir įvertinami. Klaipėdos amatų švenčių lankytojai turi galimybę ne tik įsigyti patikusius dirbinius, bet ir susipažinti su tradiciniais amatais, patys išžiesti puodą, išdrožti šaukštą, išlieti žvakę, išausti juostą ar kitą amatą išbandyti.

Tradiciniai žvejiški amatai Klaipėdoje aktyviai propaguojami vaikų ir jaunimo stovyklose – šventėje „Vėlungis“ („Vėlungis“ – lengvas, šiltas, greitai kylantis vasaros vėjas). Šis renginys suteikia vaikams ir jaunimui puikią galimybę susipažinti su Klaipėdos miesto istorija, tradicine krašto kultūra, folkloru, amatais. Jaunajai kartai ištis trūksta žinių tiek apie Pamario ir pajūrio žvejų tradicijas, papročius, folklorą, tiek apie žvejybos verslą – žvejybos įrankius, priemones, žuvų apdorojimo būdus, regionų kulinarinį paveldą, žvejų darbą, poilsį.

Klaipėdos krašte stinga renginių, galinčių patenkinti šių žinių poreikį. Tuo galėtų pasinaudoti verslininkai – kaimo turizmo sodybų savininkai – ir imtis organizuoti tradicines šventes, propaguoti tradicinius amatus, krašto kulinarinį paveldą. Tai, kuo regionas išsiskiria, būtų galima kur kas aktyviau ir plačiau eksponuoti.

Etnininkai ir verslo atstovai sutiko, kad vietos specifika turėtų labiau domėtis pedagogai. Mokyklose vaikai įgauna žinių pagrindus, ir liūdna, jei etninei kultūrai skiriama mažiausia dėmesio. Vadovėliuose esančios medžiagos nepakanka, kad mokiniai suprastų regionų skirtis. Pedagogams būtina patiemis domėtis bent jau tuo kraštu, kuriame gyvena, kad galėtų formuoti teigiamą jaunosios kartos požiūrį į paveldą ir mokyti branginti bei saugoti tai, kas yra savita.

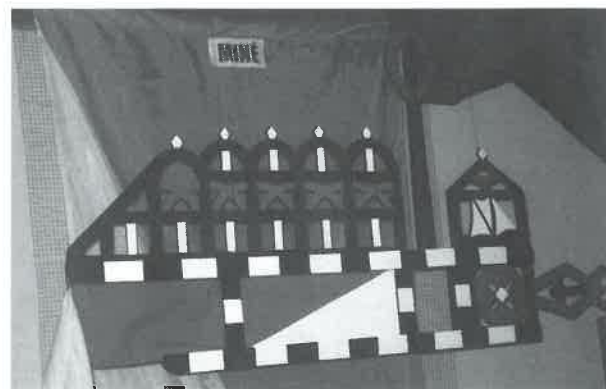
Šiandien nyksta unikalūs dalykai. Pasaulyje niekur nėra tokių vėtrungių, kokias žvejai gamindavo Pamario krašte, tad kodėl šių gražuolių vėl nepradėjus gaminti. Kitas krašto unikumas – kurėnai. Šiandien ramia širdimi stebime, kaip vienas jų plaukioja Trakų ežeruose, o Pamario krašte jų bėra tik keletas. Tuo tarpu būtų galima turėti dešimtis kurėnų ir organizuoti regatas, šventes, pramogas po Kuršių marias. Kurėnų statyba, šių laivų lenktynės, pramoginė žvejyba, posėdžio dalyvių manymu, – puikios idėjos verslininkams.

Reikia plačiau mąstyti apie etninės kultūros objektus, juolab kad tokių unikumų nėra net Europoje. Reikėtų didesnę dėmesį skirti ir senoviniams pavadinimams. Šiandien verslininkai suka galvas, kaip pavadinti įmones, turizmo sodybas, laivus. Puiki išeitis būtų prisiminti ir senuosius vėjų vardus – Audenį, Launagį, Šakšinį ir kt. Tikriausiai per mažai žinoma apie šį paveldą, o gal paprasčiausiai jis nevertinamas...

Lietuviai yra bene vienintelė tauta Europoje, turinti labai archajiškas Kūčias. Ši šventė išsiskiria papročiais, šeimos vakariene, kurios metu valgomi senoviniai patiekalai, netgi su vėlėmis bendraujama. Tačiau patys lietuviai, matyt, neteikia šiai šventei didelės reikšmės. Kitu atveju gruodžio 24-oji būtų paskelbta nedarbo diena. Tai tik dar vienas pavyzdys, įrodantis, kad tai, ką turime išskirtinio, per mažai vertiname. Posėdžio dalyviai pasidžiaugė, kad Vakarų Lietuvoje dar gyva tradicija jau gruodžio 13-ąją, šv. Agotos dieną, ant stalo padėti vainiką, uždegti į jį įstatytą žvakutę. Po 3 dienų uždegama dar viena, po tiek pat laiko – kita, ketvirta – dar po trijų dienų. Tada jau ateina didžioji žiemos šventė. Nuo šv. Agotos dienos tradiciškai spėjami orai. Gruodžio 14-oji išduoda vasario orą, 15-oji – kovo, 16-oji – balandžio ir t.t. Klaipėdos krašte savitai švesta ir Joninių šventė. Išskirtinai ją švestavo žvejai, ant vandens laužus sukurdavo, dervuotas statines degindavo.

Šios vietinės tradicijos yra labai patrauklios. Platesnės jų sklaidos sulauksime tik tada, kai pakankamai dėmesio bus skiriama švietimui. Būtina organizuoti nemokamus seminarus, mokymus, kuo daugiau apie vietos tradicijas kalbėti mokyklose. Dabar situacija yra gana graudi. Dažnai pamirštame, kad Lietuvoje yra ne keturi, o penki regionai, ką bekalbėti apie jų ribas! Jau nebestebina, o tik liūdina tai, kad regionų ribos atskiruose žemėlapiuose pateikiamos skirtingai. Gerų rezultatų sulauksime tik ėmus bendradarbiauti istorikams, etnografams, švietimo, kultūros darbuotojams, paminklosaugininkams, architektams, verslininkams, politikams. Kol kas regioninės tradicijos sunkiai patenka į skirtingas veiklos sritis, joms neteikiama prioritetinga reikšmė.

*Irena Niuniavaitė,
Klaipėdos miesto savivaldybės
etnokultūros centro vyr. specialistė*

Kuršių marių burvalčių vėtrungės. Iš parodos Kintų Vydūno kultūros centre

Liberto Klimkos nuotrauka

Dzūkų regiono lietuviškų tradicijų puoselėjimas ir sklaida

Trakų rajonas, priklausantis Dzūkijos regionui, nevisiškai atliepia šio regiono etninį savitumą. 47 procentus rajono gyventojų sudaro kitų tautybių gyventojai, todėl daugelis tradicijų ir papročių yra labai supanašėję.

Savitas ir autentiškas yra Tiltų, Lieponių, Kalvių, Vaikštenių, Klepočių kaimų etninis paveldas. Šis regionas yra išsaugojęs lietuviškas dzūkų regiono tradicijas ir yra plačiai tyrinėjamas. Sukaupta medžiaga saugoma įvairiuose archyvuose. Trakų rajono savivaldybės etninės kultūros specialistai, kultūros darbuotojai vykdo projektus, kuriuose stengiamasi fiksuoti įvairiapusių kultūros paveldą, surinktą medžiagą susisteminti, perkelti į skaitmenines laikmenas, rengti ir leisti įvairius leidinius, rengti šventes, kuriose visi besidomintys turėtų galimybę susipažinti su turtinga Trakų krašto etnokultūrine įvairove.

Trakų viešosios bibliotekos Tiltų filialo veikloje svarbią vietą užima medžiagos apie krašto etninę kultūrą rinkimas, saugojimas ir sklaida. Labai svarbu fiksuoti senolių atsiminimus, pasakojimus, užrašyti dainas, vis labiau grimztančias į praeitį, užmarštį. Norint užtikrinti sukauptos medžiagos ilgaamžiškumą, geriau pažinti senojo kaimo papročius, tradicijas ir išsaugoti jas ateinančioms kartoms, geriausia turimą informaciją sudėti į knygas.

Etninės kultūros ir regionų kultūros projektų rėmimo konkursui Trakų viešosios bibliotekos Tiltų filialo vedėja Elena Žilinskienė parengė projektą „Gimtieji Tiltai ir jų žmonės“. Projektą rėmė Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos Etninės kultūros ir regionų kultūros rėmimo fondas. Įgyvendinant šį projektą buvo išleistas leidinys (Elena Žilinskienė, „Gimtieji Tiltai ir jų žmonės“, V.: Laiko spalvos, 2004, 136 p.). skirtas kaimo 230-osioms metinėms ir Lietuvos vardo minėjimo tūkstantmečiui.

Tiltų kaimas įsikūręs atokiame Trakų rajono pakraštyje, Rūdiškių seniūnijoje. Šis etnografinis gatvinis režinis kaimas yra architektūros paminklas. Jame yra septynios paminklinės sodybos ir trisdešimt paminklinių pastatų: 11 pirkių, 6 svirnai, 4 tvartai, 6 kluonai, 1 pirtis, 1 sandėlis su rūšiais, 1 rūsys.

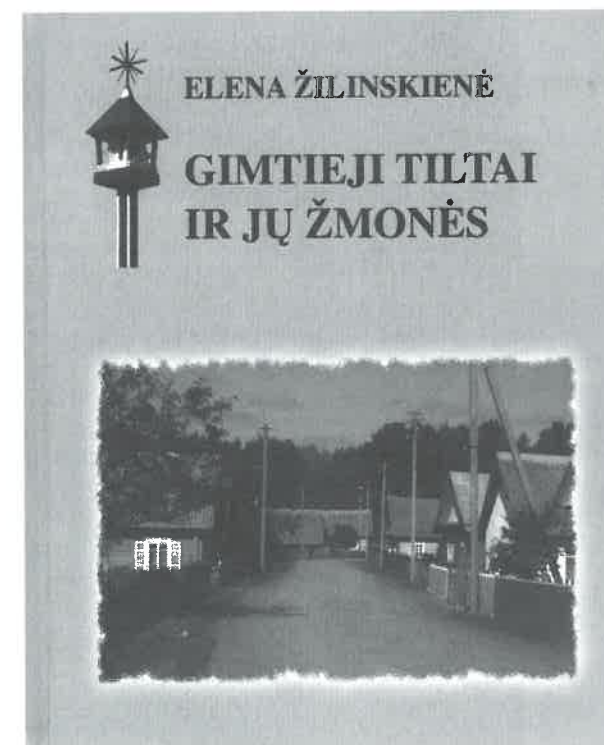
Kultūros paveldo požiūriu vertingas kaimas domina etnologus, istorikus, architektus. Jų tyrinėjimai teikia svarbių žinių apie senovę, kaimo kūrimosi pradžią.

Rengiant knygą naudotasi šiais kraštotyros darbais: „Tiltų kaimo istorija. XVII–XX a.“, „Toli nuo Tėvynės“ (tremtinių atsiminimai), „Pradžios mokykla Tiltų ir Lieponių kaimuose XX a. pradžioje“, „Tiltų pradinės mokyklos mokytojai“, „Tiltų kaimo bibliotekos istorija“, „Kalvių kaimo etnografinis ansamblis“, „Tiltų kaimo poetas Vytautas Vilkišius“. Visi kraštotyros darbai buvo papildyti naujausia informacija. Ypač atidžiai buvo tikslinamos datos, įvykiai, vardai ir pavardės, nes esant keletui informacijos pateikėjų, ne visada pasakojimai sutapdavo, ne visi vienodai prisimindavo tuos pačius

įvykius. Būtent nuo XX a. kaimo istorija ir datos pateiktos taip, kaip juos prisimena kaimo žmonės. Buvo surinkta informacija keletui naujų knygos skyrių, pasinaudota ir bibliotekoje sukauptų rašytinių šaltinių žiniomis. Knyga išleista 300 egz. tiražu, iliustruota nuotraukomis. Knygos leidimą rėmė Trakų krašto politikai ir verslininkai, dėl to jie tapo spalvingesnė ir patrauklesnė. Prie knygos pasirodymo patarimais ir konkrečiais darbais prisidėjo Trakų viešosios bibliotekos direktorė Aldona Pilienė, metodininkė Julija Pulokienė, Trakų rajono savivaldybės administracijos kalbos tvarkytoja Alvyda Kazakevičiūtė, Trakų istorinio nacionalinio parko istorikė archeologė Birutė Lisauskaitė, Trakų rajono savivaldybės administracijos kultūros ir turizmo skyriaus vedėja Jadvyga Lisevičiūtė, žurnalistė Daiva Trečiokaitė, fotokorespondentas Raimundas Kairys, leidybinės įmonės „Laiko spalvos“ direktorius Saulius Šukys ir dailininkė Marija Šukienė. Jiems ir visiems kaimo gyventojams, kurie dalinosi prisiminimais ir pasakojimais, paskolino ar padovanojo nuotraukų iš asmeninių albumų, esu ypatingai dėkinga.

Leidiny s skiriamas visiems, kurie domisi kaimo praeitimi ir dabartimi, įstaigų ir įmonių veikla, etnine kultūra, tradicijomis, papročiais, žmonėmis ir jų darbais.

Tęsiant šią veiklą, Trakų rajono kultūros rūmų Tiltų filialo administratorė Vaiva Neteckienė bei etnografinio

ansamblio vadovė Marija Algė Armalienė parengė ir įgyvendino projektą „Lieponių – Kalvių etnografinio ansamblio repertuaro išsaugojimas, susisteminimas ir sklaida“. Įgyvendinant šį projektą surinkta per įvairias ekspedicijas šiame krašte ir Lietuvos archyvuose sukaupta medžiaga bei išleista kompaktinė plokštelė „Oi, tu kuosela: Trakų krašto dainos“ (Lietuvos liaudies kultūros centras, Trakų rajono savivaldybės administracijos kultūros skyrius; parengė Jūratė Šemetaitė. Dainas atlieka Trakų rajono Kalvių-Lieponių folkloro ansamblis, vadovaujamas Marijos Algės Armalienės. Kompaktinę plokštelę 2005 m. išleido Lietuvos liaudies kultūros centras). Projektą rėmė Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos Etninės kultūros ir regionų kultūros projektų rėmimo fondas.

Šiuose kaimuose ne kartą rengtos folkloro ekspedicijos, iš ansamblečių ir jų tėvų užrašyta daugybė dainų, šokių, žaidimų, ratelių, papročių. Kompaktinėje plokštelėje skamba pastarojo dešimtmečio ansamblio įrašai, joje pateikiama dalis įvairiapusio ir turtingo ansamblio repertuaro.

Ansamblis – autentiškas kolektyvas, susikūręs 1963 metais. Ansamblio dalyviai yra nuolatiniai Kalvių ir Lieponių kaimų gyventojai, gyvenantys čia nuo mažumės, todėl išsaugoję tradicijas ir autentišką lietuvišką folklorą bei papročius. Nuo pat įsikūrimo ansamblis nuolat dalyvauja įvairiuose folkloro renginiuose: šventėje „Ant marių krantelio“, tarptautiniuose festivaliuose „Baltica“ (1987 m.,

1993 m., 1996 m., 1999 m., 2002 m.; 1989-aisiais atstovavo Lietuvai Estijoje), „Skamba skamba kankliai“, Pasaulio lietuvių dainų šventėse (1994 m., 1998 m., 2003 m.), kadrilių ir senovinės polkos konkursuose Kaune, Advento vakaruose Vilniuje ir kitur. Kalvių-Lieponių ansamblis pripažintas geriausiu 2000 metų kaimo folkloro ansambliu ir pelnė „Aukso paukštės“ apdovanojimą. Kolektyvo laimėjimai – dideli nenuilstančios vadovės Algės Armalienės nuopelnai. Suprasdama, kad būtina išsaugoti tautos palikimą, šiuo metu ji subūrė vaikų folklorinį ansamblį.

Bendraudamos su ansamblio dalyviais, projekto vadovės išgirdo daug autentiškų pasakojimų, prisiminimų apie dainavimo tradicijas, papročius, patarlių, smulkiosios tautosakos pavyzdžių. Tęstiniam 2006 m. projekte bus siekiama visa tai užrašyti. Vėliau, 2007 m., ketinama išleisti ansamblio dalyvių prisiminimų knygą apie dainavimo tradicijas, smulkiosios tautosakos pavyzdžius. Tai praplės jau turimą autentišką medžiagą, užtikrins Lieponių, Kalvių kaimų etninės kultūros tradicijų išlikimą ir tęstinumą. Visa ši sukaupta medžiaga padės išlikti pietų dzūkų regiono tradicijoms, išsaugoti jas dideliame daugianacionaliniame Trakų rajone.

*Audronė Genzur,
Trakų rajono savivaldybės administracijos
Kultūros ir turizmo skyriaus
vyr. specialistė*

Trakų rajono Kalvių – Lieponių folkloro ansamblis,
vadovė Marija Algė ARMALIENĖ

GYVOJI TRADICIJA

„Visa, kas gera, paraidavo iš miško...“

Ilgus šimtmečius dzūkų materialinio gyvenimo pagrindas buvo miškinė dirvoninė žemdirbystė ir kiti verslai, susiję su miško gėrybių naudojimu: miško kirtimas ir plukdymas, medienos perdirbimas pelenams, medžio – anglims, dervai, degutui gauti, statyboms – rąstams ir stogui (drebulės, pušų skiedrų arba „gontų“ – lentelių), balų rūdos gavyba, lydymas ir kalvystė, medžioklė, drevinė bitininkystė, grybų, uogų, vaistažolių rinkimas ir perdirbimas.

Šiliniai dzūkai jokiam darbui žmogaus nesamdė – viską darė patys, vaikščiojo vieni pas kitus į talkas. Gardėnis valgis buvo atlygis talkininkams. Trobesiai, namų apyvokos daiktai, rakandai – viskas sukurta savomis rankomis. „Samdomųjų“ tiesiog... nebuvo. Tiesa, dzūkai leidosi samdomi stambesnių ūkininkų iš Merkinės. Šilinių dzūkų merginos noriai tekėdavo už „geragrumsčių“, „geražamių“ krašto jaunikių. Verslų rūšys, jų pobūdis ir intensyvumas istorijos eigoje kito: vieni išnyko anksčiau, kiti – vėliau. Dzūkija šia prasme yra išskirtinis regionas. Daugelis amatų čia išsilaikė ilgiausiai, netgi lyginant su Užnemune ar šiauriniais girios pakraščiais, kur gyveno laukų dzūkai. Šiliniai dzūkai – „biedniausias“ regionas materialine prasme. Šie jie vadina „pieskynų“ dzūkais, kalbininkai skuba išverst, kad tai smiltyniniai dzūkai. Dažniausiai etnografų ir istorikų vartojamas terminas – šiliniai dzūkai.

Šilų kaimų laukai smėlėti, tikrai prie upelių driekiasi vešlesnės, derlingesnės žemės ploteliai. Gyventojai čia nuo seno susidurdavo su gamtos stichija, nors stengėsi gyventi santarvėje su gamta. Norėdami apdirbti daugiau žemės plotų, jie turėdavo iškirsti medžius. Iškirtus didesnius plotus, vėjas imdavo ardyti dirvožemį, nešti smėlį. Šilų kaimų žemių pušynai sausi, tarp jų – įsiterpę atviri smėlynų plotai, kuriuose net ir medžiai negalėdavo įsitvirtinti.

Šiuose kraštuose žmonės vertėsi žemdirbyste ir gyvulininkyste, bet tai nebuvo svarbiausias jų verslas. Remiantis XIX a. antrosios pusės duomenimis, buvo sėjami žieminiai ir vasariniai rugiai, grikliai, linai, lęšiai. Iš šalies užklydusiems keliautojams atrodė, kad rugiai čia sėjami „tik todėl, kad toks paprotys“. „Bulbaitių kiek sodzinom, ciek jir kasėm...“ – pasakos senolė, prisiminus motulės atsidūsėjimus. Vienos šeimos „užėjus sovietams“ išstremtos Žemaitijon, prisiminimai tokie: „Nuvejom su dzieduliu laukų apveizdėc, o ty žamelė nor an duonos tēpk, bet kų su juoj daryc – niekas nepasakė... Jau pirmų dzien savo visus padargus palaužėm, o kumelaitė mūs drabnutė, vos tysė medžinį arklių, kol cik viskas patraiškėj jir sustojo – nē krusc...“ Net mažam šilinių dzūkų vaikui buvo aišku, kad be miško išgyventi nepavyks. Kitai šeimai tik atvykus Pakruojo kraštan, vaikas įsikoręs į medį, apsidairęs aplink ir pareiškęs: „Moma, moma kap mes ca gyvensma, kad gi ca miško nēr...“

Daugelis šeimų vos pasitaikius patogesnei progai grįžo į gimtąjį kraštą sakydami: „Išgyveno mūs diedai (seneliai), išgyvesma jir mes“. Šiliniai dzūkai konservatyvūs. Bandančiam patarti kaip ūkininkauti dar ir atkurs – „Tep darė mūs diedai...“

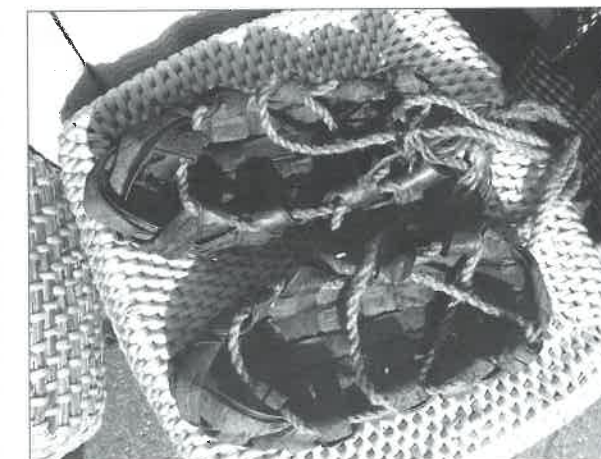
Taigi miškas rengė, maitino ir teikė dvasios ramybę. Susiklosčiusi darna tarp ūkinės žmogaus veiklos ir gamtos vyravo šimtmečiais. Dzūkijoje ypač kruopščiai buvo ruošiami medienos „budinkų“ (pastatų) statybai. Sako, atėjęs girion dzūkas jai „pasikloniodavęs“ (nusilenkdavęs), o paėmęs į rankas kirvį – atsiprašydavęs. Baigęs darbus – padėkodavęs, pažadėdavęs iškirstų medžių vietoje pasodinti naujus.

Medį ruošdavo tik žiemą. Tada miegančiame medyje mažiausia drėgmės, jis netrūkinėja džiūdama. Rąstus nužievindavo, „suposmuodavo“ ir per vasarą palikdavo džiūti. Rudenį, nutaikę laisvesnio laiko tarp darbymetės ir grybautės (grybavimo), palengvėjusius rąstus veždavo namo. Medienos vagysčių tada nebūdavo – niekas „nesgviešė svetimo medzo“.

Senieji meistrai tvirtina, kad medis tinkamas tik iki Krikštų (pusiaugavėnio). Po Krikštų „medzis jau gyvas, iš rudens apmyršta, po Krikštų – atgyja“; „atgijis“ statyboms jau netinka, tokį medį „ėda trynia, graicau pūva, dūla...“ Geras meistras privalėjo mokėti statyboms atrinkti tinkamiausią medieną, arba, kaip sakydavo dzūkai, „miško žmogus medžį pažįsta da an kelmo“.

Pagrindiniai medienos parinkimo kriterijai buvo šie: „šardzingas medis“ – geras, visur tinkamas, plonomis rievėmis, kietas, sunkiom sąlygom augęs, nedaug per metus storėjęs;

„balaningas“ – „kašalėm, strikoliam, štakietam (tvorom), striuškom ar dronyčiom“ (skiedrom stogams dengti);

Dzūkiškos vyzos

„graudus medzis“ – sukta, kreivas, skeliamas blogai skykla. Iš jo nieko nepadarysi – tinkamas tik malkoms.

Prie miško ruošos darbų dirbo kirtėjai ir vežėjai (arkliais), sielininkai. Apie 1863 m. baigus mūsų krašte tiesi geležinkelį Peterburgas–Varšuva, imta gabenti mediena ir traukiniais. Dirbama buvo tik rankiniu būdu. Pjūklai, kirviai – viskas priklausė meistrams. Darbo įrankiai tada kainavo brangiai. Vežėjais dirbo irgi tik turintys savo arklus. Kontrolė buvusi griežta: mediena buvo numeruojama. Nuostolį tekdavę atlyginti trigubai. Vežti reikėdavo iki galutinio sandėlio dvidešimt ir daugiau kilometrų. Darbininkai dar gerai neišaušus namus palikdavę, naktį sugrįždavę. „Dirbom nuog tamsos lyg sutemos. Kap kas, navet, po kelias nedėlias namopi negrįždavo. Giria priglausdavo...“

„Dzirbau prieg miškų, – pasakojo Mardasavo kaimo gyventojas. – Cik tadu, kai laido medzus ertum (laisvai), ir aš plukdiau. Prieg Ūlostakos (ten kur Ūla įteka į Merkį) medžį sulaikydavo. Rišo in lovas ir Merkiu laido iki Merkinės. Rišo dratu (viela) ir kalė klynais (mediniais pleištais). Seni žinojo kas ir kap. Nuog tėvų, tėvai nuog dziedų. Jie irgi kokiais tai čėsais plukdė. Parodė kap jir man, o jau paskum daspranci kas jir kap, pats per savį... Jau ty vėl rišo, cik jau in didesnes lovas. Po keturis, penkis kubus, nat iki šašių. Nemunas, ovaš (didelė) upė, tai ne Merkys. Kap kas galėj suvaldyt. Kap poron buvo suspraty, kap sveikatos, vikrumo, papratimo turėj... Daugiau – atlygis dzidesnis. Vienas vienan galan, kitas kitan jau an tu

lovų stovi jir keravoja. Sukcis raikė drūčiai. Jagu nekeravo si, tai ir an akmenio užneš ar kur užskersuos. Pavojinga ir dar kap buvo. O gi ty brusokai (raštai) gal šaši metrai buvo. Gilu. Vanduo j graitas. Neišlaikysi – pastato skersų. Merkin tai nieko. Žinoma upė. Navet (net) maudėmės. Vienas kervoja, o kitas nušoka vandenin paspliuškenc... Gal du metus plukdiau po karo, apie 1950 metus. Kas norėj, dasgirdo ir ajo an zarabotkų (uždarbio). Mokėjo už kubus. Merkinėn laukė umisnas (specialus) žmogus. Iš akies skaičiau, rašė jir mokėj už darbų. Visi lietuviai, cik prijomščikas dažniau ruskelis. Ale gabus, cik glesterna (žvilgteri) jir pasako kiek. Storos, gražios, lygios, kap striukos (stygos) pušelaitės ajo. Medzis šardzingas. Balanos sluoksnis cik an dzviej pirštų. Oi, geras medzis, tokio dartės gal jir nebėr, nesakė ragėc paskutiniu čėsu... Kalbėj, kad ant Klaipėdon ajo. Aš cik iki Merkinės plukdiau. Nevogė žmonės. Kap kadu ir skindo kokis rūstas. Ale galgi visus ištraukė? Gal ir dar guli kur apdūmtas (apneštas dumbly), prišgėris vandenio dugnan, kap gelažis...“

Garsiausias mūsų krašto dievdirbys, meistras ir stalius Tomas Miškinis gimė beveik prieš 128 metus Mančiagirės kaime. Jo statyti kryžiai dar ir dabar stovi Mančiagirės kapinaitėse. Nesunkiai atskirsi savitą meistro braižą lankydamasis Dzūkijos nacionalinio parko kaimuose. Čia dar yra išlikę nemažai pastatų puošybos elementų – antlangių, palangių, langinių, dailių stoglangių. Deja, jo darbų mūsų kaimuose lieka vis mažiau ir mažiau. Mirus namų savininkams, pirkios parduodamos, remontuojamos, o

Išmoninga dzūkiškų langų puošyba

naujieji savininkai retai kada išsaugo puošybos elementus... Įdomu dar ir tai, kad meistras pirmiausia imdavosi užsakymo, kai buvo prašomas ne tik pastatyti namą, bet ir pagaminti baldus, ir tik visiškai įrengtą namą atiduoti šeimininkui. Sklidė legendos apie šventą žmogų – meistrą, statantį gražius, jaukius, saugius, šiltus namus. Tačiau retas „girinis“ dzūkas, nebent, „užsidirbęs pinigų Amerikon“ galėdavęs samdyti meistrą. Dažniau meistras vykdavęs Užnemunėn. Vietiniai gyventojai „budavojo budinkus“ patys, gaminosi baldus kas kaip sugebėdavęs, skobė ir meistravo namų bei ūkio apyvokos rakandus, įrankius. Indai irgi buvo mediniai. Retas kuris pirkdavęs molinius iš Merkinės puodžių. Pagrindiniai darbo įrankiai buvo kirvis, skliutas (specialus kirvis raštams tašyti – dešinys ir kairys), pjūklas, įvairūs obliai ir įvairaus dydžio skobtuvai, vedegos. Retas kuris turėjęs medžio tekinimo stakles, varstotus.

Darbo pagrindas – medžio kamienas. Iš storesnio medžio gaminti įvairaus dydžio kubilai, kubilukai, netgi kraičkubilis (kuparinės skrynios „prodziedas“), iš plonesnio medžio – „dainyčios“ (milžtūvės), „bojkelės“ (sviestmušės), skobtiniai indai grietinei, pienui, sviestui, uogoms ar grybams laikyti.

Netgi gaminant baldus buvo naudojamas pusiau perpjautas medžio kamienas. Išskobė, primeistravę dureles, turėdavo indaują ar spintelę maistui kamaroje (net vasarą vėsi, su mažu langeliu patalpa gyvename name) laikyti. Skobtas luotas (ežerinis ar upinis) – irgi iš kamieno, kartais net iki aštuonių metrų ilgio. Lovys, neretai skirtas ir viso paršo mėšai sūdyti, įvairaus dydžio „niekotaitės, niekocos“ (geldos) – blynams suplakti, nusiprausti, vaikams išmaudyti ir, žinoma, dubenys, dubenėliai, šaukštai, samčiai, kočėlai...

Kryžiai – aukšti, dvigubieji (dar vadinami vyties arba vengriškieji) buvo statomi kaimo pradžioje. Kodėl tokie aukšti? Senoliai visada turi atsakymą: „Kad išsiskirt iš miško ar sodzaus medžių, katriej supa iš visų pusių, kad būt galima dar ne rozų inkasc žamelėn, kap pieskelis (smėliukas) suėda apacinį dalį. Darė tokio jilgio, kiek pušelaitė tysė“ (kokio ilgio pušis). Kiek mažesni kryžiai – kaimo vidury, kryžkelėse, beveik prie kiekvienos pirkios. Kaimo gale vėl galėjai išvysti aukštą kryžių, dvigubą, abipusį, „turincį dzvi veidzines puses, palydincį, palaiminancį iš namų išainant jir sucinkancį...“ Vis rečiau sutinkami kryžiai „su jiecimi“ (ietimis) tada buvę dažni. Būtinai visi padabinti „žiūrstėliais“ (prijuostėlėmis), kurios ant kryžiaus atsirasdavę nuotakai paliekant tėvų namus ir šitaip atsidėkojant ją užauginusiam kaimui, tėvams, krikštatevams. Tą ritualą nuotaka atlikdavusi prieš išvažiuojant į „šliūbą“ – stačia apvažiuodavusi kaimo kryžius, „pasikloniodavusi“ (nusilenkdavusi), užrišdavusi. Nešina prijuostėle skubėdavusi pas kryžių ir jaunamartė, nesulaukianti mažylio. Rišo, karštai meldėsi ir, sako, „Dzievulis visadu išklausydamo“. Atsirasdavo prijuostėlės ant kryžių ir slaptesniu būdu. Atsiprašyti už nuodėmes atgailaudama prie kryžių skubėdavusi mergaitė, slapta išileidusi į svimelį bernelį. Tik, žinoma, laiko maldai čia nebūdavo, apsidairiusi, ar niekas nemato, skubiai rišdavo „žiūrstėlį“ ir pakluonėmis grįždavo namo. Taigi prijuostėlės – padėkos, maldavimų arba prašymų, atgailavimo ženklai, dar išlikę ant kai kurių mūsų kryžių.

Garsūs buvo medžio meistras ir iš Svirnelių „krūmo“ (giminės). Dzūkijos nacionalinio kaimo kaimuose dar yra meistrų, galinčių sukirsti ūkinius pastatus senuoju būdu, kai nenaudojama šiuolaikinė technika. Tiesa, dabar dažniau meistraujamos pirtys, remontuojami, rekonstruojami ar perstatomi kluonai (klojimai, pastatai šienui, šiaudams, pašarams laikyti), tvartai. Yra mokačių ruošti stogo dangas – „gontus“, „dronyčias“, dengti šiaudais.

Kaimo meistras tebegamina įvairias „kašelas“ (iš balanų, vytelių, pušies ar kadagio šaknų), pina vyžas, išskobia lovį, sumeistrauja sviestmušes, kubilus, tiesa, jau iš šulelių.

„Visa, kas gera, paraidavo iš miško“, – pasakys senasis vietinis gyventojas, neretai pridurdamas: „ir dartės paraina iš girios“. Dažniau – grybų ir uogų pavidalu. Norint papasakoti apie tai, kaip eidavo dzūkas į mišką „grybo ne jieškoc, o jo parsnešč“, kaip vaikščiojo iš senolių paveldėtomis „grybų tropelėm“, arba kokios „skepetaitės ar sukenkaitės auga Gudo šalalėn“, tektų parengti dar ne vieną autentiškos medžiagos studiją.

Deja, šiandien vietiniai gyventojai dar nėra tikrieji atgaunamų miškų šeimininkai. O miškus paveldėję vaikai ir vaikiaičiai vargu ar bus tokie rūpestingi miško šeimininkai, kaip jų tėvai ir seneliai. Ar mokės džiaugtis ne tik gaunamu pelnu iškirtę ir pardavę medieną? Ar eis į mišką kaip į šventus namus, kur užtenka vietos ir paukščiui, žvėriui, vabalėliui, žiedeliui?.. Ar mokės džiaugtis kiekvienu suttiku gyvu padaru, netikėtom spalvom sužibusiu rasos lašeliu, patekančios ar besileidžiančios saulės spindulėliu, žaidžiančiu, grojančiu medžio kamienais? Ar genetiškai paveldėjo meilę giriai, šimtmečiais supusiai šilinė dzūka?

„O Vieszpatie, tegu nebūna nevaisingų medžių, kursai vertas būtų prakeikimo Tavo, iszkirtimo ir metimo an ugnies, bet tegul bus manije gausu vaisių, gerų darbų...“ (maldelė iš XIX a. pabaigos lietuviško šaltinio).

Ona Drobelenė,
Dzūkijos nacionalinio parko
kultūros paveldo skyriaus vedėja, etnografe

Dvigubas kryžius – dzūkiško kaimo puošmena

Krikščioniškas pamaldumas Lietuvos etninėje kultūroje: tarp tradicijos ir naujovių (saugos ir globos problematika)

Anotacija

Straipsnyje aptariama Krikščioniško pamaldumo situacija nūdienos Lietuvos etninėje kultūroje. Šiandien Lietuvoje yra šios tradicinės religijos: katalikų, ortodoksų (stačiatikių ir sentikių) bei protestantų (evangelikų liuteronų ir evangelikų reformatų). Darbe pristatoma krikščioniškos etninės dvasinės kultūros išsaugojimo ir jos globos problematika. Atliktas tyrimas pagrindė darbo pradžioje išsikeltą hipotezę, kad keičiantis laikmečiams katalikų ir protestantų etninė dvasinė kultūra Lietuvoje kinta, o ortodoksų – ne.

Pagrindiniai žodžiai: katalikai, ortodoksai, protestantai, liaudies pamaldumo praktikos.

Abstract

The present paper concentrates on situation of Christian piety in Lithuanian ethnic culture today. There are following traditional confessions in Lithuania today: Roman Catholic, orthodox (Russian orthodox believers and Russian orthodox old believers) and Protestants (evangelic Lutheran and evangelic reformers). The paper presents problems of protection and care of Christian spiritual ethnic culture. The research proved the hypothesis given at the beginning of the paper that in change of time also changes the spiritual ethnic culture of Roman Catholics and Protestants except Russian orthodox spiritual ethnic culture.

Keywords: Roman Catholics, Russian Orthodoxies, Protestants, Folk piety rites.

Įvadas

Šios tematikos tyrimai natūraliai iškelia krikščioniškų liaudies pamaldumo praktikų Lietuvoje tarp tradicijos ir naujovių egzistencializmo, jos išsaugojimo ir globos problematiką. Darbo temos problemos aktualumą patvirtina Vatikano II Susirinkimo „Konstitucija apie šventąją liturgiją“, kuri išsamiai nagrinėja liturgijos ir maldingųjų praktikų santykius¹. Liaudiškojo pamaldumo klausimą plačiau įvairiomis progomis gvildeno Apaštalu Sostas² ir vyskupų konferencijos³. Popiežius Jonas Paulius II apaštališkajame laiške „Vicesimus quintus annus“ iškėlė liturginio atsinaujinimo klausimą ir nurodė, jog tam teks skirti dėmesio ateityje: „Liaudiškojo pamaldumo nedera ignoruoti nei traktuoti indiferentiškai ar nepagarbiai, nes jis yra gausus vertybių ir pats savaime išreiškia žmogaus religinę nuostatą Dievo atžvilgiu. Tačiau jį reikia nuolat evangelizuoti, kad jį įkvepiantis tikėjimas būtų išreikšiamas vis brandžiau ir autentiškiau. Krikščionių maldingos praktikos ir kitos pamaldumo formos gali būti priimtinos ir rekomenduotinos, jei jos netampa liturgijos pakaitalu ar neįsiterpia į liturgiją. Tikras pastoracinis sielovados ugdymas išmokys remtis liaudiškojo pamaldumo turtais, išgryninti juos ir nukreipti į liturgiją kaip žmonių atnašą“⁴. Liaudiškasis pamaldumas teisėtai laikomas „Dievo tautos lobiu“⁵. Prie šios tezės prisideda ir 2004 m. Lietuvos Vyskupų Konferencijos išleistos „Laidotuvių apeigos“⁶.

Tad natūraliai kyla klausimas: kokia šio fenomeno situacija šiandien?

Tyrimo tikslas: atskleisti tradicines ir naujas krikščionių liaudies pamaldumo praktikas Lietuvoje. Tikslui pasiekti buvo išsikelti šie uždaviniai:

- 1) labai trumpai pristatyti krikščioniškas tradicines maldingas praktikas bei jų kaitą iki šių dienų,
- 2) atskleisti naujas liaudies pamaldumo praktikas,
- 3) nustatyti naujų praktikų kilmę.

Tyrimo hipotezė – keičiantis laikmečiams katalikų ir protestantų etninė dvasinė kultūra Lietuvoje kinta, o ortodoksų – ne.

Tyrimo metodai: retrospekcijos ir analizės.

Siekiant kuo išsamiau atskleisti pasirinktą temą, pasitelkti asmeniniai bei Švento Antano religijos studijų instituto prie Katalikų teologijos fakulteto Vytauto Didžiojo universitete vasaros lauko ekspedicijų archyviniai šaltiniai.

Krikščionių Bažnyčių (katalikų, ortodoksų ir protestantų) dvasinę kultūrą Lietuvoje sudaro: katalikų ir ortodoksų – šventos Mišios, evangelikų – pamaldos. Greta bažnytinių liturginių apeigų Krikščionių Bažnyčiose Lietuvoje yra ir etninė dvasinė kultūra. Tai pridedamųjų pamaldų apeigos, arba liaudies pamaldumo praktikos, kurios viešai atliekamos ne per šv. Mišias ar pamaldas vietos žmonių kalba⁷.

Sąvoka liaudiškasis pamaldumas nusakomos „įvairios privataus ar bendruomeninio pobūdžio kultūrinės apraiškos, kurios atsižvelgiant į krikščionių tikėjimo kontekstą reiškiasi visų pirma ne šventosios liturgijos formomis, bet ypatingais

aspektais, pasiskolintais iš kokios nors tautos etninės grupės ar jų kultūros“⁸. Naujausi Bažnyčios dokumentai, tokie kaip Vatikano Dievo kulto ir sakramentų kongregacijos „Liaudiškojo pamaldumo ir liturgijos vadovas“ (2001 m. gruodžio mėnuo) bei 2003 m. birželio–rugpjūčio mėnesiais „Bažnyčios žiniuose“ spausdinti šio dokumento skyriai, sąvoka pamaldumo praktika apibrėžia privačias arba viešas krikščioniškojo maldingumo apraiškas, kurios, nors ir nėra liturgijos dalis, harmoningai dera su ja, tai yra atitinka jos dvasią, normas ir ritmą⁹. Šios praktikos yra liturgijos įkvėptos. Kai kurios nustatytos Apaštalu Sosto ar vyskupų potvarkiais; daugelis jų priklauso vietos Bažnyčių kulto paveldui ar vienuolynų bendruomenėms. Jos atliekamos remiantis Bažnyčios įstatymais bei normomis, „laikantis papročių arba patvirtintų knygų“¹⁰. Taigi pridedamosios pamaldų apeigos, arba liaudiškos pamaldumo praktikos, yra skirtos liaudžiai.

Krikščioniškos tradicinės liaudies pamaldumo praktikos Lietuvoje nūdienoje sutinkamos Bažnytinių kalendorinių metų ciklų, atminimo dienų, valstybinių švenčių šventimo, laidotuvių ir mirusių paminėjimo, katalikų ir ortodoksų – šventų vietų ir paveikslų (ikonų) garbinimo apeigose bei maldose ir giesmėse.

Apie katalikišką dvasinę etninę kultūrą Lietuvoje iš lietuvių mokslininkų pirmasis Jungtinėse Amerikos Valstijose prakalbo kun. J. Gerutis vadovėlyje „Apeigos Rymo Katalikų Bažnyčios“¹¹. 1958 m. Italijoje apie tai monografijoje „Marijos garbinimas Lietuvoje“ lietuviškai rašo kun. dr. J. Vaišnora¹², bei 1987 m. Romoje Z. Ivinskis „Rinktinių raštų“ ketvirtame tome¹³, 1993 m. A. Vyšniauskaitė knygoje „Mūsų metai ir šventės“¹⁴, 2002 m. J. Mardosa straipsnyje „Kryžiaus dienos XX a.: krikščioniška ar žemdirbiška tradicija“¹⁵; Augustinas Vitėnas straipsniuose 2003 m. „Žemaičių Kalvarijos Kančios kelias: istorija, tradicijos ir architektūrinis ryšys su evangeline Jeruzale“¹⁶ ir 2004 m. „Kryžiaus kelias – Naujoji Jeruzalė Lietuvos provincijoje“¹⁷ bei šio straipsnio autorius 2003 m. monografijoje „Lietuvos kalvarijų Kryžiaus kelių istorija, apeiginiai papročiai ir muzika“¹⁸ bei 2004 m. vadovėlyje „Katalikų liaudies pamaldumo praktikos Lietuvoje“¹⁹.

Ortodoksų dvasinę etninę kultūrą Lietuvoje pristatė kun. K. Žemaitis vadovėlyje „Orientalinės teologijos pagrindai“²⁰, o sentikių – 2001 m. N. Bolšakova straipsnyje „Lietuvos sentikių ženklinio giedojimo pradžiamoksliai“²¹ bei 2003 m. N. Vakotova straipsnyje „Lietuvos sentikių ženklinis giedojimas: rašytinės ir žodinės tradicijos sąveika“²².

Prie dvasinės etninės protestantiškos kultūros Lietuvoje yra prisilietę šie mokslininkai: straipsnio autorius 1994 m. knygoje „Mažosios Lietuvos evangelikų liuteronų liaudies apeiginė muzika (giesmės, psalmės)“²³ bei 2000 m. J. Trilupaitienė straipsnyje „Iš M. Mažvydo knygų: giesmė, jos vieta liturgijoje ir mokykloje“²⁴.

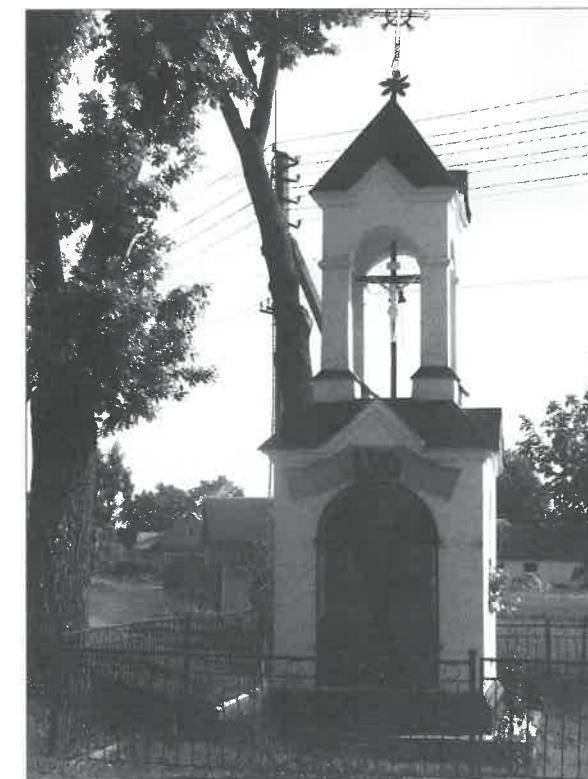
Apie naujas krikščioniškąsias liaudies pamaldumo praktikas Lietuvoje medžiagos yra skelbta labai

mažai. Apie tai kalba tik straipsnio autorius 2004 m. mokslinėje publikacijoje „Kryžių kalno apeiginiai papročiai“²⁵ bei 2000–2005 metų etnografinių lauko tyrimų medžiaga²⁶.

Krikščioniškos tradicinės pridedamosios pamaldos arba liaudies pamaldumo praktikos yra susiformavusios Bažnyčios kalendorinių metų ciklo iškilmių, švenčių, minėjimų ir šventų vietų lankymo pagrindu. Tad pirmiausia trumpai apžvelgsime tradicines katalikų, ortodoksų ir protestantų liaudies pamaldumo praktikas Lietuvoje.

1. Tradicinės katalikų liaudies pamaldumo praktikos Lietuvoje

Rėmiantis Lietuvos Katalikų Bažnyčios Liturginiu maldynu, Lietuvoje tradicines pridedamasias pamaldas arba liaudies pamaldumo praktikas sudaro Švč. M. Marijos valandos, Švč. M. Marijos kalbamas ir giedamasis bei Švč. Jėzaus vardo rožiniai, Žemaičių Kalvarijos Kalnai, Kryžiaus kelias, Graudūs verksmai, Gedulinės valandos (psalmės) bei šermentinės laidotuvių ir mirusiųjų paminėjimų maldos ir giesmės, kurių giedojimo pritarimui yra naudojami muzikos instrumentai²⁷. Prie jų priskiriamos Kalvarijų, lurdu bei namuose atliekamos įvairios Užtarimo maldos ir giesmės, skirtos Šv. Kazimierui, palaimintiems Mykolui Giedraičiui ir Jurgiui Matulaičiui bei liaudies šventajai Barborai Umiastauskaitei-Žagarietei²⁸.

Dargužių kaimo koplytėlė (Varėnos r.)

Iš Lietuvos Katalikų Bažnyčios liaudies pamaldumo praktikų išsiskiria kalvarijos. Lietuvoje kalvarijų yra šešetas: Žemaičių Kalvarija, Vilniaus, Beržoro, Tytuvėnų, Mosėdžio ir Veprių kalvarijos²⁹.

Liaudies pamaldumo praktikos yra atliekamos ir įvairių Katalikų Bažnytinių kalendorinių metų ciklo švenčių metu. Jose Bažnyčia pamini didžiuosius Išganymo įvykius. Bažnytiniame kalendoriuje yra išdėstytos Viešpačiui Dievui ir Švenčiausiajai Marijai bei šventiesiems pagerbti skirtos dienos. Tai adventas, šventų Kalėdų metas (Kūčios, šventos Kalėdos, Trys Karaliai, gavėnia, Velykos, Šeštinės (Maldavimų, arba Kryžiaus dienos), Sekminės, Devintinės, gegužinės, birželinės bei Vėlinės³⁰.

Prie jų priskiriamos ir įvairios Švč. Mergelės Marijos gyvenimo dienos. Tai Švč. Mergelės gimimas (Šilinė), spalio mėnuo (skiriamas Švč. Mergelės Marijos rožinio garbei), Švč. Mergelės Dangun ėmimas (Žolinė) bei tradiciniai Švč. Mergelės Marijos, Gailestingumo Motinos, atlidai Vilniaus Aušros Vartuose³¹.

Taip pat yra ir išskirtinių švenčių. Tai Motinos ir Tėvo dienos³².

Katalikiškoje Lietuvoje nuo seno buvo švenčiamos vardo dienos ir ypač tos, kurios atstovavo Bažnyčia. Tarp tokių yra šventos Agotos, švento Kazimiero, švento Juozapo, švento Izidoriaus, švento Stanislovo, švento Jurgio, švento Morkaus, švento Motiejaus, švento Antano, švento Jono Krikštytojo, šventų Petro ir Pauliaus, šventos Onos, švento Lauryno, švento Roko, švento Baltramiejaus, švento Mato, šventų Mykolo, Gabrieliaus ir Rapolo, švento Pranciškaus bei šventos Barbaros³³.

Šv. Pranciškus. Tautodailininko Adolfo Teresiaus skulptūra

2. Naujos katalikų liaudies pamaldumo praktikos Lietuvoje

Šiandien tiek spausdintiniai, tiek vasaros lauko ekspedicijų metu surinkti duomenys tarp tradicinių katalikų liaudies pamaldumo praktikų pristato ir naujas praktikas. Tai Taizė bendruomenės Kryžių kalne bei laidotuvių ir mirusiųjų paminėjimo apeigos Lietuvoje, maldos ir giesmės.

2.1. Taizė bendruomenės Kryžių kalne maldų ir giesmių kilmė

Pasaulyje yra kraštų, kur katalikybė įleidusi daug gilesnes šaknis nei Lietuvoje, bet tokios liaudies pamaldumo praktikos, tokios dvasingumo išraiškos, kokia yra Kryžių kalne, niekur nesutiksi. Kryžių kalnas yra unikalus, vienintelis toks pasaulyje. Kryžių kalno atlidai Lietuvoje priskiriami prie tautinių švenčių.

Kryžių kalnas, žmonių nuomone, yra nepaprasta, paslaptinga ir stebuklinga vieta. Jį lanko žmonės individualiai ir grupėmis, vyksta organizuotos ir neorganizuotos pamaldos. Būtina pabrėžti, kad kryžiai ir ženklai (stulpai, koplytėlės, paveikslai, rožiniai ir kt.) buvo ir tebėra votyviniai, t.y. paliekami dėkojant ar prašant ko nors (sveikatos, sėkmės, blaivybės, laimingų vedybų ir panašiai), memorialiniai (susiję su žuvusiais, dingusiais, tremtiniais, nuteistaisiais ir panašiai), skirti istoriniams įvykiams, jubiliejams ir kt. pažymėti.

Kiekvienas atneštas kryžius turi istoriją, žmogiškos kančios Golgotą. Atnešęs čionai kryžių, atnešė dalį savo vargo, ligos ir širdgėlos. Kiek kančių čia sunėsta iš visur: iš Rusijos, Estijos, Latvijos, Baltarusijos, daugiausia – iš Lietuvos ir Lenkijos.

Svarbus Kryžių kalno elementas – įrašai, dedikacijos. Jos rodo kryžių statymo paskatas. Dauguma įrašų – asmens, šeimos intymus pokalbis su Dievu, prašant sveikatos, laimės, gero gyvenimo, taip pat už visa tai dėkojant. Antroji grupė – visuomeniškesnė, susijusi su tautos ir Lietuvos valstybe, jos skausmingu likimu ir gerovės jai linkėjimais. Įrašų yra įvairiomis kalbomis. Pasitaiko ir nekatalikiškų ženklų (pvz., šešiakampė žydų žvaigždė ir kt.). Sovietmečiu darant įrašus praktikuota užuominų, simbolių kalba, kurią puikiai suprato ir paprasti žmonės, ir valdžios atstovai.

Svarbus Kryžių kalno buvimo elementas yra įvairių visuomenės sluoksnių santykis su juo. Pagrindinis – tikintieji, statantys kryžius, laukiantys malonių, tikintys jomis ir neretai pasitvirtinančiais lūkesčiais. Daug žmonių Kryžių kalną gerbia ne tik kaip religinį objektą, bet ir kaip tautos dvasios, tautiškumo, laisvės simbolį.

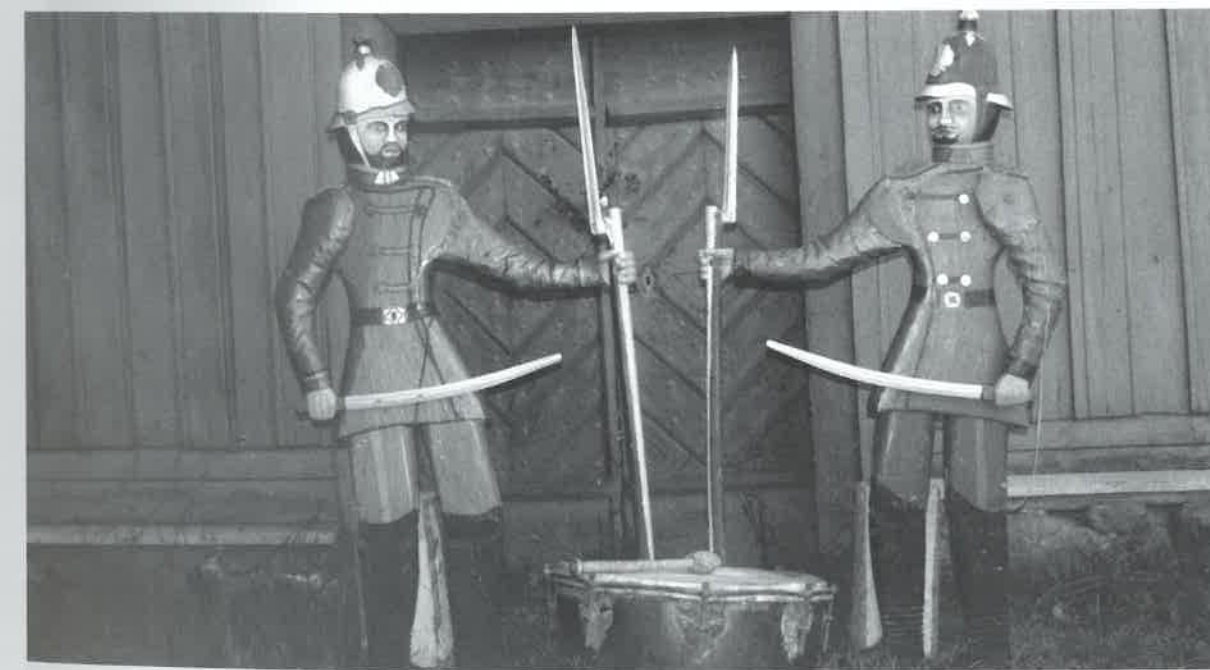
Kryžių kalnas – tai piliakalnis, šventa piligrimų vieta, liaudies pamaldumo kryžiui praktikos Lietuvoje tvirtovė, jos gynėjų kapai bei religinė kulto vieta. Jis yra 12 km į šiaurę nuo Šiaulių miesto, netoli plento į Rygą ir priklauso Šiaulių vyskupijai. Istorinių laikmečių eigoje šis kalnas buvo ne kartą griautas. Tai darė carinė Rusijos valdžia (1864 m.). Sovietinė valdžia suorganizavo net 5 Kryžių kalno griovimo egzekucijas.

Kryžių kalnas yra dvasinės kultūros objektas bei meno paminklas. Tai stichinė neregamentuota liaudies religinė kūryba, kurioje kaip lygiateisiai nariai atliekamos liaudies maldingos praktikos (kalbamas arba giedamas rožinis bei Kryžiaus kelias), stovi ir monumentalūs, meniški kūriniai, ir kuklūs kryželiai. Šie paminklai rodo lietuvių liaudies religinio meno tendencijas. Jie visi dvasine, dedikacine, votyvine prasme yra lygiateisiai.

Šioje šventovėje greta nuo seno skambančios tradicinės muzikos, kaip rodo vasaros lauko ekspedicijų medžiaga bei paskutiniojo meto publicistika, atliekamos ir pačios naujausios liaudies pamaldumo praktikos: „prie Kryžių kalno netradicinės apeigos pradėtos atlikinėti 1998 m. liepos 17–18 d., kada kalne įvyko naktinė vigilija (laukimas), naktinis koncertas, kurio metu buvo giedamos netradicinės giesmės, šlovinančios Aukščiausiąjį bei netradiciškai apvaikščiojo 14-os stočių Kryžiaus kelią. Apeigoms bei muzikiniam apipavidalinimui vadovavo Kretingos pranciškonai. Buvo besibučiuojančiųjų, buvo besibarančiųjų. Buvo elgetų, turistų ir pamaldžių vyresnio amžiaus piligrimų, kurie nebeprisitaravo pranciškonų garsiai pasakytai frazei, kad „Kryžių kalnas – ne liūdesio, o linksmybės vieta“. Todėl buvo giedamos linksmos giesmės, pritariant gitaroms. Ryte tradiciniai maldininkai uoliai dalyvavo šv. Mišiose, netradiciniai – šmižinėjo šen bei ten“³⁴.

Kyla klausimas, koks yra netradicinis 14-os stočių Kryžiaus kelio apvaikščiojimas bei kokios netradicinės giesmės giedamos?

Kaip rodo vasaros lauko ekspedicijų medžiaga, Kryžių kalno netradicinis 14-os stočių Kryžiaus kelias, vadovaujant Lietuvos pranciškonams,

Kristaus „grabo sargybiniai“ prie Notėnų bažnyčios varpinės (Skuodo r.)

apvaikščiojamas iš vakaro prieš Kryžiaus kalno atlaidus. Pradedamas jis vaikščioti nuo vietos, kur aukojamos šventos Mišios. „Po Pradžios maldos, giedant *Taizé* bendruomenės charizmatines maldas/giesmes bei joms pritariant gitaromis, maldininkai eina nuo stoties prie stoties, kurios neturi nuolatinės vietos. Prie stočių atliekamos tradicinės aklamacijos, atliepai ir maldavimai, bet čia nėra meldžiamasi už mirusiuosius („Pasigailėk mirusių, Viešpatie!“) taip, kaip tradicijoje. Mąstymai prie stočių yra naudojami ne iš Liturginio maldyno (ne pagal tradiciją – A. M.), o parenkami pagal bendruomenės parinktą tekstą. 14-os stočių Kryžiaus kelio apvaikščiojimas yra baigiamas, grįžtant į pradžios vietą bei pagiedant pasirinktą vieną iš *Taizé* bendruomenės charizmatinių maldų/giesmių“³⁵.

Šiandien Kryžių statymo kalne neįmanoma reguliuoti. Tai įrodė jo istorija. Savaiminis religinių paminklų statymas, įvairių maldų ir giesmių giedojimas bei ėjimas keliais aplink kalną išliks ir ateityje, nes tai yra svarbiausias jo gyvybingumo veiksnys.

Kryžių kalnas yra nūdienos katalikiškosios Lietuvos simbolis, jos dvasinės ir materialinės būsenos pamaldumo išraiška.

2.2. *Taizé* bendruomenės bei naujos giesmės laidotuvių ir mirusiųjų paminėjimų apeigose Lietuvoje

Atlikta Lietuvos etnografiniuose regionuose giedamų tradicinių šermeninių laidotuvių ir mirusiųjų paminėjimo giesmių repertuaro analizė parodė, kad jos imamos iš Bažnyčios aprobuotų giesmyių. Tai vysk. Motiejaus Valančiaus „Kantičkų“, 1930 m. kun. J. Tilvyčio Marijampolėje išleisto „Giesmyno“, 1938 m. Vilniuje išspausdintų J. Siniaus giesmių „Į amžinybę lydint. Giesmės ir maldos prie ligonių ir mirusiųjų“ bei 1984 m. ir 1996 m. „Liturginių maldynų“. Šiuose maldynuose/giesmynuose randame šermenims ir mirusiųjų paminėjimams skirtas tradicines giesmes, kurios suskirstytos pagal tematiką. Tai giesmės apie mirtį, apie Dievo teismą, apie atgailą, apie Dievo Apvaizdą, skastyklą ir dangų, apie Jėzų, Marijos ir šventųjų tarpininkavimą“³⁶.

2000–2005 m. Lietuvos etnografinių regionų vasaros lauko ekspedicijų medžiagos analizė parodė, kad greta kantičkinių ir tradicinių giesmių yra naudojamos ir naujos giesmės. Tai nežinomų autorių rankraštinės giesmės: „Klaidus kelias tamsiojoj naktį“, „Mirusioms motinoms“, „Mirusiems tėvams“, „Pasaulyje tiek daug vilionių“, „Ko verkia parimę beržai“, „Nėra Tavęs“, „Anapus saulės“, „Kai apgaubia tyluma“, „Nutilo žingsniai“, „Išeinu, išeinu iš namų“, „Liko namai tušti“, „Štai baigiau kelionę“ bei „Per žydinčią žemę“³⁷. Žemaitijoje šių giesmių pritarimui vietoj tradicinių kanklių ar varinių pučiamųjų muzikos instrumentų kapelų naudojami elektroniniai stacionariniai arba nešiojamieji mu-

zikos instrumentai (vargonai). Giesmių tekstai neturi nieko bendro su Bažnyčios ar Švento Rašto istorija bei Katalikų Bažnyčios dogmatika, o jų melodijos yra artimos nūdienos užstalės dainoms.

Lietuvos didmiesčiuose per laidotuves ir mirusiųjų paminėjimus taip pat giedamos *Taizé* bendruomenės giesmės³⁸.

2004 m. išleistame „Laidotuvių apeigynė“ randame nuorodas, kuriose yra sakoma, kad „pagal seną ir gyvą paprotį Lietuvoje leidžiama giedoti šermenines giesmes, psalmes, Kalvarijos kalnus, Graudžius verksmus, kitas Bažnyčios patvirtintas giesmes arba kalbėti rožinį“³⁹. Taip pat yra sakoma, kad „Šarvojant ir budint prie mirusiojo vengtina visko, kas nesiderina su krikščionišku tikėjimu. Maldų ir giesmių tekstai privalo būti imami iš Bažnyčios aprobuotų leidinių“⁴⁰. 2005 m. vasaros lauko ekspedicijų medžiagos analizė rodo, kad šiandien liaudies pamaldume laidotuvėse ir mirusiųjų paminėjimuose nuorodos iš 2004 m. išėjusio „Laidotuvių apeigyno“, kad „Maldų ir giesmių tekstai privalo būti imami iš Bažnyčios aprobuotų leidinių“ dar nėra laikomasi. Matyt, tam reikia laiko, o šiam fenomenui – didesnio Bažnyčios dėmesio.

Šiandien Katalikų dvasinė etnografinė kultūra Lietuvoje rūpinasi Lietuvos Vyskupų Konferencija, Lietuvos Vyskupų Konferencijos Liturgijos komisija, Lietuvių katalikų mokslo akademija bei Katalikų Teologijos fakultetas Vytauto Didžiojo universitete.

Girdiškės bažnyčios „ąžuolinis“ altorius (Šilalės r.)

Liberto Klimkos nuotr.

2.3. *Taizé* bendruomenės giesmės

Kryžių kalne paminėtų *Taizé* bendruomenės maldų/giesmių kilmė sietina su Prancūzijos rytuose esančiu *Taizé* miesteliu. Bažnyčios istorija kalba, kad 1940 m. šiame miestelyje evangelikų teologas prioras Rogeris Schutzas įkūrė bendruomenę, siekiančią ekumeninės krikščionių vienybės. 1959 m. sausio 25 d. popiežius Jonas XXIII, sukviėtes Ekumeninę Tarybą, pritarė *Taizé* bendruomenės tarp krikščionių Susitaikinimo idėjai, kuri netrukus plačiai paplito ne tik Prancūzijoje, bet ir visoje Europoje. 1969 m. į ją įstojo ir katalikai. Šiandien ją sudaro apie šimtas brolių iš 25 šalių, skirtingų bažnyčių atstovų⁴¹. Kertiniu akmeniu tapo mintys iš Švento Rašto: „Tegul visi bus viena! Kaip tu, Tėve, manyje ir aš tavyje, tegul ir jie bus viena mumyse“ (Jn 17, 21).

Ši bendruomenė turi savo liturgiją, kurioje labai įsimintinos *Taizé* giesmės. Pritarti šioms giesmėms bendruomenė skatina įvairiais muzikos instrumentais. Šių giesmių sudarytojas Olivieris Clémenty parinko giesmes, kurios pagrįstos muzikinių frazių pasikartojimu. Kaip jis pats sako, „tai yra ištisa tradicija raminančio kartojimo, kuris stabdo proto blaškymąsi ir leidžia jam nusiteikti maldai <...> Krikščionybės esmę galima pasakyti keliais žodžiais. Iš šios kartojamos giesmės plaukia švelnumas, vidinė ramybė“⁴².

1978 m. *Taizé* bendruomenės vyresnysis brolis Rogeris iškėlė mintį įvairių šalių ir konfesijų jaunimą Naujųjų metų išvakarėse sukviesti į Susitaikymo pamaldas, kurių metu būtų bendrai meldžiamasi ir giedamos įvairių šalių *Taizé* bendruomenės giesmės. Toks pirmas susitikimas įvyko 1978 m. Paryžiuje, toliau jis kiekvienais metais vyko kituose Europos miestuose. 2005 m. toks susitikimas įvyko Milane⁴³.

Šiandien *Taizé* bendruomenės giesmės skamba visose Lietuvos katalikų bažnyčiose atliekamos liturginėse apeigose, religinėse šventėse ir valstybinėse dienose bei religinėse bendruomenėse ir namų šeimos aplinkoje.

3. Tradicinės ir naujos ortodoksų (stačiatikių ir sentikių) liaudies pamaldumo praktikos Lietuvoje

Ortodoksija yra 1054 m. nuo Vakarų Romos Bažnyčios atskilusi Bažnyčia. Graikų kalbos žodis *orthos* reiškia „tiesus, teisingas“ ir *doxa* – „nuomonė“. Terminas „ortodoksija“ atitinka rusų terminą *pravoslavoje*, tad lietuviškai jis verčiamas „stačiatikybė“, o graikiškai – „tikratikystė“. 1653–1656 m. Rusijoje įvyko Ortodoksų Bažnyčios skilimas į dvi savarankiškas – sentikių ir stačiatikių Bažnyčias.

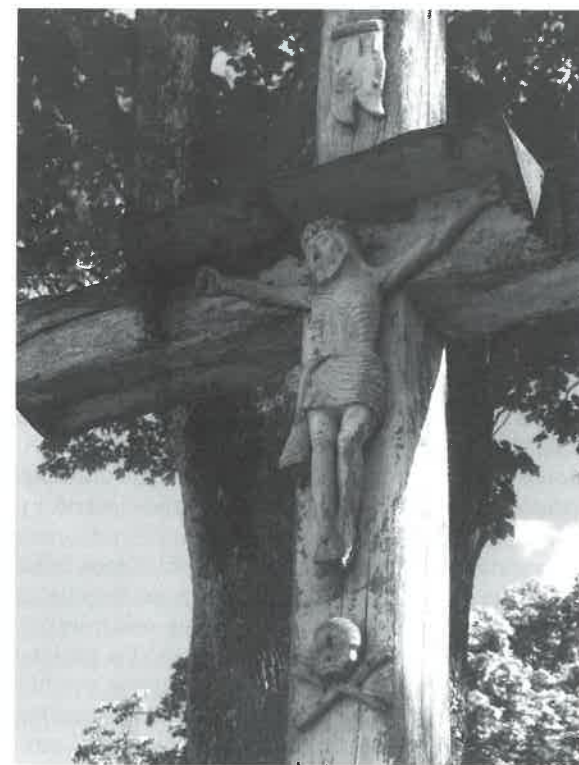
Sentikystė (rus. *Staroobriadcy* – besilaiką senųjų apeigų; *starovery* – sentikiai) yra visuma religinių bendruomenių, kurios atsirado po Rusijos Ortodoksų Bažnyčios skilimo XVII a. viduryje. Sentikystė nuo oficialios stačiatikybės liaudies pamaldume skiriasi apeigomis:

sentikiai žegnojasi 2 pirštais, lenkiasi iki žemės, pripažįsta tik senąsias liturgines knygas, senąsias šventas ikonas, savitą giedojimą bei 3 kryžmų kryžių. Pirmieji sentikiai Lietuvoje apsigyveno apie 1653 m. Šiandien jų gyvenamosios vietos yra Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Panevėžyje bei Varniuose (Telšių r.), Girelėje (Anykščių r.), Gudiškėse (Ignalinos r.) ir Degučiuose (Zarasų r.).

Lietuvos sentikių bendruomenės nariai nuo senų laikų stengiasi laikytis tradicijų: visi sentikių bendruomenės nariai namuose turi kampelį su stebuklinga ikona, prie kurios meldžiasi švėsdami jos šventę bei kalendorines šventes: Šv. Kalėdas, Trijų Karalių, Šv. Velykas, Sekmines, Dievo Motinos Marijos bei Petrinės arba Petrovą (Šv. Apaštalo Petro ir Povilo diena). Šventimo esmę sudaro liaudies pamaldumo praktika, giedojimas iš Senųjų knygų⁴⁴.

Taip pat galias liaudies pamaldumo praktikas sentikiai turi ir laidojimo bei mirusiųjų paminėjimo apeigose bei maldose ir giesmėse⁴⁵. Pagal sentikių tradicinius religinius papročius mirusieji minimi 5 kartus per metus: žiemą – savaitę prieš Užgavėnes; antrasis – pirmas po Šv. Velykų pirmadienis arba antradienis; trečiasis – Šv. Trejybės šventė, kuri būna savaitę prieš Sekmines; ketvirtas, arba pats svarbiausias, mirusiųjų minėjimas vyksta per Sekmines bei penktasis – savaitę prieš Šv. Dimitrijaus šventę. Jų metu iš įvairių šalių kampelių į kapines susirenka mirusiųjų artimieji ir draugai.

Laidojimo papročiai ir su mirtimi susiję liaudies tikėjimai gyvi ir dabar. Pasikeitę tik tie dalykai, kurie susiję su materialinės kultūros pakitimais, pvz., įkapės (vyrai rengiami juodais kostiumais), karstai perkami laidojimo biuruose.

Kryžius Troškūnų bažnyčios šventoriuje (Anykščių r.)

Liberto Klimkos nuotr.

Sentikiai tvirtina, kad Lietuva – jų gimtinė.

Staciatikiai nuo katalikiškų dogmų skiriasi tuo, kad nepripažįsta skaisytklos, atlaidų, Nekalto Marijos prasidėjimo, popiežiaus primato ir neklaidingumo; liturgijoje – tuo, kad mišiose vartoja raugintą duoną, konsekracijoje – epiklesį (kur minima Šventoji Dvasia), Komunija teikiama abiem pavidalais. Romos Katalikų Bažnyčia ir ortodoksams būdinga ta pati Šventų Mišių Auka, septyni sakramentai; jie konsekruoja altorius, šventina vienuolius, vienuoles, vandenį; laikosi laidotuvių apeigų, švenčia liturginius kalendorinius metus, garbina Kryžių, Švenčiausią Mariją, šventuosius.

Staciatikių Bažnyčios liaudies pamaldumo praktikų kontekste unikalus yra iš Naujų Knygų maldų ir giesmių giedojimas (*otpevanije*), skirtas mirusiesiems padėti bei šventiesiems.

Vasaros ekspedicijų medžiagos analizė parodė, kad tiek sentikiai, tiek ir staciatikiai *otpevanije* atlieka dvi grupės liaudies giesmininkų: „viena iš moterų iš knygų (maldaknygių) skaito maldas, o jai giesmėmis atsakinėja, t.y. gieda dvi moterų arba vyrų grupės. Vyrų maldų nemeldžia. Jie tik gieda. Jei apeigose dalyvauja dvasininkas, tuokart jis meldžia maldas. Otpevanijos metu vyrauja rimtis, ramybė. Giesmių melodijos iš kartos į kartą perduodamos žodinės tradicijos pagalba“⁴⁶.

Iš pateiktos medžiagos apie ortodoksus matyti, kad staciatikių ir sentikių Bažnyčios ilgus amžius būdamos mažuma išsiugdė didžiulę pagarbą tradicijai, ją saugo ir nekeičia. Tai rodo, kad čia naujų liaudies pamaldumo praktikų nėra.

Šiuo metu Sentikių Bažnyčios dvasine etnine kultūra Lietuvoje rūpinasi Lietuvos sentikių tyrinėtojų asociacija, o staciatikių – Metropolitai Chrizostomas bei Vilniaus Šventosios Dvasios vienuolyno bendruomenė.

4. Tradicinės evangelikų liuteronų ir evangelikų reformatų liaudies pamaldumo praktikos Lietuvoje

XVI a. Europoje kilo religinis visuomeninis sąjūdis, kuris buvo pavadintas Reformacija. Šis sąjūdis siekė reformuoti Katalikų Bažnyčią ir davė pradžią protestantizmui⁴⁷. Protestantai pripažįsta, kad vienintelis autoritetas yra Biblija, akcentuoja subjektyvios religinės sąmonės reikšmę; iš 7 katalikų sakramentų pripažįsta krikštą ir komuniją tik kaip simbolius, o ne kaip Dievo malonės šaltinį; pripažįsta tikinčiųjų bendruomenę. Nepripažįsta celibato, išpažinties, Marijos, šventųjų, relikvijų bei popiežiaus primato.

Reformacijos metu protestantizmo tikėjimas buvo skirstomas į dvi grupes: liuteronus (evangelikus liuteronus) ir kalvinistus (evangelikus reformatus). Reformacija, plisdama visoje Europoje, XVI a. pasiekė ir Lietuvą. Evangelikai liuteronai Lietuvoje paplito Vilniuje, Kaune bei Mažojoje Lietuvoje, o evangelikai reformatai – Biržuose, Kelmėje, Kėdainiuose, Kaune ir Vilniuje.

Evangelikų liuteronų ir evangelikų reformatų liturgiją sudaro pamaldos bažnyčioje bei liaudies pamaldumo praktikos: giesmių giedojimas ir jų grojimas muzikos instrumentais, kuris atliekamas Bažnytinių kalendorinių švenčių bei laidotuvių metu namuose bei per mirusiųjų paminėjimus kapinėse, kurie vadinami Kapinių šventėmis.

Evangelikų liuteronų ir evangelikų reformatų Kapinių švenčių šventimo liaudies pamaldumo praktikos Lietuvoje ištakos yra gana nesenos ir pasaulyje yra žinomos tik Lietuvoje. Jos ištakų Lietuvoje galima ieškoti XIX–XX a. sandūroje Didžiojoje Lietuvoje, nes tai buvo tikinčiųjų susirinkimai kapinių vietose. Yra manoma, kad tokie susirinkimai kapinėse Didžiojoje Lietuvoje yra religinio pietizmo pamaldumo išdava, kuri pamažu įgijo tradiciją. Vasaros lauko ekspedicijų medžiaga kalba, kad pirmąjį tokių pamaldumo pavyzdį galėjęs duoti kunigas misionierius Kristupas Lokys, kuris XIX a. pabaigoje misionieriavo Indijoje ir grįžęs į Lietuvą dėl protestantiškos srovės pietizmo šventovių stygiaus ir palankaus vasaros klimato pamaldas laikydavo kapinėse⁴⁸. Tuo metu Mažoji Lietuva, nors ir būdama liuteroniška, didžiąja dalimi buvo provokiška, o vokiečiai šios pamaldumo praktikos nežinojo. Yra žinoma, kad pirmą kartą Klaipėdos krašte, t.y. Klaipėdos kapinėse, tai buvo atlikta tik 1925 m. Velykų rytą, kai jose kun. dr. Vilius Gaigalaitis atliko pamaldas ir pasakė pamokslą. Kaip jis pats minėjo, tai buvo naujas dalykas Klaipėdos krašte⁴⁹.

Kapinių švenčių šventimas labiausiai išpopuliarėjo po Antrojo pasaulinio karo. To priežastis buvo sovietinės valdžios uždarytos beveik visos evangelikų liuteronų ir evangelikų reformatų bažnyčios. Tokiu būdu kapinės pasitarnavo kaip palankiausia vieta pamaldoms, evangelijos skelbimui bei giesmių giedojimui. Apie tai mena senieji Jurbarko ir Kauno gyventojai. Kapinių šventėse dalyvaudavo bažnyčios chorai, orkestrai bei liaudies giesmininkai. Atgavus nepriklausomybę ir gražinus tikintiesiems bažnyčias, Kapų šventės vasaromis toliau švenčiamos ir ši graži tradicija tęsiama toliau. Tiek anksčiau, tiek ir dabar švenčių dalyviai naudoja įprastus bažnyčios giesmynus, giedodami bendras giesmes amžinybės bei kapų tematika⁵⁰.

Pirmas spausdintas šaltinis, simboliškai pristatantis Kapinių švenčių šventimo liaudies pamaldumo praktikos paskirtį, yra 1969 m. Evangelikų Bažnyčios Kalendorius, kuriame sakoma: „Mirusiųjų arba Amžinybės sekmadienis yra paskutinis Bažnytiniuose metuose, jame prisimename paskutiniųjų dalykų: mirties, teismo ir savo mirusiųjų. Mirusiesiems atskirai prisiminti, jų kapų paminklams pašventinti ir jų poilsio vietoms (kapinėms) papuošti ir tvarkyti kasmet švenčiamos KAPINIŲ šventės“⁵¹.

Taigi priežastys, iš kur atsirado Kapinių šventės, iki šiol nei evangelikų liuteronų, nei evangelikų reformatų kunigų ar istorikų plačiai netyrinėtos. Prie šios tematikos tyrinėjimų šiandien galėtų prisidėti Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Teologijos katedra, kuri ruošia ne tik tikybos mokytojus, katechetus, bet ir kunigus.

Remiantis atlikto tyrimo rezultatais, sudaryta lentelė, kurioje nurodytos tos liaudies pamaldumo praktikos, kurios įeina į tyrinėjamą problematiką.

Lentelė

Krikščioniška dvasinė etninė kultūra Lietuvoje

Eil. Nr.	Katalikų Bažnyčia	Ortodoksų Bažnyčia		Protestantų Bažnyčia	
		Staciatikių	Sentikių	Evangelikų liuteronų	Evangelikų reformatų
1.	Kalendorinių metų švenčių šventimas, giedant tam skirtas giesmes.	Kalendorinių metų švenčių šventimas, giedant tam skirtas giesmes.	Kalendorinių metų švenčių šventimas, giedant tam skirtas giesmes.	Kalendorinių metų švenčių šventimas, giedant tam skirtas giesmes.	Kalendorinių metų švenčių šventimas, giedant tam skirtas giesmes.
2.	Laidojimo ir mirusiųjų minėjimų šventimas, giedant tam skirtas maldas ir giesmes.	Laidojimo ir mirusiųjų minėjimų šventimas, giedant tam skirtas maldas ir giesmes (<i>otpevanije</i>).	Laidojimo ir mirusiųjų minėjimų šventimas, giedant tam skirtas maldas ir giesmes (<i>otpevanije</i>).	Kapinių švenčių šventimas, giedant tam skirtas giesmes bei grojant muzikos instrumentais.	Kapinių švenčių šventimas, giedant tam skirtas giesmes bei grojant muzikos instrumentais.
3.	Šventųjų ir palaimintųjų garbinimas, giedant tam skirtas giesmes.	Šventųjų ir palaimintųjų garbinimas, giedant tam skirtas giesmes.	Šventųjų ir palaimintųjų garbinimas, giedant tam skirtas giesmes.	-	-
4.	Šventų paveikslų ir vietų (Kalvarijų, lurdu ir pan.) lankymas ir garbinimas, giedant tam skirtas giesmes bei grojant muzikos instrumentais.	Šventų ikonų ir vietų (kryžių, šaltinių, akmenų ir pan.) lankymas ir garbinimas, giedant tam skirtas giesmes.	Šventų ikonų ir vietų (kryžių, šaltinių, akmenų ir pan.) lankymas ir garbinimas, giedant tam skirtas giesmes.	-	-
5.	Kryžiaus kalno garbinimas, giedant <i>Taizé</i> bendruomenės giesmes.	-	-	-	-
6.	Laidojimo ir mirusiųjų minėjimų šventimas, giedant <i>Taizé</i> bendruomenės giesmes.	-	-	-	-

Pateikti lentelėje duomenys rodo, kad: 1) tarp krikščioniškų liaudies pamaldumo praktikų Lietuvoje gausumu išsiskiria katalikiškoji etninė kultūra (6 liaudies pamaldumo praktikos); 2) tarp krikščioniškų liaudies pamaldumo praktikų Lietuvoje mažuma išsiskiria katalikiškoji protestantiškoji kultūra (2 liaudies pamaldumo praktikos); 3) krikščioniškas konfesijas dvasinės etninės kultūros kontekste vienija Bažnytinių kalendorinių metų ciklą bei laidojimo ir mirusiųjų minėjimų šventimo apeigas bei tam skirtų maldų ir giesmių giedojimas; 4) katalikų ir ortodoksų dvasinę etninę kultūrą vienija 4 apeiginiai papročiai, iš kurių išsiskiria 2 – tai Šventųjų ir palaimintųjų bei jų paveikslų (ikonų) ir vietų (Kalvarijų, lurdu ir pan.), lankymas ir garbinimas, giedant tam skirtas giesmes; 5) katalikų ir protestantų dvasinis etninis kultūrinis fenomenas atsiskleidžia giesmių giedojimu pritariant muzikos instrumentams; 6) Ortodoksų Bažnyčia giesmių pritarimui nenaudoja muzikos instrumentų; 7) šiandien naujas liaudies pamaldumo praktikas

naudoja Katalikų ir Ortodoksų Lietuvoje Bažnyčios (katalikų šios: *Taizé* bendruomenės giesmės Kryžių kalno ir laidotuvių bei mirusiųjų paminėjimo pamaldume, o evangelikų liuteronų ir evangelikų reformatų – Kapinių švenčių šventimas, giedant tam skirtas giesmes bei grojant muzikos instrumentais); 7) Ortodoksų Bažnyčioje (staciatikių ir sentikių) naujų liaudies pamaldumo praktikų nėra; tai rodo šios dvasinės etninės kultūros konservatyvumą.

Atliktas tyrimas atskleidė ir leido daryti šias išvadas:

1. Krikščioniškose (katalikų, ortodoksų ir protestantų) dvasinėse etninėse kultūrose Lietuvoje unikalumu išsiskiria katalikų ir ortodoksų liaudies Šventųjų ir palaimintųjų bei jų paveikslų (ikonų) ir vietų (Kalvarijų, lurdu ir pan.) lankymas ir garbinimas, giedant tam skirtas giesmes.

2. Protestantai (evangelikai liuteronai ir evangelikai reformatai) turi dar gan nesenas Kapinių šventes.

Visa tai šiandien turėtų būti saugotina ir globotina, nes gali atsitikti taip, kaip atsitiko Kryžių

kalne, kur šiandien tradicines Rožinio bei 14-os stočių Kryžiaus kelio liaudies maldingas praktikas pakeitė *Taizė* bendruomenės charizmatinės giesmės bei jų giedojimas ir grojimas gitaromis. Ši kaita atsitiko dėl Katalikų Bažnyčios betarpiško sąlyčio su laikmečiu bei aktyviai besiplečiančio ekumeninio judėjimo, kuris išstumia etnosą ir atneša daugiakultūrinę savastį. Lietuvoje būtų tikslinga etnografiškai užfiksuoti šiandien dar egzistuojančią krikščionišką etninę dvasinę kultūrą, surinktos medžiagos ir atlikto tyrimo pagrindu parengti mokslinę monografiją ir vadovėlių aukštosioms mokykloms bei internete pristatyti šio fenomeno egzistencijos vietas ir aprašus.

Išvados pagrindžia darbo pradžioje išsikeltą hipotezę, kad keičiantis laikmečiams katalikų ir protestantų etninė dvasinė kultūra Lietuvoje kinta, ortodoksų – ne.

NUORODOS:

¹ Konstitucija apie šventąją liturgiją „Sacrosanctum concilium“, Vatikano II Susirinkimas, 10, 12, 13.
² Jonas Paulius II, *Apaštališkasis paraginimas „Catechesi tradendae“*, 1979, 54.
³ Liturgia y piedad popular, *Liturginis-pastoracinis vadovas*, Madridas, 1989.
⁴ Jonas Paulius II, *Apaštališkasis laiškas „Vicemus quintus annus“*, 1988, 18.
⁵ *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, Roma, 1987, p. 1078.
⁶ *Laidotuvių apeigos*, Lietuvos Vyskupų Konferencija: Vilnius, 2004.
⁷ *Liturgijos apžvalga*. Knygą parengė: s. O. Baliūnaitė ACJ; s. E. Bedalytė ACJ. Tekstus papildė kun. V. Šimkūnas SJ. Kaunas, 1996, p. 74.
⁸ Dievo kulto ir sakramentų kongregacija. Liaudiškojo pamaldumo ir liturgijos vadovas, *Bažnyčios žinios* 11 (179). Vilnius, p. 17.
⁹ Dievo kulto ir sakramentų kongregacija. Liaudiškojo pamaldumo ir liturgijos vadovas, *Bažnyčios žinios*, Vilnius, 2003, Nr. 11 (179), p. 16–21; 2003, Nr. 12 (180), p. 17–22; Nr. 13–14 (181–182), p. 5–8; Nr. 15 (183), p. 6–11.
¹⁰ Konstitucija apie šventąją liturgiją „Sacrosanctum concilium“, Vatikano II Susirinkimas, 13.
¹¹ Apeigos Rymo Katalikų Bažnyčios // parašė J. Gerutis. „Zvaigždės“ spaustuvėje. 15 W. Oak. ST. Shenandoah. Pa. 1908.
¹² J. Vaišnora. Marijos garbinimas Lietuvoje. Roma, 1958.
¹³ Z. Ivinskis, *Rinktiniai raštai*, t. 4, Roma, 1987.
¹⁴ A. Vyšniauskaitė, *Mūsų metai ir šventės*, 1993, Vilnius.
¹⁵ J. Mardosa, *Kryžiaus dienos XX a.: krikščioniška ar žemdirbiška tradicija, Metraščių*, t. 21. Lietuvių katalikų mokslo akademija: Vilnius, 2002, p. 89–104.
¹⁶ A. Vitėnas, *Žemaičių Kalvarijos Kančios kelias: istorija, tradicijos ir architektūrinis ryšys su evangeline Jeruzale, Žemaičių Kalvarija: vienuolynas, bažnyčia ir Kryžiaus kelio stotys*, Vilnius, 2003, p. 99–147.
¹⁷ A. Vitėnas, „Kryžiaus kelias – Naujoji Jeruzalė Lietuvos provincijoje“, *Tytuvėnų bernardinų bažnyčia ir vienuolynas*, Vilnius, 2004, p. 93–118.
¹⁸ A. Motuzas, *Lietuvos kalvarijų Kryžiaus kelių istorija, apeiginiai papročiai ir muzika*, Kaunas, 2003.
¹⁹ A. Motuzas, *Katalikų liaudies pamaldumo praktikos Lietuvoje. Vadovėlis aukštosioms mokykloms*, Kaunas, 2004.

²⁰ K. Žemaitis, *Orientalinės teologijos pagrindai*. Marijampolė: leidykla „Ramona“. 2002.
²¹ N. Bolšakova. Lietuvos sentikių ženklinio giedojimo pradžiamoksliai // *Lietuvos muzikologija*. T. 2. Vilnius: Academia musicalis. 2001, p. 73 - 91.
²² N. Vakatova. Lietuvos sentikių ženklinis giedojimas: rašytinės ir žodinės tradicijos sąveika // *Lietuvos muzikologija*. T. IV. Vilnius: Academia musicalis. 2004, p. 51 - 67.
²³ A. Motuzas. *Mažosios Lietuvos evangelikų liuteronų liaudies apeiginė muzika (giesmės, psalmės)*. Vilnius: „Apyaušris“. 1994.
²⁴ J. Trilupaitienė. Iš M. Mažvydo knygų: giesmė, jos vieta liturgijoje ir mokykloje // *Lietuvos muzikologija*. T. 1. Vilnius: Academia musicalis. 2000, p. 49 - 55.
²⁵ A. Motuzas, *Kryžių kalno apeiginiai papročiai, SOTER*. Vytauto Didžiojo universitetas: Kaunas, 2004, nr. 13 (41), p. 189 - 208.
²⁶ Šv. Antano religijos studijų instituto prie Katalikų teologijos fakulteto (VDU KTF) 2000-2005 m. vasaros etnografinių lauko tyrimų medžiaga, Kretinga, 2005.
²⁷ *Liturginis maldynas*, Lietuva, 1996, p. 311 - 451.
²⁸ A. Motuzas, *Katalikų liaudies pamaldumo praktikos Lietuvoje. Vadovėlis aukštosioms mokykloms*, Kaunas, 2004, p. 173-183.
²⁹ A. Motuzas, *Katalikų liaudies pamaldumo praktikos Lietuvoje*, p. 209 -343
³⁰ Ten pat, p. 15-141.
³¹ Ten pat, p. 102 - 105; 113 - 138; 141 - 149).
³² Ten pat, p. 76 - 80; 95.
³³ Šv. Antano religijos studijų instituto prie Katalikų teologijos fakulteto (VDU KTF) 2000-2005 m. vasaros etnografinių lauko tyrimų medžiaga, Kretinga, 2005.
³⁴ N. Salminkienė, Atlaidai, *Lietuvos žinios*, Vilnius, 1998.
³⁵ Šv. Antano religijos studijų instituto prie Katalikų teologijos fakulteto (VDU KTF) 2000-2005 m. vasaros etnografinių lauko tyrimų medžiaga, Kretinga, 2005.
³⁶ *Liturginis maldynas*, ten pat, p. 459 - 478.
³⁷ Šv. Antano religijos studijų instituto prie Katalikų teologijos fakulteto (VDU KTF) 2000-2005 m. vasaros etnografinių lauko tyrimų medžiaga, Kretinga, 2005.
³⁸ Ten pat.
³⁹ *Laidotuvių apeigos*, Lietuvos Vyskupų Konferencija: Vilnius, 2004, p. 19.
⁴⁰ *Laidotuvių apeigos*, ten pat, p. 15, 27.
⁴¹ G. Motekaitis, *Ekumeninis Taizė judėjimas ir jo įtaka Pakruojo parapijos jaunimui. Teologijos bakalauro darbas. Vadovas mons. doc. dr. P. Tamulevičius*, Kaunas, 2005, p. 13-20.
⁴² G. Motekaitis, *Ekumeninis Taizė judėjimas*, p. 18-19.
⁴³ Ten pat, p. 21.
⁴⁴ N. Bolšakova. Lietuvos sentikių ženklinio giedojimo pradžiamoksliai // *Lietuvos muzikologija*. T. 2. Vilnius: Academia musicalis. 2001, p. 73 - 91.
⁴⁵ N. Vakatova. Lietuvos sentikių ženklinis giedojimas: rašytinės ir žodinės tradicijos sąveika // *Lietuvos muzikologija*. T. IV. Vilnius: Academia musicalis. 2004, p. 51 - 67.
⁴⁶ Šv. Antano religijos studijų instituto prie Katalikų teologijos fakulteto (VDU KTF) 2000-2005 m. vasaros etnografinių lauko tyrimų medžiaga, Kretinga, 2005.
⁴⁷ A. Piroškinas. *Protestantizmas Lietuvoje. Istorija ir dabartis*. Vilnius. 1994, p. 207 - 208.
⁴⁸ Šv. Antano religijos studijų instituto prie Katalikų teologijos fakulteto (VDU KTF) 2000-2005 m. vasaros etnografinių lauko tyrimų medžiaga, Kretinga, 2005.
⁴⁹ Ten pat.
⁵⁰ Ten pat.
⁵¹ Lietuvos TSR Evangelikų Bažnyčios Kalendorius 1969. Septintieji metai. Evangelikų-liuteronų konsistorijos leidinys, 1969, p. 26, 41.

Prof. habil. dr. Alfonsas Motuzas,
 Etninės globos tarybos narys

Apie autorių:

Alfonsas Motuzas – Vilniaus Pedagoginio universiteto Istorijos fakulteto Tikybos katedros, Vytauto Didžiojo universiteto (Kaunas) profesorius, habilituotas humanitarinių mokslų (etnologija) daktaras, Katalikų Teologijos fakulteto Lietuvos Katalikų Bažnyčios istorijos centro direktorius, Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos narys. Tyrinėjimų sritis – Europos šalių religijų etnologija (antropologija) ir etnomuzikologija.

Adresas: Dūkštų 11-76, LT-807177 Vilnius.

El. paštas: a.motuzas@ktf.vdu.lt

SUMMARY

Christian piety in Lithuanian ethnic culture: between tradition and innovations (problems of protection and care)

Alfonsas Motuzas

The liturgies of Christian Churches (Roman Catholics, Russian orthodoxies and Protestants) consist of sacred Mass, church service and additional ceremonies or folk piety rites, which are held public not during the Mass in the common language of local people. The concept of folk piety defines various culture manifestations of private or social character. These manifestations are expressed not in forms of sacred liturgy but first in special dimensions, which are borrowed from some national ethnic group or its culture. In the newest church documents this concept is determinate as private or public manifestations of Christian piety, thought not a part of liturgy but fitted with it, say they are inline with its spirit, rules and rhythm. These folk piety rites are inspired of the Apostles or bishop; most of them belong to heritage of local church or cloister community. The rites are held following by church laws and rules, say by keeping to customs or documents. Thus additional ceremonies or folk piety rites are dedicated to folk. Today the additional folk ceremonies are already presented in projects of researches.

The scarcity of researches of those subjects naturally raises problems of existentialism of Christian folk piety rites in Lithuanian between tradition and innovations, its preservation and care. The question is: what is the situation of this phenomenon today? Research goal is to disclose the traditional and new Christian folk piety rites in Lithuania. The tasks are: firstly, to present shortly Christian traditional rites of ceremonies in Lithuania and their alternation until today, secondly, to disclose the new folk piety rites in Lithuania, and thirdly, determine the origin of the new rites. The method of research is retrospection and analysis. On purpose to disclose the problem as particularly as its possible, personal and archived sources of summer field expeditions by St. Anton religious study institute of the Faculty

of Catholic Theology of Vytautas Magnus University were invoked.

Researches allow making following conclusions: 1) under Christian folk piety rites in Lithuania the Catholic ethnic culture is distinguished for its plenty (6 folk piety rites); 2) the minority culture is the Catholic Protestants one (2 folk piety rites); 3) in the context of spiritual ethnic culture the Christian confessions are united by ceremonies of Church calendar year, funeral rites and commemoration of dead, the chant of special prays and psalms; 4) the spiritual ethnic culture of Roman Catholics and Russian Orthodoxies is united by four ritual customs, of which two are distinguished for its peculiarity: it is visiting and adoration of saints and blessed and of their pictures (icons) and places (crosses, springs, stones) by chanting special psalms; 5) the usage of music instruments by accompanying psalms reveals the phenomenon of Roman Catholic and Protestant spiritual ethnic culture; 6) the Orthodox church doesn't use instrumental accompaniment by chanting psalms; 7) today the new folk piety rites are used by Roman Catholic and Russian Orthodox churches in Lithuania. Catholically rites are following: ceremonies psalms of Taizė community on Cross hill, funeral rites and ceremonies of commemoration of dead; the rites of evangelic Lutheran and evangelic reformers include cemetery celebrities by chanting special psalms and accompanying them.

The conclusions give proofs of the hypothesis given at the beginning of the paper: in change of time also changes the spiritual ethnic culture of Roman Catholics and Protestants except Russian orthodox spiritual ethnic culture.

In the Christian spiritual ethnic culture (Roman Catholic, Russian Orthodox, Protestant) in Lithuania are distinguished by their unique visiting and adoration by chanting special psalms of saints and blessed, their pictures (icons) and places (crosses, springs, stones).

Protestants (evangelic Lutheran and evangelic reformers) celebrate for not so long cemetery celebrations. All of them must be preserved and carried of, otherwise can happen as it was on Cross hill, where traditional folk piety rites of rosary and the 14-stations-way of the Cross were replaced by charismatic psalms of Taizé community and their accompaniment by guitars. This change was made because of proximate touch of Catholic Church and actual time, also of actively development of ecumenical movement, which replaces the ethnos and brings multicultural being. It's purposeful to fixate ethnographically Christian spiritual ethnic culture yet existing in today's Lithuania, to work out a monograph and a course book for universities on the ground of this material and research, also to present places and schedule of this phenomenon in Internet.

About the Author

Alfonsas Motuzas - a professor of Education University of Vilnius and Vytautas Magnus University (Kaunas), habilitated doctor of the Humanities (anthropology / ethnology), director of the Center for Lithuanian Catholic History at the Faculty of Catholic Theology of Vytautas Magnus University, member of Lithuanians Catholic Science Academy. Field of scientific research: the Europe countries Catholic religious anthropology and ethnomusicology. Professor Motuzas has published seven books on Lithuanian Catholic religious musicology and anthropology (ethnology), and more fifty publications and dissemination of knowledge.

E-mail: a.motuzas@ktf.vdu.lt

Šv. Mergelės atlidai Šakių bažnyčioje, 2005 m.

Ingos Nėnienės nuotr.

Lietuvių žiemos šventės

Arūnas Vaicekauskas, *Lietuvių žiemos šventės: bendruomeninės kalendorinio ciklo apeigos XIX a. pab. – XX a. pr. Monografija*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2005, 191 p.

Lietuvių papročių tyrinėtojai etnologai, etninės kultūros mylėtojai ir jos puoselėtojai, kurių bendromis pastangomis siekiama etnokultūrinių tradicijų, ypač nematerialaus paveldo formų, tęstinumo Lietuvoje, pagaliau sulaukė Arūno Vaicekausko knygos. Ji skirta XIX a. pab. – XX a. pr. kalendorinių žiemos švenčių bendruomeninėms apeigoms. Šis leidinys praturtino vis dar nelabai ilgą mūsų papročių tyrinėjimų sąrašą ir tuos žingsnius, kuriuos nuėjo Lietuvos etnologai. Kiekviena tyrinėtojų karta paliko pėdsaką, eidama savais keliais.

XIX a. autoriai, kaip tuo metu buvo priimta Europoje, bandė imtis lyginamųjų retrospektyvinių tyrinėjimų antikinio pasaulio kontekste, išvelgdami jame tiesiogines lietuviškų dievų, deivių, kai kurių papročių ir gyvenimo būdo paraleles. Jie siekė parodyti lietuvių dievų panteoną, su juo sugretinti rekonstruotas senovės ir savo laikmečio etnografinius bruožus Žemaitijoje ir Lietuvoje. XX a. tyrinėtojai ėmėsi mitinių būtybių hierarchinių ryšių ir jų funkcijų rekonstrukcijos, semantinės analizės, papročių genezės susiedami su baltų mitologija, pradėta mitologijos dalykus lokalizuoti, ieškoti ikirikščioniškos baltų religijos lūžių.

XIX–XX a. rutuliojosi ir kitas, kultūros istorija grindžiamas požiūris, lietuviškų papročių raidoje išvelgiantis sąsajas su tarpiniais kontaktais, kultūros difuzijomis, socialiniais, ūkiniais, ekonominiais veiksniais ir švietimo poveikiu. Kuriant lietuvių tikėjimų sistemą, atliekant jų pirminę inventorizaciją, lietuvių papročius imta sieti su pirmykšte pasaulėvoka, magijos formomis ir religiniu sinkretizmu. Kiek vėliau, XIX–XX a., lietuvių papročius imta vertinti kaip krikščionišką ir naujosios pagonybės išraišką, būdą, padedantį atpažinti bendruomeninį, grupinį, teritorinį religijos ar pasaulėžiūros tapatumą. Modernumu išsiskiria kalendorinių papročių tyrinėjimai. Juose ypatinga reikšmė skirta jaunimo amžiaus grupės sezoninei paprotinei veiklai, per kurią atskleidžiamas geografinis darbinės veiklos ir poilsio formų kaitos ryšys su laipsnišku pasiruošimu vedybiniam gyvenimui.

Arūno Vaicekausko knyga šiame kontekste atsiskleidžia kaip savitas, su etnologijos lietuviška tradicija, fundamentaliais etnografiniais lauko tyrimais, visumine šaltinių analize ir diachroniniu kartografavimu susijęs papročių tyrimas. Jis plačiai apima bendruomeninių žiemos kalendorinių papročių transformavimosi eigą Lietuvos kaime. Jai daug įtakos turėjo besikeičianti bendruomenės narių pasaulėvoka. Pastaroji klostėsi smarkiai veikiamą krikščioniškos pasaulėžiūros ir racionalaus pasaulietinio švietimo, skatinusio kalendorinių apeigų funkcijos ir jų socialinio statuso pokyčius. Autorius peržengė užsibrėžtas

XIX a. pab. – XX a. pr. chronologines ribas ir tyrimą sudvejino, žvelgdamas į papročius iš vienos pusės kaip į žemdirbių bendruomenių, susikūrusių veikiant valakų reformai, ritualus, savyje slepiančius mitinės sąmonės reliktus, ir iš antros – kaip į naują simbolių vartojimo patirtį, susiklosčiusią, kai nepriklausomoje Lietuvos Respublikoje tarpukariu buvo sukurtos naujos kalendorinių papročių prasmės, ypač išpopuliarėjusios XX a. antrojoje pusėje. XX a. vis menčiau buvo vertinamos apeiginės papročių funkcijos. Ritualiniai su Užgavėnėmis susiję papročiai virsta civilinėmis ceremonijomis. Augant industrinei visuomenei ir kultūrai, tradicinės agrarinės kultūros tęstinumą paneigianti racionalėjanti mąstysena užsklendė kelią mitologinės mąstysenos elementų gyvybingumui, laikydama juos neturintiais egzistencinės reikšmės. Kai muose vyko bendruomenės irimas su visomis ją jungiančių ryšių trūkinėjimo pasekmėmis, daugelį tradicinės agrarinės apeiginės veiklos elementų nustumusių į socialiai dar nebrandžias jaunimo ir vaikų grupes: „Bendruomenines

kaimo gyventojų socialinės elgsenos formas pakeitus individualios naudos išskaičiavimais pagrįstais tarpusavio santykiais, papročiai daugiau nebuvo vienodai reikšmingi visiems kaimo bendruomenės nariams“ (p. 41).

Knygoje žiemos kalendoriniai papročiai virto priemone baltų ir slavų ikirikščioniškų ritualų semantinių paralelių analizei, grįstai XX a. Vakarų Europos struktūralistų M. Eliadės, A. J. Greimo, E. Leacho, V. Turnerio kurta ir T. Agapkinos, A. Baiburino, V. Ivanovo, V. Propo, S. Tolstajos, N. Tolstojaus, A. Toporkovo, V. Toporovo, L. Vinogradovos ir kitų slavus tyrinėjusių etnografų, folkloristų bei kalbininkų išplėta dvasinės kultūros, ypač ritualų ir simbolių tyrinėjimų, metodologija. Nemažai vietos skiriama ir papročių retrospekcijai.

Visame darbe didelė reikšmė teikiama teoriniam šventinės erdvės ir šventinio laiko suvokimo esmės išaiškinimui, atsižvelgiant į tai, kad pasaulėjautoje „maginių apeigų veiksmingumą taip pat turėjo užtikrinti mitologizuoto laiko sakraliosios savybės“ (p. 61). Apibūdinta Užgavėnių ritualinė erotika, daugelio apeiginių elementų etnografiniai savitumai, pateiktos jų elementų diachroninės interpretacijos.

XIX a. pab.–XX a. pr. funkcionavęs žiemos papročių klodas Lietuvoje turėjo daug skirtubių dėl netolygios atskirų Lietuvos vietovių ūkinės ir kultūrinės raidos. Ši siejosi su vietine rinkos ekonomika, ankstesnio laikotarpio ūkio reformų palikimu, švietimo ir religiniais centrais, administracine priklausomybe. Greičiausiai pastaroji aplinkybė turėjo įtakos vyraujančioms papročių formoms Lietuvoje ir jos pietrytinėje dalyje, kuri 20 metų išbuvo okupuota Lenkijos. Nepriklausomoje Lietuvos Respublikoje Užgavėnės buvo skatinamos, skelbiami kaukių konkursai. Tai prisidėjo prie jų funkcijos plėtotės, perėjimo nuo archajinių žemdirbiškų apeiginių su mitologine sąmone susijusių veiksmų prie suarchajinto žaidybinio vyksmo, jo dalyvių ir visos bendruomenės narių palinksminimo. Visuotinai Lietuvoje paplitęs pasivažinėjimas per Užgavėnės siejasi su plačiu slavų arealu. Tačiau Lietuvoje ilgiausiai išliko agrarinės magijos ženklai – laukų apvažiavimas ir laistymasis vandeniui, siekiant didesnio linų derliaus. Labiausiai visos Lietuvos bendrumas išryškėjo per krikščionišką tradiciją – Trijų karalių aplankymą, Kūčių vakarienės atributiką, kurių archaika rėmėsi Šventuoju raštu.

Didžiulis A. Vaicekausko nuopelnas tas, kad jis stropiai surinko archyvinius ir literatūrinius duomenis, atliko plačius etnografinius lauko tyrimus, kurie jam leido nuo krikščioniško pasaulėvaizdžio atskirti daugybę XX a. pirmoje pusėje funkcionavusių parakrikščioniškų papročių ir su krikščionyste nesiderinančių maginių apeigų. Jų visuma pateikta 34 žemėlapiuose, kurie yra puikus autoriaus teiginių pagrindas, neleidžiantis abejoti apeiginių veiksmų geografiniu paplitimu ir formų įvairove. Jie įgalina kalbėti apie atskirų Lietuvos vietovių lokalinę specifiką ir universaliuosius žiemos švenčių papročių lietuviškus bruožus. Žemėlapiai yra puikus etnografinis šaltinis tolimesniems lyginamiesiems etnologiniams tyrimams. Kita vertus, jie gali būti plačiai naudojami taikomosioms reikmėms, ypač tinkami dabartinių Užgavėnių ir Trijų karalių scenarijams, nes leidžia atkurti esminius tradicinius lokalius bruožus

konkrečiose vietovėse. Tai nepaprastai reikšminga pagalba kultūros darbuotojams, konstruojantiems vietinį kultūrinį tapatumą.

A. Vaicekauskas nustatė, kad papročiai „snykus apeiginiam ritualui, prarado prasmę papročių erdvės ir laiko dimensijos, vaidinusios svarbų vaidmenį struktūrinėse ritualinės komunikacijos grandinėse. Silpnėjant apeiginei papročių svarbai, neteko prasmės ir ritualinės stereotipizacijos mechanizmai, suteikdami erdvę papročių formų ir turinio įvairovei“ (p. 173-174). Jis kelia hipotezę, kad sritinius kalendorinių papročių savitumus galėjo nulėmti istorinis atskirų baltų genčių palikimas, o kaimo bendruomenės kultūrinis uždavimas, poreikis ritualo pagalba koordinuoti atskirų individų veiksmus išsaugojo mitinės mąstysenos, o tuo pačiu ir maginės žemdirbių praktikos rudimentus iki pat XX a. pradžios.

Čia turiu pabrėžti, kad A. Vaicekauskas plačiai naudojosi lyginamaisiais duomenimis ne tik kalbėdamas apie platesnį papročių formų paplitimą už Lietuvos ribų, bet ir sugretindamas atskirų tyrinėtojų paskelbtas paprotinių elementų interpretacijas. Tokiame plačiame kontekste atliktas lietuviškų žiemos kalendorinių švenčių papročių tyrinėjimas turi labai didelę vertę. Jis leidžia suprasti XIX a. pasaulėvokos universalumą Europoje ir nustatyti jos dinamiką Lietuvoje. A. Vaicekauskas konstatavo, kad jo tyrimais „ankstesnę tradiciją atstovaujantys kaimo gyventojai dažniau pamini apeiginio pobūdžio papročių momentus arba pateikia apeiginę papročio motyvaciją. XX a. 3-4 dešimtmečių tradiciją atspindinčioje informacijoje labiau akcentuojami pramoginio pobūdžio papročių momentai“ (p. 175). „Miesto kultūros ir švietimo elementų skverbimasis išvadavo žemdirbio mąstymą nuo kaimo viešosios nuomonės autoritetų, o racionaliosios gamtamokslinės pasaulėžiūros išgalėjimas keitė valstiečių mąstymo struktūrą“. Turėčiau pridurti, kad autoriteto žlugimas iš esmės siejosi su po I pasaulinio karo susiformavusia modernia egzistencialistine filosofija, kuri pasiūlė žmonėms labai patrauklią pasirinkimo laisvę ir leido nebeapsisukti visuomenėje ir kaime nusistovėjusių elgesio normų. Tačiau šiandieną neatsargu būtų tokią laisvę naudoti visoje Lietuvoje vienodiems papročiams paskleisti. Taip lengva suardyti trapų šimtmečiais kurtą lokalinio tapatumo klodą. Dėl to knyga *Lietuvių žiemos šventės. Bendruomeninio kalendorinio ciklo apeigos XIX a. pab.-XX a. pr.* turėtų būti visų lietuvių nematerialaus kultūros paveldo išsaugojimu ir jo tęstinumu, Lietuvos regionų kultūros plėtos ir savitumo išsaugojimu besirūpinančiųjų parankine knyga. Būtinai apgaildestauti, kad knygos išleista tik 500 egzempliorių, ir laukti jos pakartotinio leidimo.

Šie keli mano žodžiai apie A. Vaicekausko knygą dar neatskleidžia viso jos turinio ir vertės. Ją kiekvienas skaitytojas supras ir įvertins savaip. Linkiu, kad tokių knygų būtų kuo daugiau, o autoriaus tyrinėjimai nukryptų į gilesnius teorinius tyrinėjimus, kuriems jis tikrai yra pribrendęs.

Prof. habil. dr. Irena Regina Merkienė,
Etninės kultūros globos tarybos pirmininko pavaduotoja

AMATAI

Apie audimo tradicijų tyrinėjimą

Gyvoji liaudies audimo tradicija dabartiniu metu yra gan liūdnoje situacijoje: nyksta namų audimo tęstinumas ir individualiai šeimų iš kartos į kartą sukauptas rankų darbo tekstilės paveldas. Senoji audėjų karta tyliai baigia audimo darbus, o jaunesnioji – nebeturi stimulų jų tęsti. Muziejininkų, etnografų dėmesio iki šiol daugiausia susilaukė XIX–XX a. pradžios tekstilės dirbiniai, tam tikras jų kiekis sukauptas muziejų rinkiniuose, kai kuriomis temomis parašyta straipsnių, parengta parodų. Kūrybinėje, mokslinėje, visuomeninėje, kultūrinėje ir tautinio tapatumo išsaugojimo veikloje ir plėtotėje labai stinga tiek teorinės, tiek praktinės medžiagos apie lokalinį liaudies audimo meną ir tradicijas. Iki šiol dar nėra visuminio leidinio apie Suvalkijos (Sūduvos) etnografinio regiono liaudies tekstilę. Šiandien būtina fiksuoti ir įvertinti kaimo audininkystės tradicijų palikimą, siekti, kad jos būtų skleidžiamos ir „sugražinamos“ visuomenei, parodyti, jog rankų darbo tekstilės dirbiniai yra svarbūs individo, bendruomenės ir regiono tapatumo plėtotei. Todėl Suvalkijos (Sūduvos) regioninės etninės kultūros globos taryba paskatino imtis šio darbo. 2005 metais buvo pradėta tęstinė tyrimų programa „Audimas Suvalkijoje (Sūduvoje): tradicijos, paveldas ir perspektyvos“ (gauta parama iš Valstybinio mokslo ir studijų bei Kultūros ir sporto fondu).

Pirmosios programos dalies tikslas – pristatyti audimo tradicijas Zanavykijos krašte, tyrinėjant šio krašto liaudies audimo tradicijų ir papročių raidą, sukaupto namų darbo

tekstilės paveldo lokalius ir etninius savitumus, audusių bei šiuo metu audžiančių audėjų patirtį, visuomenės požiūrius į audimo amatą ir rankų darbo dirbinius, jų paklausą ir pritaikymo galimybes kaimo turizme ir kultūrinėje srityje, atlikti interjero ir aprangos audinių raštų analizę, tyrimo rezultatus skelbti moksliniuose, metodiniuose ir pažintiniuose leidiniuose, skaitmeninėse laikmenose. Tyrimė siekiama naudoti tris pagrindinius duomenų šaltinius. Tai: 1) etnografinės ekspedicijos; 2) Lietuvos muziejų ir archyvų empirinė, ikonografinė, rankraštinė medžiaga; 3) spausdinti šaltiniai ir literatūra.

Etnografiniai lauko tyrimai atliekami pagal sudarytus klausimynus ir anketas, apklausiant šio krašto bei iš Zanavykų krašto kilusius, bet kituose miestuose gyvenančius žmones apie audimo tradicijas, papročius, rankų darbo audinius, užrašant retrospektyvinę informaciją, kai pasakotojas prisimena, bei tiesioginę informaciją apie šiuo metu tęsiamą, plėtojamą rankų darbo tekstilės dirbinių kūrimą. Be to, fiksuojama namuose visa žmonių išlikusi namų audimo tekstilė, audimo ir verpimo įrankiai, tekstilės vartojimo formos, pritaikymai kasdieninėje ir šventinėje aplinkoje, apimant visą laikotarpį nuo seniausių laikų iki šių dienų. Tekstilės dirbinių bei audimo, verpimo priemonių fiksavimas atliekamas aprašant, piešiant, fotografuojant, filmuojant.

2005 m. balandžio, gegužės, liepos, rugpjūčio ir rugsėjo mėnesiais atlikti etnografiniai lauko tyrimai Šakių bei Kauno rajone, anketuoti Kauno miesto Zanavykų bendrijos nariai. Atlikti 58 pateikėjų 33-94 metų amžiaus, įvairaus išsilavinimo ir socialinio sluoksnio aprašai. Taip pat atkreiptas dėmesys į bažnyčiose esančius rankų darbo audinius, tautinius kostiumus, jų paskirtį (aplankyta Šakių, Griškabūdžio ir Lekėčių bažnyčios).

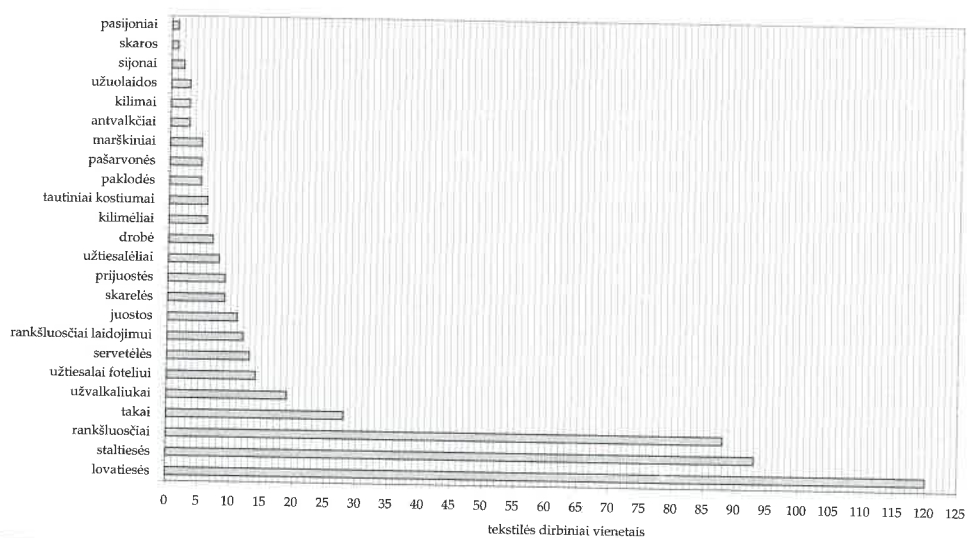
Pirmiausia labai domino, kiek ir kokios rūšies rankų darbo audinių žmonės turi išlaikę, kokio „senumo“ šie audiniai, per kelias kartas jie buvo perduoti, kas juos audė, kodėl jie šeimoje yra išlikę, ar turi praktinę arba simbolinę reikšmę. Paaiškėjo, kad 83 proc. pateikėjų turi išlaikę namų audimo tekstilės dirbinių. Dažniausiai tai buvo lovų užtiesalai (26 proc.), panašiai išlikę staltiesių bei rankšluosčių (20 ir 19 proc.). Kitų audinių šeimoje išliko nedideli kiekiai, pavyzdžiui, takų – 6 proc., pagalvės užvalkalų – 4 proc., užtiesalų foteliui – 3 proc., servetėlių, juostų, skarelių, prijuosčių – po 2 proc., drobės rietimų, užtiesalėlių – po 1,5 proc., paklodžių, pašarvonių, kilimėlių, marškinių, tautinių kostiumų – po 1 proc., antvalkių, kilimų, užuolaidų, skarų, sijonų, pasijonių – po 0,5 proc. (1 diagrama).

Tekstilės dirbiniai buvo paveldėti iš šeimoms ir austi pačių moterų. Dažniausiai minėta, kad jie buvo austi mamos ir močiutės. Penkiolika moterų paminėjo, kad audė pačios arba kartu su mama, be to, minėta, kad audė tetos, anytos, seserys arba kaimo audėja, tautodailininkė, pirko iš „Dailės“ parduotuvės (2 diagrama). Šiuo metu namuose audžiančių

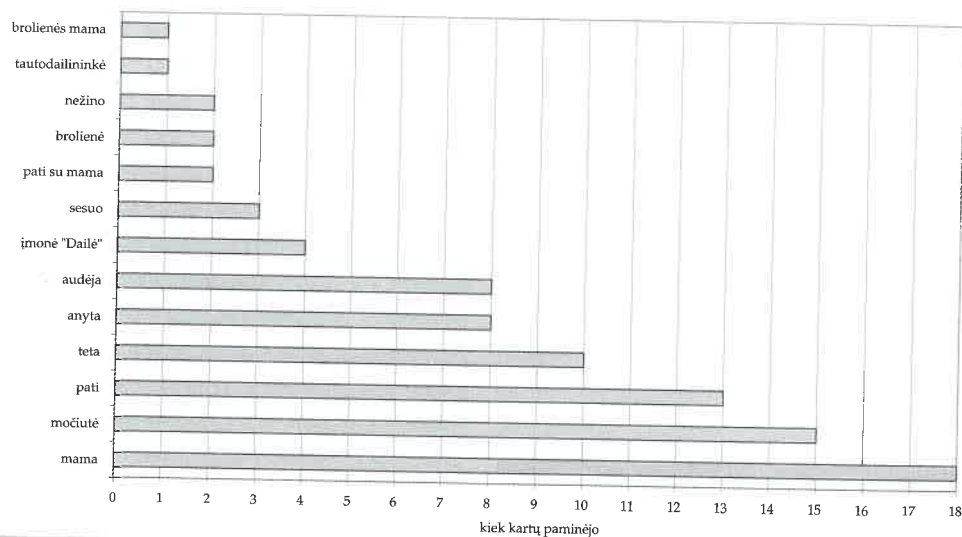

Juostų audėja Klementina Mykolaitienė iš Baltrušų kaimo (Barzdų sen.)

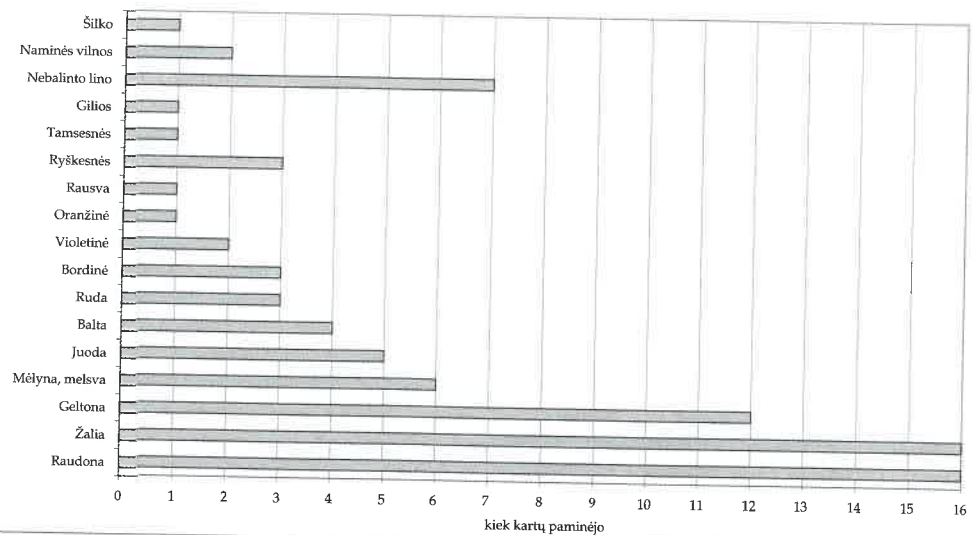
1 diagrama. Namų audimo tekstilė zanavykų šeimose lauko tyrimų duomenimis 2005 m.

2 diagrama. Rankų darbo audinių kūrėjai

3 diagrama. Tradicinei zanavykų tekstilei būdingos spalvos pateikėjų nuomone (2005 m.)

moterų Šakių rajone aptikti neteko, išskyrus vieną juostų audėją. Paskutinės kelios audusiosios moterys stakles išardė 2002–2003 metais, kita kalbintų audėjų dalis baigė austi XX a. 9 dešimtmčio viduryje.

Šių paveldėtų kaimo tekstilės dirbinių paskirtis dabar dažniau simbolinė nei praktinė. Kaip simboliniai daiktai jie išreiškia ryšį su šeima, gimine, istorija ir tradicija. Neišlaikę tokių dirbinių žmonės apgailestaudami minėjo, kad audiniai pražuvo per karą, pokarį ir tremties metu. Pastebėta, kad namų audimo tekstilė daugiau naudojama vyriausios pašnekovių kartos namuose kaimo vietovėse. Kambariuose austomis lovatiesėmis užtiesiamos lovos, sofas, foteliai, ant grindų tiesiami takai, kilimai, ant langų retkarčiais kabo austinės užuolaidos, ant sienos – rankšluostis rankšluostinėje. Dažniausiai juos pačios moterys buvo nusiaudusios. Tačiau interjere namų audiniai jau nėra palyginti dažni. Jų estetinė reikšmė sunykusi ir bažnyčiose. Dar XX a. septyntajame ir devintajame dešimtmetyje kaimo moterys audė ir dovanojo bažnyčioms altorių užtiesalus, staltieses, takus ir kitus audinius, jais buvo puošiama bažnyčia. Šiuo metu nebenaudojami audiniai sukrauti bažnyčių palėpėse. Juos, kaip ir buitiniame namų interjere, pakeitė pirktiniai audiniai. Tiesa, tautiniai rūbai yra naudojami religinėse procesijose. Bažnyčios tautinių rūbų turi įsigijusios trimis laikotarpiais, jie buvo atnaujinami maždaug kas du dešimtmečius – penktą, aštuntą, dešimtą dešimtmetį.

Simbolinis laukas, kuris atrandamas tekstilėje, labai platus – nuo prisiminimų apie sunkų, vargingą praeities gyvenimą, buitį ir būtinybę austi, iki gražių, poetiškų, romantiškų vaizdinių, teigiamų emocijų, pagarbos, pvz.: „takuose matau savo tėvų, prosenelių paliktas pėdas, kiek dainų sudainuota audžiant lova-

tieses“, „labai šilta, miela“, „jaučiu nuo jų sklindančią šilumą“, „gražu“, „tai mūsų tautos paveldas ir turtas“, „vertybė – prisiminimas mamos, močiutės, paimi į rankas ir jauti ryšį su praeitimi, jauti darbštumą, atsidavimą, kūrybą“ ir pan.

Šiuolaikinio žmogaus individualiame požiūryje į audimo amatą ir tradicinės tekstilės paveldą galima pastebėti, kad ši kultūros dalis suvokiama kaip etnokultūrinė vertybė, tačiau zanavykų regioninio tapatumo simboliai nėra aiškiai išskiriami, vadinasi, nėra plačiai paplitę bei naudojami. Ši paieška ir plėtojimas vyksta kultūrinių kolektyvų ir institucijų lygmenyje. Tai folkloro, dainų ir šokių ansamblių kultūros muziejų edukacinės programos, savivaldybių kultūros skyrių organizacinė ir švietėjiška veikla. Žmonių apklausose apie zanavykų regiono tekstilės ypatumus pastebimos labai skirtingos nuomonės. Kokie audinių raštai būdingiausi zanavykams? Šakių rajone atsakoma: „tautiniai ir languoti spalvomis“, „paprasti, languoti“, „mažiau primarginimų ir sijonai dryžiais“, „pabrėžtas tautiškumas, rankų darbas“, „tautinių rūbų“, „tulpės“, „lelijos“, „labai ryškūs, išraiškingi, tulpės ir rožės“, „tulpės, man atrodo jos labai lietuviškai“, „keturnyčiai“, „aštuonnyčiai, keturnyčiai“. Kauno zanavykų bendrijos narių atsakymai: „lietuviški“, „lietuviški, paryškinti rausvos spalvos“, „tautiniai“, „raudonos spalvos gėlytės, tulpės“, „tulpės, vynuogės“, „tulpės iš zanavykų prijuosčių“, „radastos, tulpės“, „lelijos ir tulpės“, „kaišytiniai“, „prijuosčių ir aštuonnyčiai lovatiesių“, „vienos arba kelių spalvų kvadratėliai“, „įvairūs“. Vieni išskiria spalvų raštus – augalų (tulpių, lelijų) ir geometrinius, kiti – audimo techniką (nyčių skaičius), tretį tai sieja su tautiniu menu ir lietuviškumu, maždaug trečdalis pasakė to nežiną. Paradoksalu, kad buvusios audėjos dažnai irgi sakė to nežinančios.

Audėja Valentina Bartkuvienė iš Zigmantų kaimo (Griškabūdžio sen.)

Taip pat vienos būdingos spalvos zanavykai neišskyrė, buvo minimi dviejų, trijų spalvų deriniai: „raudona, geltona“, „melsva“, „ryškesnės, raudona, žalia, mėlyna, violetinė“, „ryškesnės, žalia, raudona, juoda, geltona tautiniuose rūbuose, o audiniuose – linas ir baltas šilkas“, „žalia, mėlyna“, „žalia, geltona, raudona, mėlyna“, „linas ir naminė vilna“, „nebalintas linas“. Tarp minimų spalvų vyrauja raudona, žalia, geltona, kaip pirma spalva dažniau minėta žalia, taip pat dažnai minėtas linas arba nebalintas linas, rečiau vardytos kitos spalvos – mėlyna, juoda, balta, ruda, vyšninė, violetinė, oranžinė, rausva, arba neįvardinant konkrečios spalvos, o sakant – ryškesnė, tamsesnė ar gilesnė, minėta ir naminė vilna, šilkas (3 diagrama).

Taigi zanavykų požiūryje namų audimo tradicija ir audiniai išlieka suvokiami kaip įvairiapusiška tiek tautos, tiek regiono kultūrinė ir istorinė vertybė, kurią reikia plėtoti, gaivinti audimo amato tradicijas, tekstilės paveldą išsaugoti ir perduoti iš kartos į kartą, nes tai: „prisiminimai, kaip žmonės gyveno“, „močiutės prisiminimai“, „mūsų tradicijos“, „kad neužmirštų tėvų ir senelių, kaip dirbo“, „kad neužgožtų sintetika ir plastmasė“, „dabar man drabužiai pirkti yra šalti“, „tai mūsų praeitis, be jos nematau ateities“, „jei nėra šaknų, nepastatysim Lietuvos“, „mūsų tradicijos, šaknys, Zanavykijos puoselėjimas, būtų nusikaltimas jei to nedarytume“ ir pan. Klausimas „Kaip atgaivinti audimo tradicijas?“ nuskambėdavo retoriškai, tačiau ieškoma atsakymų ir į jį. Žmonės mano, kad to turėtų būti mokoma mokyklose, pamokose, būreliuose, kultūros centruose, muziejuose. Kitos svarbios mintys: „reikia atgaivinti norą“, „nes dabar nieks nenori naminių audinių“, „jei žmogus nesidomi – niekaip neišmokinsi“, „reikia tą darbą mylinčių žmonių“. Kita vertus, suvokiama, kad namų audimo tradicijas platesniu mastu jau būtų atgaivinti neįmanoma, nes anksčiau audimas buvo būtinybė, o dabar „viską“ galima nusipirkti, audžiama būtų tik savo malonumui. Kitos pateiktos žodžiais, „turi nebūt ko nusipirkti parduotuvėse,

nes žmogus renkasi patogumą. Bus tik pavieniai žmonės kuriems įdomu“. Be to, „senujų audėjų nebelikę“, nėra kam mokytis.

Tam tikra kaita vyko individualiame požiūryje, vyresnės kartos moterys, kaip pačios sakė, anksčiau taip teigiamai nevertino namų audinių, kasdienėje buityje jie buvo jau pabodę ir šurkštūs, o dabar jie vertinami ir saugomi, igavo daugiau simbolinių reikšmių, susijusių su tautine, istorine savimone.

Šiuolaikinis žmogus, peržengiantis mažos kultūrinės erdvės ribas, atsiduriantis gausios informacijos lauke, naujuose socialiniuose ir kultūrinuose judėjimuose, ieško, kuria ir iš naujo atranda regiono tapatumo ženklus, kurie pritaikomi regiono integracijos ir išlikimo procesuose. Tekstilės srityje šiuo atveju tai akivaizdžiai išreiškia zanavykų tautinio kostiumo dėvėjimu, kai tuo tarpu interjero ir buities audiniuose regioniniai savitumai dar nėra plačiai ištyrinėti, paskelbti, išpopuliarinti ir naudojami.

XX a. II pusėje namų audimo tradicijos raida Zanavykijoje buvo panaši į kitų Lietuvos etnografinių regionų, tačiau jau silpnesnė nei Dzūkijoje. Tekstilės dirbiniai taip pat supanašėjo. Šio regiono audimo tradicijoje pastebėta ir pokario valstybinės politikos nulemtos įtakos, kai į ištuštėjusias Šakių rajono vietas buvo atkeliamos ir apgyvendinamos dzūkų šeimos. Griškabūdžio, Sintautų seniūnijose dažnai minėta, kad šio amato moterys pramokusios iš atsikėlusių dzūkių arba giminytės ryšiais nulemtų kelionių į Dzūkiją metu. Iš paskutinių audusių moterų Zanavykijoje taip pat ryški dalis dzūkių. Viena šiame krašte daugiau žinoma trijų kartų audėjų šeima yra kilusi iš Dzūkijos; audėjos gyvena Griškabūdyje, Paluobiuose ir Gelgaudiškyje. Pastebėta, kad būtent šiose vietovėse zanavykės daugiau ir ilgiau naudojo namų audimo tekstilės dirbinių – rankšluosčių ir užtiesalų, laidotuvių ir vestuvių papročiuose, iki šių dienų daugiau jų pastebima ir kambarių interjere.

Dr. Inga Nėnienė, etnologė

Seserys audėjos Marcelė Butkuvienė ir Ona Sutkaitienė, Marčiukai, Žeimiai (Kriūkų sen.)

Senieji amatai – jaunoms rankoms

2005 m. liepos mėnesį Maksimonių kaime (netoli Merkinės) veikė tautodailės stovykla. Vaikus dalyvauti šioje pirmąkart organizuotoje stovykloje pakvietė jos rengėjai, Lietuvos tautodailininkų sąjungos Dzūkijos skyriaus tautodailininkai, kartu ir parėmę renginį. Sodybą stovyklai mielai užleido skyriaus narė Laima Saviščeviene, dirbanti Dzūkijos nacionalinio parko informaciniame centre. Taip ji su vyru Nikolajumi išgelbėjo sumanytą, nes finansinė parama iš Alytaus apskrities viršūninko administracijos bei Lietuvos kultūros ir sporto rėmimo fondo buvo nepakankama. Dėl tos pačios priežasties stovykla tetruko keturias dienas, joje dalyvavo 12 vaikų (projekte buvo numatyta 16 dalyvių) iš Alytaus miesto bei Varėnos rajono Liškiavos, Merkinės miestelių, Pakaršio kaimo.

Pirmąją dieną visus stovyklautojus sužavėjo meistriškos kalvio Andriaus Liaukaus pamokos. Alytiškis atvažiavo su nuosavu priekalu, žaizdru, atsivežė metalo. Tai, ką parodė ir ko pamokė šis ne tik kalvystę, bet ir bendravimo meną įvaldęs meistras, vaikai prisimins ilgai. Berniukai nusikalė po žarsteklių, o kūjo svorį išmėgino beveik visi stovyklos dalyviai.

Su Laima Saviščeviene jaunieji amatininkai rišo paukščius iš žolynų ir narstė šiaudinius „sodus“. Tautodailininkė išmokė paruošti medžiagą, parodė svarbiausias figūras, o vaikai improvizavo, kūrė pavieniui ir bendrai, puošė „sodus“ smilgomis.

Drožimo paslaptimis dalijosi alytiškis Saulius Lampickas. Dosniai leidęs naudotis savo įrankiais, meistras greit pelnė vaikų simpatijas. Jo padėdami stovyklautojai drožė obuolius, iš lentų pjaustė paukščių siluetus, kitas figūras. Bendromis pastangomis buvo sukurta paukštė išskleistais sparnais, ant kurių visi stovyklautojai surašė vardus.

Primirštas karpinių menas ir juostų audimas bei rišimas – alytiškės dailininkės Gintarės Markevičienės sritis. Kai kurioms mergaitėms šis užsiėmimas buvo nepaprastai malonus, juolab kad jis nuo seno laikomas itin moterišku.

Straipsnio autorė vaikus mokė dažyti margučius. Išpūstus kiaušinių lukštus margintojai dekoravo vašku, dažė, po to žvakės liepsna nutirpino ir nuvalė vaškinius brūkšnelius, palikdami ryškaus kontrasto raštus.

Bendromis pastangomis sukurta plasnojanti paukštė

Stovyklautojai aplankė netoliese gyvenančius tautodailininkus keramikus Rūtą Indrašiūtę ir Džiugą Petraitį. Vaikai pabendravo su menininkais, iš arti apžiūrėjo molio gaminių degimo krosnį.

Išpūdingą pusdienį stovyklos dalyviai praleido pas žinomą medžio drožėją Antaną Česnulį Naujasodės kaime netoli Druskininkų. Į malūne įsteigtą muziejų ir vis dar tebekuriamą parką svingingi šeimnininkai ekskursantus įleido nemokamai.

Stovyklos idėja, be pačių stovyklautojų, labai palaikė visi, kas tik apsilankė jos uždaryme. Jame dalyvavo Merkinės seniūnas G. Tebėra su kaimo kapela „Vienaragis“, Merkinės lankytojų centro vedėjas A. Černiauskas, Maksimonių kaimo gyventojai, stovyklavusių vaikų tėveliai.

Rugsėjo mėnesį Alytaus jaunimo centre veikė stovyklos veiklą pristačiusi paroda. Lankytojų atsiliepimai skatina tautodailininkus tęsti pradėtą darbą, rengti stovyklas kasmet.

Audronė Lampickienė,
Lietuvos tautodailininkų sąjungos
Dzūkijos skyriaus pirmininkė

Mergaitės mokėsi rišti juostas

Stovyklą aplankė LRT „Panorama“

Sauliaus Lampicko nuotraukos

„Kaziukas“ Vilniuje

Įprasta sakyti, kad šventės nuspalvina kasdienio gyvenimo pilkumą. Iš tikrųjų žmonija susikūrė šventes, siekdama įprasmiti laiko tėkmę. Prosenoviškoji pagrindinių kalendorinių metų švenčių esmė – nuolatinis sugrįžimas į pirmąją laiką ir sakralinę erdvę. Švente – ritualiniais veiksmais – sustiprinami saitai su gimtinės žeme, jos laikas suderinamas su kosmoso ritmais. Pilietiškumas manifestuojamas apeiginiu sugrįžimu į miesto ar valstybės pradžią pradžią. Romėnai, tarkime, eros laiką skaičiuodavo nuo Romos įkūrimo – „ab urbis condita“. Per šventes tvirtėja tautinė savimonė; nacionalinės šventės vienija tautą bendra jausena ir istorine atmintimi. Jose iš praeities pasisemiamą dvasinės stiprybės ir nusiteikimo darbams. Svečiams mūsų šventės atskleidžia tautos kultūros savitumą, nacionalinį charakterį.

Taigi šventei privalu turėti „šventumą“ – prasmingą vyksmą. Antra, šventės yra „švenčiamos“; šitai dabar reiškia pramogą, reginį, poilsį, pasilinksminimą. Todėl aišku, kad miestų, regionų, juolab valstybinės šventės turi būti režisuojamos, turėti organizatorius ir vedlius. Tai daugiau ar mažiau sėkmingai atlieka savivaldybių kultūros skyrių ir kultūros centrų specialistai. Sėkmė dažniausiai priklauso nuo to, kaip pavyksta suderinti abi šventės dalis, apeiginę ir pramoginę.

Tradicinėms šventėms scenarijų kurti nereikia – jos glūdintos šimtmečiais. Tik bėda, kad renginių organizatoriai, nors tituluojami specialistais, dažniausiai tėra praktikai, niekada nesigilinę į kultūros istoriją. Iš čia ir toks eklektiškas dažnos mūsų šventės pobūdis. Pavyzdžiui, Vilniaus studentų fizikų šurmilio FIDI pagrindinis personažas Dinas Zauras „nepripažįsta“ giminytės su Slibinu Baziliškiu, kurį senojo universiteto studentai kas pavasarį ištraukdavo iš Bastėjos požemių. Prigimtini dauguma būdami kaimiečiai nė nebandedėme gaivinti senųjų miesto švenčių, o į siaurąsias senamiesčio gatveles ir kiemelius brukame kaimo gegužines. Pasukus galvą istorinių tradicijų tąsą nesunku ir čia rasti: juk liaudies daina mieste suskambėdavo per „jomarkus“ bei „kermošius“. Būtent šiose šventėse spontaniškai susipindavo kaimo ir miesto kultūros gijos. Galima pažymėti, kad ir senosios Vilniaus šventės nebuvo pernelyg toli nubėgusios nuo kaimo žmonių tradicinių švenčių rato. Jos taip pat atitinka gamtos virsmus, tai tarsi Saulės žingsneliai į vasaros sostą.

Sostinė nuo senų senovės pasitinka pavasarį Kaziuko kermošiumi. Apskritai kermošius yra prekyba, lydinti bažnytinę šventę (žodžio kilmė vokiška – iš *Kirchmesse*). 1602 metais kanonizavus karalaitį Kazimierą (1458–1484)

Tradicinės verbos...

jo mirties dieną – kovo 4-ąją – Vilniuje vykdavo labai iškilmingos ir net teatralizuotos procesijos. 1636 m. popiežius Urbonas III paskelbė šv. Kazimierą pirmuoju Lietuvos globėju, o jo kasmetines paminėjimo iškilmes pratęsė iki oktavos – aštuonių dienų. Tačiau šventės kulminacija išliko iškilmingoji eiseną. Jos kelias nusidriekdavo per visą viduramžių miestą, nuo Katedros aikštės iki šv. Stepono bažnyčios, kurioje buvo saugoma popiežiaus dovanota purpurinė šventojo vėliava. Dalyviai į eiseną rikiuodavosi keturiais būriais. Pirmasis – miesto amatininkai su savųjų cechų vėliavomis. Į eisenos gretas jie stodavo griežtai pagal cecho įkūrimo datą. Auksakaliai – pirmieji; jie karališkąją privilegiją gavo 1495 metais. Po cechų rikiuodavosi samdomos naktinės sargybos kariai. Ir meistrai, ir kariai – su ginklais, spindinčiais šarvais. Toliau – juodarūbiai; tai dvasininkai, vienuolių broliai, jų išlaikomų mokyklų auklėtiniai. Po jų eidavo didikai, lydimi vasalų, šlėktų, dvariškių. Miestelėnams rūpėdavo iš arti pamatyti garsiųjų šeimų damas, nuolankumo ir nusižeminimo ženklai apsigėmusias, užsigobusias vualias. Atskirą būrį sudarydavo universiteto studentai, tuomet vadinti akademikais. Po jų eidavo orkestras su šv. Kazimiero „palyda“ – jaunuoliai, persirengę riteriais ir angelais, su lėlių žiedais rankose. Eiseną baigdavo maldininkai, atvykę iš tolimesnių parapijų. Miesto gyventojai eisenos kelio namų fasadus išpuošdavo gėlių girliandomis ir kilimais. Po mišių šv. Stepono bažnyčioje procesija grįždavo į Katedros aikštę. Pakeliui sustodavo prie tai

dienai pastatyti, barokiškai išpuošti vartų. Įprastinės jų vietos būdavo Rūdininkų gatvėje netoli Rotušės, ties universitetu Pilies gatvėje ir įeinant į Katedros aikštę. Prie vartų ant pakylės sakytos šventąjį šlovinančios oracijos, rodyti „gyvieji paveikslai“ iš karalio gyvenimo – pasirodydavo aukštesniųjų kursų studentai. Šventinė procesija užtrukdavo kone visą dieną. Tad kaipgi apsieiti be prekybos maistu, skanumynais, religine atributika?

Pamažu komercinė šventės dalis plėtėsi. 1827 metais pirkčiai gavo privilegiją per Kaziuką Katedros aikštėje rengti jomarką – ilgesnį laiką trunkantį prekymetį. Pridygdavo palapinių, stoginių, prekystalių, – vilniečiai tuos įrenginius vadindavo „būdomis“. Kaip savo atsiminimuose rašė grafienė Gabrielė Puzinienė, turkai prekiaudavo skaromis, rusai – stiklu ir gelumbe, žydai iš Berdyčevo – saldumynais. 1901 metais prisidengus pretekstu, kad statomas paminklas Rusijos valdovei Jekaterinai II, turgus iš Katedros aikštės buvo iškeltas į Lukiškes. Bet greitai nebetilpo ir ten. Į kermošių suvažiuodavo apie 2400 vežimų iš aplinkinių kaimų. Prekybininkų „būdomis“ būdavo užstatoma visa Neries krantinė tarp Žaliojo ir Žvėryno tiltų.

Kuo Kaziukas skyrėsi nuo kitų mugių, turgų? Pirmiausia pavasariška žmonių nuotaika, išreiškiama muzika, pokštai, pasižodžiavimais. Be manufaktūrų ar fabriku gaminių, kurių atveždavo pirkčiai, daugiausiai buvo prekiaujama namudiniais valstiečių dirbiniais. Viskuo, ką kaimo vyrai gebėjo pagaminti iš medžio ilgais žiemos vakarais. Tai tvirti

...tradicinės „širdys“...

namų apyvokos daiktai: statinės, duonkubiliai, geldos, sviestamušės, liepinės medui, gorčiai, pintinės ir krepšiai, įvairūs smulkūs baldai. Taip pat žemės ūkio padargų medinės dalys: dalgiakočiai, kinkymo lankai, grėbliai. Medžio tekintojai prekiaudavo verpimo rateliais, o pusberniai – drožtais šaukštais ir samčiais. Turgų pajvairindavo mediniai žaislai vaikams. Ypač akį traukdavo arkliukai: ir su ratukais, ir su lingėmis, dažyti įvairiomis spalvomis, kiti net oda apmušti, su tikrais karčiais.

O ką per Kaziuką pirkdavo „kermošinio“? Būtinai meduolį – „Kaziuko širdį“. Galima būdavo rinktis įvairiausių dydžių ir spalvų: rudos – su medumi, baltos – su mėtomis, rausvos – su spanguolėmis. Arba galėjai pasirinkti su įrašytu mylimosios vardu. Meduolius kitados kepėdavo rusų sentikiai, vėliau jų meną perėmė 1672 m. įkurtas bandelių kepėjų cechas. O skaniausi riestainiai – iš Smurgainių miestelio. Kokių tik nori: su aguonomis, juodgrūdžiais, garstyčiomis, saldieji. Retas kuris iš mugės grįždavo be virtinės riestainių ant kaklo.

Kaziukas trukdavo ilgiau nei įprastinės mugės. Nuo kovo ketvirtosios jis tęsdavosi 3–4 dienas, priklausomai nuo oro ir prekių gausos. 1928 metais Lenkijos Seime

... ir floristikos naujovės

siūlyta kovo ketvirtąją Vilniuje paskelbti nedarbo diena. Tačiau, matyt, daugumos deputatų nenorėta įtvirtinti krašto išskirtinumo, – regiono šventės lietuviškumas buvo pernelyg akivaizdus. Apie 1935 metus senąsias šventės tradicijas prisiminė studentija. Susirinkę išvakarėse prie šv. Kazimiero bažnyčios, linksmu karnavaliniu būriu jie patraukė į Lukiškių aikštę. Priekyje ėjo šaukliai su fanfaramis, už jų – persirengę istoriniais pirklių ir karių kostiumais. Iš paskos – vežimai su išraiškinga Vilniaus firmų, prekybinių atstovybių reklama, produkcijos pavyzdžiais ir kt. 1937 metais eiseną organizavo „Liutnios“ teatro artistai; joje buvo pavaizduotas atsisveikinimas su žiema, išvežant Šaltį ir Gripą. Dar prašmatnesnę procesiją surengė Dailės fakulteto studentai 1938 metais – su šv. Kazimiero statula, mugės simboliais – didžiulėmis „Kaziuko širdimis“. Tada pirmą kartą per Kaziuką pasirodė ir garsiosios Vilniaus verbos, vadintos „palmomis“, – jomis vietoj lėlių buvo apkaišyti procesijos vežimai. Stepono Batoro universitete Kazimierinių išvakarėse rengti ir moksliniai skaitymai, kuriuose kalbėta apie šv. Kazimiero mugės tradicijas bei istorinę reikšmę. Mugės metu studentai rodydavo „Šėpos“ marionėčių teatro spektaklius – aktualias politinio gyvenimo parodijas.

Mūsų dienomis Kaziuko mugė – tarsi visos Lietuvos tautodailininkų ir amato meistrų suvažiavimas. Galima pasidžiaugti, kad jų dirbiniais išlaikoma senoji tradicija ir įliejama kūrybiško savitumo, individualumo. Kasmet galima pastebėti naujų originalių dirbinių; kyla ir jų meninis lygis. Tačiau nerimą kelia mugės ateitis: prekiaujančiųjų daugėjant, šurmulio, linksmybių, muzikos – mažiau. Nebeliko pastaraisiais metais gatvės vaidintojų, nebesigirdi folkloro kolektyvų, kaimo kapelijų. Daryti įtaką liaudies meno raidai, išgryninti formas, išvengti niekdirbių – toks turėtų būti uždavinys. Todėl labai verta rengti amatų meistrystės demonstracijas. Amatai – viena svarbiausių etninės kultūros sričių, beje, turinti geriausias perspektyvas išlikti ateityje.

Šimtmetinių tradicijų šventė Kaziukas gali ir privalo tapti europinio masto įvykiu. Žingsniai šia linkme turėtų būti tokie: istorikai ir etnografai turi ištyrinėti šios šventės tradicijas, amatų paveldą, propaguoti tai žiniasklaidoje, skelbti mokslo darbuose. Etnokultūrinės veiklos organizacijos – parengti šventės renginių planą: turi vykti gaminių konkursai, parodos ir jų aptarimai, folkloro kolektyvų koncertai, gatvės vaidinimai, lėlių ir „Šėpos“ teatrų pasirodymai, karavalinės eisenos, šmaikštuolių varžytinės. O mugė būtų galima suskirstyti Lietuvos regionais: vienoje aikštėje – žemaičių meistrai, kitoje – pintinės dzūkiškiems grybams, trečioje – aukštaitiški marginiai, o aplink Rotušę – Vilniaus krašto meistrai. Mugė privalėtų turėti savo atributiką, meninius apipavidalinimo akcentus. Išplėtojus reginių ir pramogų dalį, galėtume tikėtis dar daugiau mugės lankytojų ir užsienio turistų. Vilnietiškas Kaziukas tikrai turi daug galimybių tapti europietiška atrakcija, ypač pasitinkant reikšminguosius 2009 metus.

Vytautas Valiušis ir jo keramikos muziejus

Vytautas Valiušis, 2005-aisiais pelnęs Lietuvos puodžių karūną

Utenos rajono Leliūnų miestelyje, senojoje mokykloje, statytoje praėjusio amžiaus pradžioje, prieš šešerius metus duris atvėrė keramikos muziejus. Vienintelis toks ne tik Aukštaitijoje, bet ir visoje Lietuvoje. Jo sumanytojas - tautodailininkas keramikas Vytautas Valiušis. Privačia iniciatyva įkurtas keramikos muziejus netrukus tapo Utenos kraštotyros muziejaus filialu. Šiai idėjai pritarė ir Utenos rajono savivaldybė, ir Kultūros ministerija.

Muziejuje eksponuojama daugybė etnografinės keramikos dirbinių: puodų, puodynų, puodelių, ašocių, palivonų, lekų, terlių, aguontrynių, didelių dubenų ir dubenėlių, vazų, žvakidžių, indų grietinei atskirti ir kitų įvairiausių formų bei įvairiausių paskirties molinių dirbinių, nužiestų kitados ir šiandien. Jie surinkti iš skirtingų Lietuvos vietovių, atspindi ir amato raidą, ir meistrų talentus. Ekspoziciją pagyvina paveikslai ir medžio drožiniai puodžiaus darbų tema. Čia galima išvysti net ... patį Dievą, lipdantį puodą. Labai savitas, ne tradiciškai muziejinis yra pačių keramikos dirbinių išeksponavimas. Tik dalis jų išdėstyti lentynose, - kiti pamauti ant šakočių, sudėstyti ant akmenų krūsnų,

sukabinti ant akėčvirbalių. Ekspoziciją pagyvina kitos rūšies etnografiniai eksponatai - mintuvai, šepėčiai, šukos linams šukuoti, trinamosios ir sukamosios garnos, ratai, kubilai, geldos, anderės, gorčiai, melžtuvės, muštuviai, rankšluostinės, įvairių formų buteliai, lygintuvai, rumbės, kaušai, grūstuvai, kočėlai, bezmėnai, vedegos, skliutai, kryžių (stogastulpių) viršūnės, spintelės, kiti buitės įrankiai ir padargai. O ypač dėmesį patraukia piestų rinkinys, - jų formos archajiškos ir monumentaliaios. Ir tenka pripažinti, kad meninė nuovoka ir skonis Vytauto Valiušio neapgauna: toks pateikimas visiškai atitiko tradicinio amato raidos muziejaus koncepciją.

Reikia pamatyti - išties įspūdinga kolekcija! Iš viso keliose buvusios mokyklos klasėse galima apžvelgti per keletą tūkstančių daiktų. Ir dar keli šimtai paties tautodailininko žiestų puodų, vazų, vazelių, žvakidžių, dekoratyvinių pano. Kolekcija atsirado vien tik meistro Vytauto Valiušio pastangomis. Žinia, surinkta ne per vienerius metus. 2001 m. vasario 2 d. dovanojimo aktu visas šis turtas perduotas Utenos kraštotyros muziejui. Iš pradžių eksponatai užėmė tik dalį antrojo mokyklos aukšto, kurį, beje, Vytautas suremontavo už savo asmenines santaupas. Vėliau muziejus išsiplėtė, „nusileido“ ir į pirmąjį aukštą. Ten be puodų salių, dar bus įrengtos ir mokomosios dirbtuvės. Jose žiesti puodus galės pamėginti visi muziejaus lankytojai, o meistras tikisi, kad atsiras ir nuolat čia besilankančių vaikų. V. Valiušis muziejuje planuoja taip pat įrengti patalpą videoįrašams žiūrėti, kad atvykę iš toliau lankytojai galėtų geriau susipažinti su puodžiaus darbu.

Leliūnų keramikos muziejuje V. Valiušis rengia tautodailininkų ir dailininkų profesionalų darbų parodas, poezijos ir muzikos vakarus. Tradiciniu renginiu tapo jau dukart skambėjęs Lietuvos nacionalinės filharmonijos solistės Juditos Leitaitės rečitalis. Tautodailininko dirbtuvėse praktiką atliko Dailės akademijos studentai, čia vyko ir medžio drožėjų pleneras, į simpoziumą buvo atvykę moksleiviai iš Čekijos, atstogavo ir kūrė žymus dailininkas Vaidotas Žukas.

Darbai veja darbus, todėl pačiam muziejaus sumanytojiui ir steigėjui nėra kada ilsėtis. Savo rūpesčius išsako smagiai ir kiek paradoksaliai: „Tikėsite ar ne, bet, atidaręs muziejų, praradau daug draugų. Gal pavydi, o gal mano, jog aitvarai man turtus neša? Kol kas iš savo darbo, būtent iš šio muziejaus, neturėjau jokios materialinės naudos. Vis nešu čia viską iš namų, o ne atvirkščiai. Bet nesigrauju dėl to - didžiausia laimė man yra žinoti, kad vienoje erdvėje kalbasi iš visos Lietuvos surinkti senųjų amatininkų puodai, kurie yra neatskiriama mano gyvenimo dalis. Suprantu, kitiems atrodo, kad savo pinigus galėčiau išleisti protingiau - nuvažiuoti į kurortus, papramogauti, paūžti su draugais. Bet savo gyvenime esu nemažai praleidęs tuščių ir beprasmių valandų. Dabar noriu grąžinti skolą ir sau, ir žmonėms...“

Į Leliūnus Vytautas Valiušis atsikėlė prieš 20 metų, o gimęs yra Panevėžyje 1950 m. birželio 16 d. Nuo 1980 m. jis dalyvauja rajoninėse, respublikinėse ir tarptautinėse kūrybos darbų parodose, keramikų simpoziumuose. Lietuvos tautodailininkų sąjungos nariu tapo 1996 metais. 1999 m. jam įteikta Utenos rajono meno ir kultūros premija, 2002 metais apdovanotas nusipelnusio Utenos miestui žmogaus premija. Didžiausio įvertinimo meistras sulaukė 2005 m., kai Kuršenuose buvo tituluotas Lietuvos puodžių karaliumi. Jam taip pat priklauso aukščiausio keramikos dirbinio Lietuvoje žiedėjo titulas. Per 30 savo kūrybinio darbo metų meistras nulipdė ir nužiedė ne šimtą ir ne du, o šimtus tūkstančių dirbinių. Vytautas nemėgsta, kai jį vadina keramiku ar tautodailininku. Sakosi esąs paprastas kaimo puodžius, potraukį šiam amatui paveldėjęs iš šeimos tradicijų. Tačiau kokia subtili formos pajauta! Ir kiekvienas dirbinytis techniškai tobulai išbaigtas... Tik V. Valiušis geba juodąją keramiką dekoruoti spalvota glazūra.

Rinkdamas muziejui eksponatus, Valiušis gerai išstudijavo Lietuvos etnografinių regionų žiedimo stilistiką. Norėdamas galėtų pakartoti bet kurio puodžiaus liniją. Tačiau patį meistrą domina ir viso pasaulio puodininkystės meno kryptys, stiliai, įvairovė.

Iš to jis semiasi idėjų savo autoriniams darbams. Gi įkvėpimą atneša klasikinė muzika (pats groja saksofonu ir akordeonu) ir poezijos posmai. Molis Vytauto rankose atgyja, sušyla ir tampa meno kūrinium. Besisukantis žiedimo ratilas ir talentingos puodžiaus rankos šlapią molio grumstą bematant paverčia graškčia vaza, apvaliašonių ašociu, laiba žvakide ar miniatiūrine puodynėle, į kurią telpa vos vienas gėlės žiedelis... Čia Vytautas „džiazuoja“ - kūrinys gimsta be išankstinio sumanymo, improvizuojant. Darbastalis Vytautui - šventa vieta; ir jeigu kurią dieną negalėtų prie jo atsisėsti, priešės atsiprašo savo „altoriaus“.

Žinoma, visoms Leliūnų muziejaus idėjoms ir užmojams įgyvendinti vieno žmogaus pastangų bei entuziazmo nepakanka. Meistrui turėtų talkinti Leliūnų miestelio kultūros darbuotojai, pedagogai, seniūnija. Bendri muziejaus ir miestelio bendruomenės kultūros projektai būtų naudingi visiems. Neabejotina, kad greitai į Vytauto Valiušio keramikos muziejų plūstelės lankytojų grupės ne tik iš Lietuvos, bet ir iš užsienio. Jau dabar reikia tam ruošti, planuoti, kaip miestelis galėtų sukurti svečiams paslaugų infrastruktūrą.

Libertas Klimka

Autoriaus nuotrauka

Tūkstantis drožtinių lazdu

Vienoje kitoje tautodailės parodoje jau galima buvo stebėtis Mečislovo Ežerskio, gyvenančio Kelmėje, drožtinėmis lazdomis. Autorinę meistro parodą 2003 metais surengė "Kuparo" galerija Vilniuje. Lazdos tikrai stebina, nes gamta joms suteikė formą, kreivumą, šakotumą, gi meistras – iš kažkokių pašamonės gelmių iškylantį mitologiškumą. M.Ežerskio lazdu rankenos užsibaigia fantastiškų gyvūnų snukučiais, keistai žvelgiančiomis akimis, prašieptais dantimis. Atrodo, kad į jo nedidelį butuką Kelmės daugiaaukštyje susirinko visos žemaitiškojo miško mitinės būtybės – kaukučiai, babaušiai, giriniai ir daugybė neįvardytų, neatpažintų...

Mečislovas Ežerskis kilęs nuo Kražių, užaugęs dešimties vaikų šeimoje. Pomėgį drožinėti veikiausiai paveldėjo iš tėvo, tačiau kuris gi žemaitis neturi kūrybinės gyslės... Gyvenimas vertė imtis įvairiausių profesijų: baigęs kursus, dirbo sprogdintoju, vėliau pramoko staliaus, tekintojo amato. Darbo metu patyrė nelaimę: tekinimo staklės smarkiai sužalojo galvą ir veidą. Pasveikus apėmė ypatingas noras drožinėti. Mečislovas tuokart gyveno Šilo Pavėžupyje, kur tūlas meistras Žimkus jam parodė, ką gi galima išvelgti paprasčiausiame kelme. Nuo tada drožyba tapo atokvėpiu po įprastinių kaimo darbų.

Žinia, tam likdavo tik vėlūs vakarai. O sekmadieniai – pasivaikščiėjimams po mišką, renkant tas keistasias šaknis ir šakas, tinkančias lazdoms. Jo drožiniai garsėja jau porą dešimtmečių. Daug lazdu išdovanota, kai kurios iškelia net užjūrin. Tačiau kūrybinis meistro įkarštis nė kiek nemažėja. Juolab, kad išėjus į pensiją laiko pomėgiui – į valias. Šiuo metu vieno kambarėlio ir virtuvėlės Mečislovo bute glaudžiasi per tūkstantį lazdu. Tikras "lazdynas" – išspūdingas reginys! Jos drožtos iš įvairiausių medžių: ažuolo, skirpsto, beržo, lazdyno, gluosnio. Lazdos turi būti funkcionalios – patogios įsitverti ir pasiremti, todėl visa išmonė sutelkta rankenoje. Čia meistras ir duoda valią savo fantazijai, o gal įkūnija iš vaikystės pasakų atklydusias būtybes. M.Ežerskis nekalbus, – patys žiūrėkite ir stebėkitės. Tik jis vienas miške pamatė iš po kelmo žiūrinčias akis... Galima tas lazdas pavadinti ir krivulėmis, ir žynių apeiginėmis – tikrai tam tinkamos.

Tokiam unikaliai kūrybinio proveržio rezultatui reiktų rasti pastovią buveinę. Kad lazdos neišsivaikščiūtų... Žemaitija vis nenustoja stebinti talentų originalumu.

Libertas Klimka

Autoriaus nuotraukos

KRAŠTOTYRA

Kraštotyros judėjimas – kurlink?

Nesigilinant į tolimą istoriją, ryškesnė kraštotyros veikla aptinkama XX a. pradžioje, kai formavosi nacionalinis mokslas, kai J. Basanavičius ir jo talkininkai būrė negausią inteligentiją ir ragino domėtis tautos istorija, rinkti ją liudijančias relikvijas. Šie kreipiniai rado atgarsį – savo kalbos, tautinio orumo stogo ginti ne tik inteligentija, mokslo žmonės, bet ir didžioji tautos dalis – kaimo žmonės. Reikšmingas postūmis buvo ir Mokslo draugijos, įkurtos 1907 m., veikla. Kraštotyros sąjūdžio pasklidimu galima laikyti regioninių draugijų kūrimąsi XX a. 3–4 dešimtmečiais. Per šį laikotarpį įsikūrė Šiaulių kraštotyros draugija, vadovaujama P. Bugailiškio, Telšiuose – Žemaičių senovės mėgėjų draugija, vadovaujama P. Genio, Panevėžio, Alytaus ir kitos kraštotyros draugijos. Jų veiklos rezultatai – ir šiandien veikiančios muziejai: „Aušra“ (Šiauliai), „Alka“ (Telšiai), Panevėžio kraštotyros, Mažeikių kraštotyros ir kiti, Šiaulių kraštotyros draugijos leistas „Gimtasai kraštas“ (32 numeriai), tapęs neįkainojamu etninės kultūros tyrinėjimo šaltiniu, „Šiaulių metraštis“, išugdytas krašto tyrinėtojų būrys.

Prieškario kraštotyros judėjimas subrandino J. Balį, A. Mažiulį, B. Buračą, K. Čerbulėną, P. Galaunę, J. Mickevičių, M. Čilvinaitę, J. Dovydaitį, J. Petruilį, S. Daunį ir daugybę kitų įvairiose srityse dirbusių žmonių.

P. Būtėno parengta Tautotyros programa, skirta įtraukti akademinį jaunimą į kraštotyros veiklą, iki šiol neturi analogų. Taigi XX a. pirmosios pusės kraštotyros judėjimas, nuspalvintas išsivaduojamojo nacionalinio judėjimo, J. Basanavičiaus idėjų, suformavo pirmąjį muziejų tinklą Lietuvoje, pradėjo kaupti kultūros archyvus, padėjo krašto tyrinėjimo pamatus.

1940 m. sovietams sustabdžius prieškarinio visuomeninių organizacijų veiklą, kraštotyros veikla nenutrūko, tačiau kaip organizacija Kraštotyros draugija ėmė veikti tik 1961 metais. Nesigilinant į išsamią sovietmečio Kraštotyros draugijos veiklą bei istoriją, reikia pastebėti, kad valdžia greitai suprato, kaip galima panaudoti šį visuomeninį judėjimą savo ideologijai propaguoti, o tuo pačiu ir jį valdyti. Nepaisant stipraus ideologinio spaudimo, Kraštotyros draugijai pavyko išlaikyti pamatinius kraštotyros judėjimo dalykus, buvo suformuotas kraštotyros darbų archyvas, kuriame sukaupta per 3 tūkstančius įvairios tematikos rinkinių.

Išplėtotą visuomeninę muziejininkystę – sovietmečiu veikusių valstybinių muziejų ekspozicijos buvo panašios, visuomeniniai muziejai (jų buvo per 300) ėnešė įvairovę, daugelis jų vėliau tapo valstybiniais muziejais ar jų filialais, pvz., Arklio muziejus, Vilkaviškio moksleivių namų

Mokomoji kraštotyros ekspedicija po Mažąją Lietuvą (Ventė, Kintai, Rusnė, Šilutė). Centre – ekspedicijos vadovė Irena Seliukaitė

kraštotyros ir t.t. Kalbos ir liaudies muzikos tyrinėjimai sovietmečiu leido pradėti darbus, vėliau išsiplėtojusius į valstybinius darinius ar kitas visuomenines organizacijas. Pagaliau lokaliniai tyrinėjimai, vykdyti Vilnijos krašte ir vėliau, Atgimimo metais, įvertinti valstybine J. Basanavičiaus premija, lokalinės monografijos („Zervynos“, „Ilgalinos kraštas“, „Dubingiai“, „Merkinė“, „Kernavė“, „Dubičiai“, „Gervėčiai“ ir kt.) suformavo krašto lokalinio tyrinėjimo metodiką, davė postūmį tęsti tokius darbus visoje Lietuvoje. Šiose knygose pavyko išlaikyti mokslinio bei mėgėjiško tyrinėjimo pusiausvyrą. Per sovietmetį subrendo nauja kraštotyryninkų karta, šiandien jau besitraukianti iš aktyvios veiklos.

Atgimimo metais Kraštotyros draugija pradėjo daug naujų darbų. Reikšmingiausia akcija, išjudinusi visą Lietuvą, buvo kaimų istorijų rašymas. Kelios apžiuros, parodos ir jų aptarimai įtraukė į šią veiklą didelį būrį žmonių, dirbančių savarankiškai. Atgimimo laikotarpiu pradėtas leisti draugijos almanachas „Mūsų kraštas“ (išleista 14 numerių), tęsiama lokalinė monografijų leidyba („Rietavas“, „Paparčiai ir Žasliai“, „Tverečiaus kraštas“, „Adutiškio kraštas“, „Pakruojo apylinkės“, „Šiaulėnai“, „Kuršėnai“ ir kt.).

Per nepriklausomybės laikotarpį netekusi etatinių darbuotojų, grąžinusi Vilniaus miesto savivaldybei patalpas Trakų g. 2, Kraštotyros draugija išsaugojo veiklos rezultatus. Kraštotyros archyvas, perkeltas į Nacionalinį muziejų, tapo saugus visiems laikams ir prieinamas tyrinėtojams. Draugijai būstinę suteikė Lietuvos liaudies kultūros centras, o veikla nenutrūko niekuomet.

2005 m. pabaigoje į XI draugijos suvažiavimą susirinkę kraštotyryninkai iš visos Lietuvos konstatavo, kad kraštotyros veikla gyva, yra kuo pasidžiaugti, nors struktūra gerokai suiro. Aktyviai dirba jaunieji kraštotyryninkai, vadovaujami Jaunimo turizmo centre dirbančių metodininkų, gyva kraštotyros veikla bibliotekose, krašto muziejuose, dirba daug pavienių entuziastų. Per ataskaitinį laikotarpį parengta per 2 tūkstančius įvairios tematikos kraštotyros rinkinių, iš jų – 300 kaimų istorijų, išleista per 300 kraštotyros leidinių, suorganizuota beveik du šimtai ekspedicijų.

Kraštotyros draugijos gyvybingumą, nepaisant įvairių pokyčių šalies visuomeniniame gyvenime, rodo narių skaičius – yra per 3 tūkstančius suaugusių kraštotyryninkų, jiems padeda dar tiek jaunųjų, triūsiančių bendrojo lavinimo mokyklose. Mokyklinė kraštotyra yra puiki pilietiškumo ugdymo priemonė, etninės kultūros mokykla, todėl apmaudu, kad didelė dalis mokyklų neišnaudoja šios galimybės.

Pagrindinė kraštotyros veiklos forma – medžiagos rinkimas ekspedicijose arba individualiai. Tebevyksta kompleksinės ekspedicijos. Neabejotinas lyderis šioje srityje yra Šiaulių rajonas. Kraštotyros veiklos organizatorės L. Varkalienė ir S. Lukienė, palaikomos Kultūros skyriaus vedėjos V. Jurešienės, užsimojo ištyrinėti visą rajono teritoriją ir išleisti visų seniūnijų lokales monografijas. Darbas eina į pabaigą – beliko dvi seniūnijos. Apskritai Šiaulių krašte puikiai tęsiama kraštotyros judėjimo tradicija. Ekspedicijose dalyvauja kultūros ir švietimo darbuotojai, „Aušros“ muziejaus specialistai,

puikiai talkina Šiaulių universiteto studentai, vadovaujami dėstytojos R. Stankuvienės. Šiaulių rajone kasmet švenčiant Knygnešio dieną pagerbiami (premiuojami) geriausieji kraštotyryninkai. Šiaulių „Aušros“ muziejus yra įsteigęs Pelikso Baugailiško premiją už kraštotyros ir muziejininkystės veiklą. Muziejus atliko dar vieną svarbų darbą – perkėlė į elektroninę saugojimo laikmeną unikalų prieškarinio Šiaulių kraštotyros draugijos archyvą. Miesto kraštotyryninkai, rengdami pamainą, įsteigė Mikelio mokyklą: kasmet būrys mikeliukų, apgynusių parengtus kraštotyros darbus, gauna pažymėjimus, o geriausias metų kraštotyryninkas pagerbiamas Mikelio prizų.

Šiaulių apskrities P. Višinskio viešojoji biblioteka puikiai dirba metodinį kraštotyros darbą visoje apskrityje, sudaryta apskrities kraštotyros taryba. Taigi Šiaulių krašte susiklostė kraštotyros veiklos modelis, vertas tapti pavyzdžiu kitiems kraštams.

Ekspedicijas organizuoja Jonavos, Pakruojo, Raseinių, Kaišiadorių, Anykščių kraštotyryninkai. Jų rezultatas – įvairios apimties leidiniai. Štai anykštėnai, apibendrinę daugelio kraštotyryninkų darbą, išleido Anykščių rajono gyvenamųjų vietovių enciklopedinį žinyną, rietaviškiai sudarė 1944–1953 metais žuvusių Rietavo apylinkėse laisvės gynėjų sąvadą, kuriame įamžintos 119 žuvusiųjų pavardės. Kraštotyros medžiagą ir veiklą jaunimui ugdyti gražiai panaudoja Jonavos, Skuodo, Jurbarko, Lazdijų ir kt. rajonų kraštotyros organizatoriai. Jonavos

Šilutės muziejuje: XVIII a. mažlietuvių baldai...

rajone kasmet rengiama viktorina „Ar pažįsti gimtąjį kraštą“, Jurbarko – istorijos rašinio konkursai, Skuodo kraštotyryninkai kasmet įsijungia į žemaitiškus skaitymus, skirtus S. Daukantui, 2004 m. įsteigtas prizas už geriausią kūrinių, kuriame atsispindi krašto papročiai, tautosaka.

Naujas reiškinys kraštotyros judėjime – bendra veikla su kaimo bendruomenėmis. Anksčiau jų nariai buvo pateikėjai, kurių pasakojimus, dainas rinkome, užrašinėjome, dabar didelė dalis bendruomenių pačios įsilieja į kultūros vertybių, kraštovaizdžio saugojimą. Štai Raseinių rajono Berteškių kaimo bendruomenė įkūrė etnografinę močiutės seklyčią muziejų, Pramedžiavos kaimo pagyvenusių žmonių bendrijos „Užuovėja“ pagrindinis veiklos tikslas – išlaikyti ir puoselėti kaimo tradicijas, papročius, šventes.

Įvertinus penkerių metų, o ir viso atkurtos nepriklausomybės laikotarpio kraštotyros veiklą, galima teigti, kad ši visuomeninė organizacija atlaikė visus išbandymus ir yra pasirengusi pokyčiams. Pirmiausia struktūriniais: gyvenimas parodė, kad sovietmečiu suformuota Lietuvos kraštotyros draugija, sujungusi visų rajonų ir miestų skyrius, turėjusi etatinius darbuotojus, valdymo modelį „iš viršaus į apačią“ šiandien išaugo marškinėlius.

Vargu ar gali pasiteisinti didžiosios ekspedicijos, surinktos iš visos Lietuvos kraštotyryninkų, važiuojančių į vieną kurią vietovę – šiandien visi tyrinėja, kaupia medžiagą, panaudoja ją vietoje. Kiekvienas kraštas kuria savo istoriją, ieško savitumo ir jį palaiko, todėl palaikytinas ir skatintinas savarankiškų kraštotyros asociacijų steigimasis. Šiandien savarankiškai veikia Šiaulių miesto

kraštotyros, Šilutės, Palangos kraštotyros draugijos, savo noru įeinančios į asociaciją Lietuvos kraštotyros draugija.

XI Kraštotyros draugijos suvažiavimas palaikė idėją kurti savarankiškas savivaldybių ar kraštų kraštotyros draugijas, kurios savanoriškai burtųsi į didžiąją Lietuvos kraštotyros draugijos asociaciją.

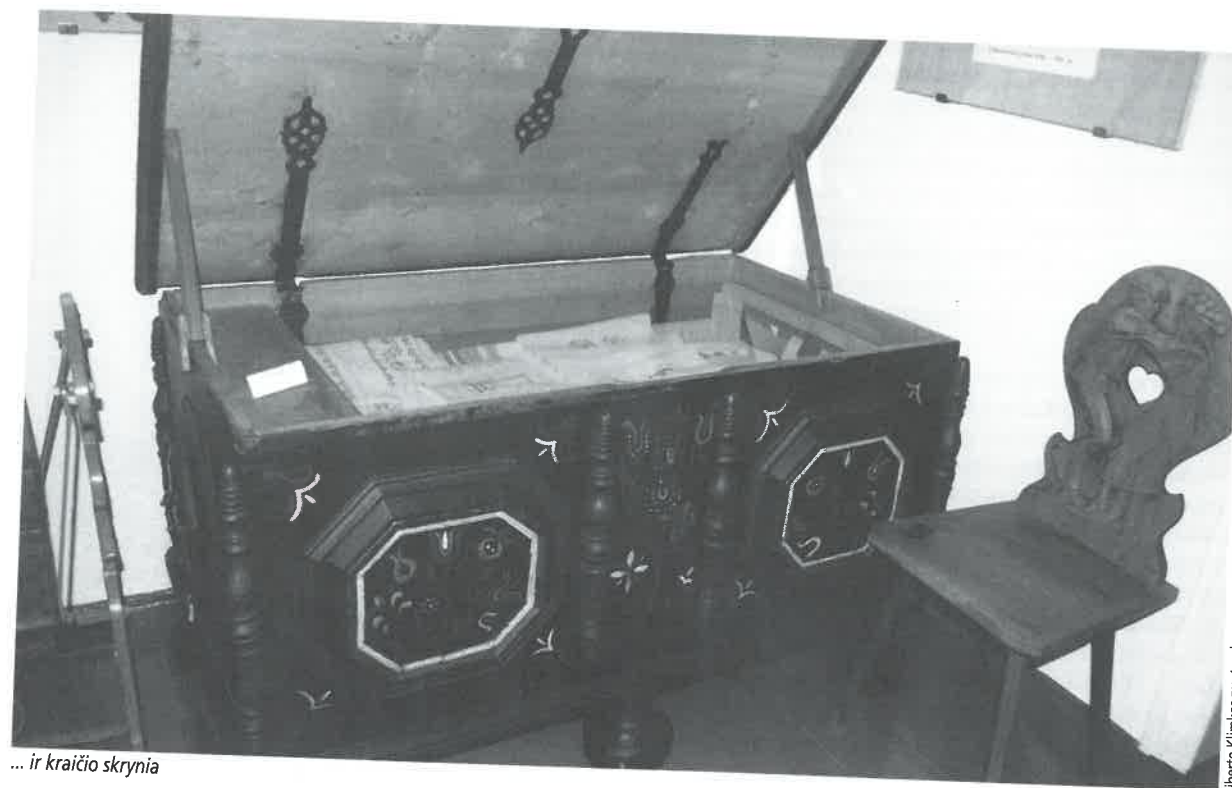
Darbo visoje Lietuvoje daug. Kraštotyros draugijos istorijoje yra puikių pavyzdžių, kaip visuomenės pastangomis buvo surinkti Lietuvos vietovardžiai, daugybė kalbos faktų, išjudintas kaimų istorijų rinkimas, surinkta medžiaga apie dalį etnografinių kaimų, sukauptos žinios apie technikos paminklus, dvarus ir t.t. Šiandien kraštotyryninkų talkos vėl reikia išaiškinant etnografines sodybas ir kaimus netyrinėtuose šiuo požiūriu Lietuvos regionuose, renkant žinias apie tradicinius amatus ir amatininkus, kulinarinį paveldą, saugant istorijos ir kultūros paveldą, rašant nepriklausomybės laikotarpio istoriją.

Reikia įvertinti nevalstybinių muziejų situaciją, pasitarkus muziejų specialistus, mokyti ne tik mokyklinių, bet ir privačių muziejų vadovus, kaip tvarkyti eksponatus, kaip apsaugoti istorijos ir kultūros vertybes.

Surinktą kraštotyros medžiagą būtina viešinti, sudaryti jos katalogus, daugiau jos skelbti internete, panaudoti edukaciniuose užsiėmimuose.

Iškilo būtinybė parengti naują Kraštotyros programą, apimančią visas sritis, siejančią įvairių giminingų visuomeninių organizacijų veiklą, sudaryti atnaujintų anketų rinkinį.

Irena Seliukaitė,
Etninės kultūros globos tarybos narė

... ir kraičio skrynja

Liberto Klimkos nuotraukos

Jaunųjų kraštotyrininkų judėjimas Lietuvoje

Lietuvos jaunimo turizmo centras – institucija, koordinuojanti kraštotyrinę veiklą šalies bendrojo lavinimo mokyklose bei neformalaus švietimo įstaigose. Kraštotyrinės veiklos tikslas – puoselėti lietuvių tautos dvasines ir materialines vertybes, rengti Nacionalinę jaunųjų kraštotyrininkų ekspediciją, ugdyti mokinių pilietiškumą, istorinę atmintį, pagarbą ir didžiavimąsi savo tauta, valstybe.

Vykdydamas kraštotyrinę veiklą, Lietuvos jaunimo turizmo centras organizuoja šalies jaunųjų kraštotyrininkų ir muziejinių stovyklas – ekspedicijas, konferencijas, neakivaizdines mokyklas mokiniams, konkursus, kvalifikacijos tobulinimo seminarus mokytojams. Veikia jaunųjų muziejinių, etnologų, istorikų, gidų, archeologų neakivaizdinės mokyklos. Mokykloms parengtos programos, ruošiamos namų užduotys. Jose mokiniai mokomi kaupti ir saugoti etninės kultūros paveldą, įgyja žinių apie pirminių eksponatų restauravimą, mokomi praktiniu muziejinio darbo įgūdžių. Taip jie gilina Lietuvos istorijos žinias, susipažįsta su archeologijos mokslo pagrindais, rengia ekskursinius savo gyvenamosios vietovės maršrutus ir kt. Teorines žinias mokiniai įtvirtina per praktinius užsiėmimus. Šios neakivaizdinės mokyklos yra tęstinės, veikiančios daug metų.

Viena iš kraštotyrinės veiklos sričių yra kraštotyros darbų konkursai. Jų metu mokiniai mokomi pažinti etnokultūros paveldą, ugdomas mokinių pilietinis sąmoningumas ir kūrybiškumas, skatinama domėtis savo šeimos, giminės, gyvenamosios vietovės istorija ir kt. Vyksta konkursai „Šakotas giminės medis“, „Lietuvos kultūros žemėlapis“, „Lietuvos tautinis atgimimas ir valstybės atkūrimas“, „Ką mena Lietuvos pilys“, „Mokinio kalendorius“, „Sveikinu Žemę“, „Išsaugokime praeitį“ ir kt. Konkursų tematika keičiasi, tačiau pagrindinė – etnokultūrinė – kryptis išlieka ir yra tęsiama jau daugelį metų. Mokiniai gausiai ir noriai dalyvauja kraštotyriuose konkursuose, pateikia originalius, kūrybiškus darbus.

Lietuvos jaunimo turizmo centras rengia seminarus mokytojams: kelia kraštotyros būrelių, mokyklų muziejų vadovų kvalifikaciją, moko naudoti šiuolaikinių informacinių technologijų galimybes, moko metodiškai tvarkyti mokyklų muziejų fondus, ekspozicijas, kurti edukacines programas, ugdyti informacinę kultūrą bei informacinį raštingumą. Organizuojami seminarai mokytojams: „Kalendorinių ir tautinių švenčių organizavimas mokyklose“, „Edukacinės programos ir šiuolaikinių informacinių technologijų naudojimas mokyklos muziejuje“, „Etninės kultūros integravimas į Lietuvos istorijos pamokas“ ir kt. Taip pat yra rengiama metodinė medžiaga, kraštotyros būrelių programos, konsultuojami kraštotyrinę veiklą kuriojantys metodininkai, švietimo skyrių darbuotojai, mokytojai.

2006 metų kovo 23 dieną Vilniaus mokytojų namuose vyko jau XIX Nacionalinė jaunųjų kraštotyrininkų konferencija ir darbų paroda, skirta Lietuvos tūkstantmečiui paminėti. Konferencijoje apibendrinta šalies bendrojo lavinimo mokyklų mokinių, jaunųjų kraštotyrininkų veikla per dvejus metus.

Iš 8 miestų ir 25 rajonų buvo pateikti 185 mokinių ir mokytojų kraštotyros darbai iš 90 Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų, 2 jaunųjų turistų centru, vieno moksleivių kūrybos centro, bibliotekų, kultūros centrų. Darbai pateikti aplankuose, kompaktinėse plokštelėse, knygose ir atlikti pagal kraštotyros rinkinių reikalavimus.

Kraštotyriniai darbai buvo pateikti pagal šias sritis: gyvenamosios apylinkės, kaimų, gatvių, namų, ūkininkų istorijos; etnografijos, tautosakos, literatūros, kalbos; švietimo istorijos; gyvojo paveldo – žmonių (pateikėjų, puodžių, pynėjų, audėjų, pedagogų) biografines apybraižas; nykstančių kaimų istorijos; atsiminimai apie tremtį, rezistenciją, papročius ir tradicijas, tautines bendrijas; šiuolaikinių kalendorinių, šeimos ir kitokių švenčių aprašai; paminklotyros, gamtotyros, muziejinkystės.

Arvydo Švirniko nuotrauka

Šį kartą sulaukta žymiai daugiau darbų, kurie parengti naudojant šiuolaikines informacines technologijas. Dauguma darbų turi išliekamąją vertę. Darbų vertinimo komisijos pirmininkė profesorė Irena Regina Merkienė geriausius darbus pasiūlė perduoti Lietuvos istorijos instituto rankraštyno etnografijos fondui. Sukaupta medžiaga atskleidžia jaunųjų rinkėjų pasirengimą bei gebėjimą dirbti su pateikėjais, savarankiškai atlikti tyrimus, naudoti šaltiniais, tinkamai iliustruoti darbus. Iš tokių darbų brandumu pasižymi Kėdainių r. Akademijos vidurinės mokyklos mokinės Ugnės Tamašauskaitės savitas darbas *Kūčių ir Kalėdų papročiai bei apeigos Dotnuvos apylinkėse XX a. pirmoje pusėje, Švenčionių profesinio rengimo centro mokinių Jolantos Gailevskajos, Alionos Sandul darbas Šokiai, vakaruškos, diskotekos Švenčionių r. Cirkliškio seniūnijoje*. Įdomi etnologų tyrinėjama tema atnaujinta sukauptais naujais originaliais duomenimis apie šiuolaikinį jaunimo bendravimą. Tikslingai parinkti pateikėjai – visų kartų atstovai, todėl per jų pasakojimus galima atsekti reiškinio raidą.

Pasvalio Petro Vileišio gimnazijos mokinių darbe *Senosios Pasvalio krašto sodybos: Žilpamūšio apylinkės* pateiktas istorinis įvadas, panaudotos anketos. Kai kuriuose pašnekesiuose užfiksuota netgi pateikėjų tarmė.

Šilutės r. Juknaičių pagrindinės mokyklos jaunųjų kraštotyrininkų darbe *Juknaičių seniūnijos lietuvininkų kapinės* apie jas pateikta naujai surinkta konkreti medžiaga: kapų, kryžių, vartelių aprašymai su nuotraukomis ir užrašų kopijomis.

Šiaulių Dainų vidurinės mokyklos mokinio Algirdo Jonušo darbe *Puodininkystė Šiaulių krašte* pateikti statistiniai ir anketiniai duomenys apie puodžius, išaiškintos Kuršėnų puodžių dinastijos, senosios puodų žiedimo ir dekoravimo tradicijos palygintos su dabartiniu puodžių darbu.

Ignalinos r. Didžiasalio Ryto vidurinės mokyklos mokinių Kristinos Jurgelėnaitės ir Aurelijos Sekonaitės darbe *Profesorius Česlovas Kudaba – Vilnijos šviesuolis* pateikiami iki šiol nepublikuoti prisiminimai apie kraštiečių profesorių Česlovą Kudabą. Mokinės kalbino profesoriaus seserį Zonę Kudabaite-Burokienę, jo klasės drauges Bronę Sėliukaitę ir Juzę Martinėnaitę-Drūteikiene.

Prienų r. Pakuonio pagrindinės mokyklos jaunųjų kraštotyrininkų darbe *Rankšluosčiai Pakuonio krašto žmonių gyvenime* užrašyti aplankytų audėjų ir kitų žmonių pasakojimai apie rankšluosčio simboliką ir jo reikšmę apskritai.

Šioje konferencijoje buvo pateikta ir mokytojų bei bibliotekininkų darbų. Iš jų pažymėtina Marijampolės moksleivių kūrybos centro mokytojo eksperto Zigmanto Vidrinsko knyga *Vinco Mykolaičio-Putino memorialinis muziejus ir jo veikla Marijampolėje*. Joje pateikta muziejaus įkūrimo istorija, veikla, tradicijos, rašytojo mokslo draugų, giminaičių ir kaimynų, rašytojų ir kitų Putiną pažinojusių asmenų prisiminimai.

Kauno r. Samylų kultūros centro bibliotekininkų Jolantos Sidabrienės, Gražinos Gutmanienės gausiai iliustruotame nuotraukomis darbe *Pėdos marių dugne* pateikti dvylikos pateikėjų atsiminimai, dainos, etnografinė medžiaga.

Alytaus r. Daugų vidurinės mokyklos mokytojos knyga *Daugai*, remiantis įvairiais istorijos šaltiniais, archyvine ir jaunųjų kraštotyrininkų 1990–2004 m. dalyvavusių kraštotyrinėje veikloje ir užrašiusių žmonių prisiminimus medžiaga, pateikta apibendrinta Daugų krašto istorija nuo seniausių laikų iki šių dienų.

2004–2005 m. ekspedicijoje regionuose dalyvavo apie 4000 šalies bendrojo lavinimo mokyklų mokinių, veikė apie 300 jaunųjų kraštotyrininkų būrelių. 22 rajonuose ir miestuose vyko kraštotyros renginiai mokyklose, rajonuose, miestuose, sušauktos konferencijos ir surengtos kraštotyrių darbų parodos. Pagal 21 rajono savivaldybės administracijos švietimo skyrių pateiktus duomenis, iš viso mokyklose buvo apie 1050 kraštotyros renginių, kuriuose dalyvavo 25 007 mokiniai.

Per Nacionalinę jaunųjų kraštotyrininkų ekspediciją buvo vykdomos įvairios kraštotyros programos. Šiuose renginiuose dalyvavo apie 1120 mokinių. Surengtos konferencijos *Edukaciniai projektai mokyklos muziejuje, Lietuvos tautinis atgimimas ir valstybės atkūrimas* (konferencija skirta Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo 15-osioms metinėms pažymėti). Veikė Jaunojo muziejininko mokykla *Mokykla ir muziejus*. Suorganizuoti kraštotyros būrelių vadovų, muziejinių kvalifikacijos tobulinimo seminarai. Gabūs etnine kultūra besidomintys mokiniai mokėsi Lietuvos jaunimo turizmo centro ir Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus dvimetėje Jaunojo etnologo mokykloje.

Kalbant apie jaunųjų kraštotyrininkų veiklą, negalima nepaminėti ir mokyklų muziejų, nes jiems vadovauja mokytojai kraštotyrininkai. Šiuo metu Lietuvos mokyklose veikia 245 kraštotyros muziejai. Per pastaruosius dvejus metus įsikūrė 14 naujų muziejų. Pagal profilį tai – mokyklos istorijos (127), kraštotyros (93), memorialiniai (12), geologijos (6), literatūros (4), laisvės kovų (1), žvejybos (1), gamtos apsaugos (1) muziejai. Kas dveji metai vyksta mokyklinių muziejų apžiūros. 2005 metų gegužės mėnesį įvyko baigiamoji šalies muziejų apžiūra. Dalyvavo 67 muziejai iš 71 šalies bendrojo lavinimo mokyklos. Buvo pateikti 125 darbai.

Analizuojant kraštotyros ekspedicijos darbą, galima pasakyti, kad daugelyje rajonų jaunųjų kraštotyrininkų judėjimas kasmet įgauna vis didesnę pagreitį. Ten, kur yra sukurta darbo sistema, gyvuoja gražios tradicijos. Iš tokių galima būtų paminėti Panevėžio, Kauno, Pasvalio, Ignalinos, Švenčionių, Alytaus, Tauragės, Šiaulių, Klaipėdos rajonus. Visai kita padėtis yra tuose šalies rajonuose, kur kraštotyra gyva tik mokytojų entuziastų pastangomis. Vertinant tokią netolygią padėtį atskiruose rajonuose galima teigti, jog vien mokytojų entuziastų iniciatyvos nepakanka. Nuolatinis sistemingas jaunųjų kraštotyrininkų darbas vyksta tuose rajonuose, kur švietimo, papildomojo ugdymo įstaigose yra atsakingi darbuotojai, kraštotyros darbo koordinatoriai.

Jūratė Radzevičiūtė, Arvydas Ščiukaišis,
Lietuvos jaunimo turizmo centro
Saviraškos ugdymo skyriaus metodininkai

ETNINĖS KULTŪROS SKLAIDA

Ar galima kalbėti apie etninę kultūrą nacionalinėje spaudoje?

2005 m. rugsėjo-gruodžio mėnesiais kasdien buvo apžvelgiami trys nacionaliniai dienraščiai „Lietuvos rytas“, „Kauno diena“ ir „Lietuvos žinios“, kas savaitę taip pat nagrinėti trijų kultūros savaitraščių – „Literatūra ir menas“, „Šiaurės Atėnai“ ir „7 meno dienos“ – straipsniai. Tikslinėmis apžvalgomis siekta išsiaiškinti nacionalinės periodinės spaudos indėlį į etninės kultūros sklaidą bei pateikiamos informacijos pobūdį. Nesant fizinių galimybių iširti gausioje rajoninėje periodinėje spaudoje skelbiamų rašinių turinį, šių apžvalgų analizė apsiriboja publikacijomis minėtuose šešiuose dienraščiuose bei savaitraščiuose.

Spaudos stebėseną parodė, kad nė viename laikraštyje nėra specialios rubrikos, skirtos etninei kultūrai. Be to, straipsniuose ji neretai figūruoja kaip šalutinė tema ar tam tikro įvykio, renginio fonas. Su etnine kultūra susijusi informacija Lietuvos periodikoje dažniausiai pateikiama

greta kultūros srities ar pramoginių žinučių, neretai – paskutiniuose puslapiuose.

Gautus duomenis (1 pav.) analizuojant statistiniu požiūriu, matyti, jog per paskutiniuosius keturis 2005 m. mėnesius šalies dienraščiuose „Lietuvos rytas“ ir „Lietuvos žinios“ skelbtas panašus kiekis su etnokultūra susijusios informacijos (atitinkamai 39 ir 38 straipsniai). Žymiai mažiau, tačiau taip pat beveik po panašų skaičių rašinių spausdino „Kauno diena“ (11) ir „Šiaurės Atėnai“ (10). Etnokultūrinių publikacijų kiekiu nuo kitų laikraščių atsilieka „Literatūra ir menas“, kuriame teskelbti 4 rašiniai. Įdomu pastebėti, kad kultūros savaitraštyje „7 meno dienos“ etninei kultūrai per aptariamą laikotarpį apskritai neskirta jokio dėmesio.

„Derlingiausiu“ galima būtų pavadinti lapkričio mėnesį, per kurį nagrinėjamoje periodikoje iš viso paskelbtos 34 publikacijos etnokultūros tema. Toliau pagal tokios

informacijos apimtį išsidėstytų rugsėjo (30) ir spalio (28) mėnesiai. Atkreiptinas dėmesys, jog gruodžio mėnesį išspausdinta tik 10 rašinių (2 pav.). Tai mažiausias kiekis per keturis praėjusių metų mėnesius, nors kalendorinis laikotarpis (Kūčios, Kalėdos, Naujieji metai) tarsi gana palankus skelbti su etnine kultūra susijusius straipsnius.

Iš viso per 2005 m. rugsėjo-gruodžio mėnesius nagrinėjamuose dienraščiuose ir kultūros savaitraščiuose išspausdinti 102 rašiniai etnokultūros tema. Vidutiniškai per mėnesį paskelbta 25,5 tokios informacijos (viename laikraštyje – vidutiniškai 20,4 straipsnio). Statistiniai duomenys pagal vidutinį etnokultūros publikacijų kiekį dienraščiuose pasiskirsto taip: „Lietuvos rytas“ – 9,8, „Lietuvos žinios“ – 9,5, „Kauno diena“ – 2,8, kultūros savaitraščiuose „Literatūra ir menas“ – 2,5 bei „Šiaurės Atėnai“ – 1.

Pateikta statistika liudija, kad etninei kultūrai skirta informacija šalies periodikoje spausdinama gana retai ir nedideliais kiekiais – vien ką reiškia per keturis mėnesius Lietuvos dienraščių lyderiu besivadinančiame „Lietuvos ryte“ paskelbti vos 39 straipsniai ir žinutės ar 4 rašiniai kultūros savaitraštyje „Literatūra ir menas“.

Apžvelgus etnokultūrinių publikacijų kiekybę, pravartu panagrinėti ir jų kokybę – turinį bei informacijos pateikimo pobūdį. Ištyrus nacionalinėje spaudoje skelbiamus su etnine kultūra susijusius straipsnius, tampa akivaizdu, jog vyrauja aprašomojo pobūdžio apžvalginiai rašiniai, dažnai – orientuojantis į pramoginius elementus, nevertinant aptariamo reiškinio ar įvykio, t.y. nesigilinant į jo kokybę, sąsają su tradicijomis ir pan.

Būdinga, kad ta pati informacija kartojasi keliuose dienraščiuose. Pavyzdžiui, apie etnografinį Vėlių vakarą, surengtą prie Pyplių piliakalnio netoli Kačerginės, 2005 m. spalio 29 d. informuoja „Lietuvos rytas“ („Ant piliakalnio – karžygių vėlių laukimas“), šio dienraščio priedas „Laikinoji sostinė“ („Piliakalnio viršūnėje – pokalbis su vėlėmis“) ir „Kauno diena“ („Laužas degė ir vėlėms, ir gyviesiems“). Kartais dalinis informacijos kartojimas naudingas, ypač kai pirmą kartą pranešama apie būsimą įvykį, o vėliau aprašomas pats vyksmas. Tačiau toks žiniasklaidos dėmesys dažniausiai atsiranda dėl renginio organizatorių kryptingos reklamos, spaudos konferencijų ir pan. (plg. 2005 m. rugsėjo 21 d. „Lietuvos ryte“ skelbtą informaciją „Ugnies skulptūrų festivalis atspindės Vilniaus legendas“ bei rugsėjo 26 d. žinutę „Per lygiadienį degė skulptūros“).

Jau minėta, kad nagrinėjamuose rašiniuose stinga aprašomų etnokultūros reiškinių vertinimo, probleminių sričių nagrinėjimo, taip pat profesionalaus papročiu, švenčių, mitologijos ir simbolikos pristatymo, supažindinimo su kitomis etninės kultūros apraiškomis. Kartais ji tėra pretekstas paskelbti pikantišką informaciją skambiu pavadinimu, kaip „Lietuvos ryto“ 2005 m. lapkričio 14 d. žinutė „Tautinis rūbas – aukso vertės“. Joje kalbama apie vienos Alytaus meno studijos pretenzijas Olandijos nacionalinei oro bendrovei dėl dingusio lagami-

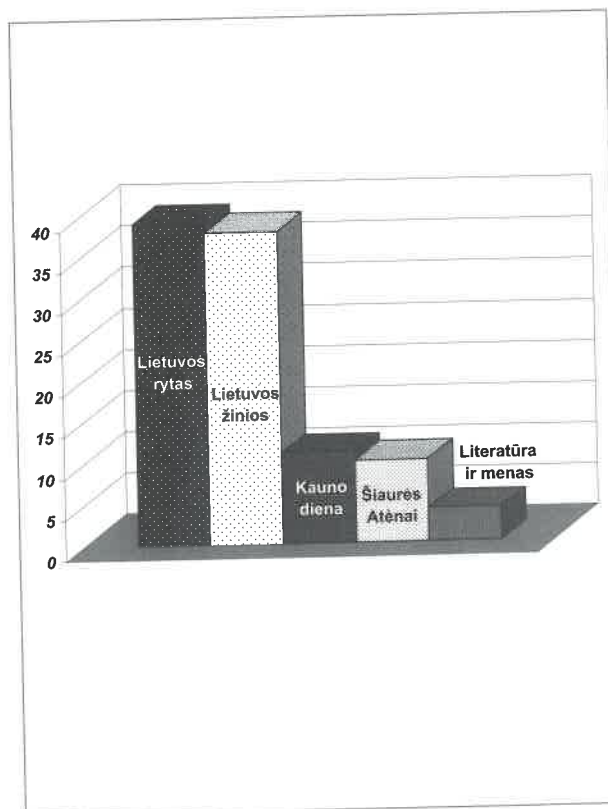
no su tautiniu kostiumu ir skudučiais (pavadinimą padiktavo beveik ketvirtį milijono litų siekiantis ieškinyš).

Tačiau džiugu pastebėti, kad iš 102 rašinių etnokultūros tema vis dėlto galima išskirti ir dalykinio turinio informaciją. Prie jos priskirtini kultūros savaitraštyje „Literatūra ir menas“ išspausdinti straipsnis „Mažoji Lietuva – nykstantys praeities pėdsakai?“ (2005 m. spalio 8 d.), skirtas nušviesti šio etnografinio regiono materialaus ir dvasinio kultūros paveldo aptarimą mokslinėje konferencijoje Vilniuje bei konferencijos „Mažosios Lietuvos kultūrinis istorijos paveldas“ sprendimai (2005 m. lapkričio 26 d.). Prie probleminių rašinių šlietusi ir kelios „Lietuvos žinių“ publikacijos. Pavyzdžiui, 2005 m. gruodžio 12 d. rašinys „Ar reikalingi regioniniai kultūros centrai?“, kvestionuojantis regioninių centrų steigimo būtinybę, ir lapkričio 29 d. straipsnis „Nykstanti koplyčia valdininkams nė motais“ (apie griūvančią XVIII a. medinę Antanavo kaimo koplyčią). Profesionaliu etninės kultūros papročiu, kalendorinių švenčių, apeigų ir kt. pristatymu pasižymi „Šiaurės Atėnai“. Tarkime, tokia šio savaitraščio 2005 m. spalio 29 d. numeryje skelbta publikacija „Kaimo pribuvėja“ arba rašinys „Merginų santuokos eiliškumas“ (lapkričio 19 d.). Be to, „Šiaurės Atėnai“ drąsiai spausdina tarmiškai užrašytus tekstus (pavyzdžiui, „Pirma laukus ardavo šakotu kelmu“, 2005 m. rugsėjo 24 d.). Sudominti skaitytojus mėgina ir „Kauno diena“, kartais paskelbdama orų spėjimo „pagal senolius“ aprašymus. Beje, įdomu pastebėti tendenciją „Lietuvos žinių“ informacijoje naudoti ne kalbos vartosenoje įprastą Suvalkijos, o Sūduvos etnografinio regiono pavadinimą.

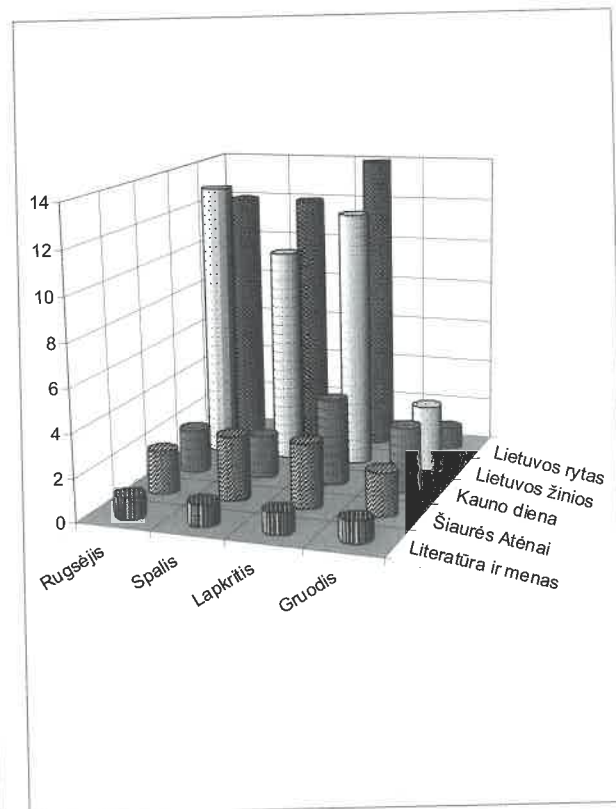
Atsižvelgiant į statistinius ir kokybinius 2005 m. rugsėjo-gruodžio mėnesių tikslinių spaudos apžvalgų aspektus, darytina išvada, kad šalies dienraščiai etnine kultūra domisi tik epizodiškai, o negausią informaciją apie ją pateikia stokodami kritinio požiūrio ir nesigilindami į aktualias problemas. Visa tai tarsi paliekama siauram specialistų ratui, uždarai specialiosios periodikos ir literatūros terpei.

Siekiant nepalikti šios situacijos savieigai ir suaktyvinti viešuomenės domėjimąsi vyksmu etnokultūros srityje, Etninės kultūros globos taryba galėtų prisidėti prie etninės kultūros sklaidos tikslinėmis nuolatinėmis publikacijomis didžiuosiuose Lietuvos dienraščiuose, o ypač kultūros savaitraščiuose. Toks kryptingas ir, suprantama, ne nuobodus visuomenės informavimas apie šios institucijos veiklą ne tik interneto svetainėje ar kasmetiniame informaciniame leidinyje, bet ir platesnėms masėms prieinamoje nacionalinėje spaudoje sudarytų sąlygas populiarinti etninę kultūrą, paneigti vyraujančią nuomonę apie ją kaip apie „muziejinę“ atgyveną, demonstruoti gyvosios tradicijos ir modernaus gyvenimo tarprias sąsajas.

Alina Baravykaitė,
Etninės kultūros globos tarybos
vyresnioji specialistė

1 pav. Iš viso 2005 m. rugsėji-gruodį skelbta straipsnių etnokultūros tema

2 pav. 2005 m. rugsėji-gruodį skelbta straipsnių etnokultūros tema

Įteikti prizai geriausiems folkloro kolektyvams

Įpusėjo kovo mėnuo, bet Lietuvos laukai dar pusnyčių pataluose. Ir iš pavasario pranašų – paukštelių giesmininkų – tik svirbelių būrys aplankė Vilnių. Sekmadienio pūga pratūnojo medžiuose prie Mindaugo tilto, tada patraukė į savo gimtinę kažkur šiaurės kraštuose...

Tačiau tikrai pavasariškais paukščių balsais savaitgalį sostinėje prabilo liaudies dainos ir muzika. Rotušėje ir kitose koncertų salėse vyko geriausių 2005 metų mėgėjų meno kolektyvų nominacijos, įteikiant pripažinimo ženklus – „Aukso paukštės“ prizus. Ši tradicija gimė prieš septynetą metų Lietuvos liaudies kultūros centro direktoriaus Juozo Mikutavičiaus sumanymu.

„Aukso paukštėmis“ apdovanojami mėgėjų teatrai, chorai, liaudies ansambliai, pučiamųjų orkestrai. Ir, žinoma, folkloro kolektyvai, nes būtent jie palaiko ir pratęsia tai, ką turime gražiausio tautos tradicijose. Vadovams nuo 2006 metų įteikiamas ir piniginis apdovanojimas – po 1000 litų. Puiku, kad šiemet „Aukso paukštės“ „atskrido“ Kovo 11-ąją, švenčiant Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo šešioliktąsias metines.

Juk mūsų liaudiškosios tradicijos sparnus visavertei ir laisvai raiškiai įgavo tik nepriklausomoje valstybėje!

Laureatai išrenkami po vieną iš kaimo, miesto, vaikų ir tradicinės muzikos kolektyvų. Taip sumastyta, kad galima būtų tiesti etninės kultūros kelius į ateitį: kaimo ansambliai išlaiko gyvąją tradiciją, sėdami iš liaudies dainų ir papročių kraičio skrynios, senolių sukrautos šimtmečiais, miesto ansambliai džiugina taisyklomis, o vaikų ansambliai perima atlikimo tradicijas, bet svarbiausia – pagarbą ir meilę tautos etninei kultūrai. Taip nutiesiamas tiltas tarp kartų, tartum senajame Lietuvos kaime, kai anūkėliai visa ko gražaus pramokdavo iš savo senelių: ir darbų darbelių, ir dainų, pasakų, o kartu padoraus elgesio tarp žmonių ir gamtoje.

„Aukso paukštės“ prizas – prasmingai simbolinis. Tai margaspalvis paukštis, ištrūkęs iš narvelio, nors tasai ir iš paausuotos bronzos. Sakytume, kūrybinis proveržis, kaip liaudies daina – iš mūsų vienadienio mąstymo rėmų ar šiuolaikinio gyvenimo rūpesčių.

Nesunkiai „paukštę“ pasigavo Radviliškio rajono Šeduvos kultūros namų folkloro ansamblis, seniai

2005 metų „Aukso paukštės“ laureatai: Rokiškio kultūros rūmų folkloro ansamblis „Gastauta“...

garsėjantis gilia meile savo krašto tradicijoms. Jam jau daug metų vadovauja Emilija Brajinskienė, visų meiliai vadinama „Šeduvos baba“. Ir knygą parašiusi, ir į ansamblio programas sudėjusi daug liaudiškos išminties ir kūrybos grožio.

Geriausiu vaikų folkloro ansambliu išrinktas Višagino miesto „Verdenės“ vidurinės mokyklos ansamblis „Sedula“. Jo vadovė Vilma Butavičienė sako, kad ansamblis nėra kuo nors išskirtinis. Jis kaip tas sedulos krūmokšnis (dar vadinamas ožekšniu) – neišvaizdus žiedais, bet brandinantis spalvingas uogeles. Ir kaip nepasidžiaugsi, kad daugiausia rusakalbiame mieste girdisi lietuviška daina... Ir taip skambiai, uždegančiai... Padėkos žodžiai buvo ištarti ir ansamblio „krikštamotei“ mokytojai Stasei Černiauskienei. Ansamblio iniciatyva jau keleri metai rudenį vyksta vaikų folkloro festivalis „Martynas“, vienintelis toks renginys Rytų Lietuvoje.

Senąją tradicinės kultūros paveldą, sudarantį ir šiandieninio tautiškumo pamatus, kūrybiškai plėtoja Rokiškio kultūros rūmų folkloro ansamblis „Gastauta“. Į pripažinimo aukštumas jį atvedė vadovai Nida Lungienė ir Egidijus Kundrotas. O įkūrė ar ne prieš ketvirtį amžiaus jaunas inžinierius Algirdas Svidinskas. Ansamblietės geba subtiliai išgiedoti sutartines – unikalųjį sėlių genties palikimą. Gražus

aukštaičių žodis „gastauta“ reiškia darželio gėlę. Ji minima dainose:

*Gastauta gastautėle, gastauta lelijėle,
Kur tu buvai, kur uliojai?*

Įdomu pastebėti, kad net trys „Aukso paukštės“ už folkloro meilę šiemet „išskrido“ į Aukštaitiją. Viena pasiliko Vilniuje: ją „prisijaukino“ šauni tradicinio muzikavimo kapela „Duja“. Iš jos vadovo šmaikštuolio Arūno Lunio nelengva išpešti, ką gi reiškia toks trumpas pavadinimas. Mat, apskritai žodis yra daugiaprasmis: tai ir lengvas lietutis, kylantis iš miglos, ir skubi namų ruoša, ir grietinėlės sluoksnelis pilnoje pieno puodyneje... Yra ir žemaitiškas senovinis šokis duja. Ką besakytų žodis, kapelos muzikantai tikrai puikūs, groja labai nuotaikingai. Ir dar svarbu, kad jų atliekami kūriniai yra pačių surinkti iš kaimo muzikantų. Taigi „Duja“ įtvirtina liaudiškojo muzikavimo tradiciją.

„Aukso paukštės“ nominantų kūryba – atbalsiai to meto, kai Lietuvą išties buvo galima pavadinti dainų kraštu. Mūsų laikais liaudies dainos vertė išskyla lemtingais tautai ir valstybei momentais. Ji guodžia, stiprina, telkia ir vienija.

O pasaulis lietuvių liaudies dainą pripažino jau kadaise. Pilypas Ruigys studijoje „Lietuvių kalbos

... vilniškė tradicinio muzikavimo kapela „Duja“...

kilmės, būdo ir savybių tyrinėjimas“, parašytoje 1745 m., paskelbė tris liaudies dainų tekstus, išvertęs juos į vokiečių kalbą. Studija iškart patraukė Europos šviesuomenės dėmesį. Didysis vokiečių poetas Johanas Volfgangas Goethe vieną jų įdėjo į muzikinę pjesę „Žvejo duklė“. Dramaturgas Gotholdas Lessingas apgailėstavo, kodėl paskelbtos tik trys – jos tokios poetiškos. Tada nacionalinių kultūrų propaguotojas Johanas Gotfrydas Herderis į rinkinį „Tautų dainos“, išleistą 1778 m., įdėjo jau 8 lietuvių dainas.

XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje, kai Europoje subrendusi nacionalumo idėja ėmė išikūnyti tautiniu pagrindu kuriamomis valstybėmis, mūsų dainos susilaukė ir mokslininkų dėmesio. Olandas van der Meulenas 1907 m. parašė disertaciją „Gamtos palyginimai lietuvių dainose ir raudose“. 1919 m. Lietuvių mokslo draugija ją išleido lietuvių kalba, kartu išspausdindama ir Mykolo Biržiškos vadovėlių „Lietuvių dainos“. Tad tautinė mokykla prasidėjo nuo liaudies dainų.

Mūsų dainų švenčių tradicija, kartu su latvių ir estų, įrašyta į UNESCO sudaromą nematerialaus kultūros paveldo šedevrų sąrašą. Tik šandien mums vis nesiseka įtikinti pasaulį savo dainingumu. Eurovizijos konkursuose – kaskart tarp paskutiniųjų... Ir aišku, kodėl! Kad neinama drąsiai savuoju keliu, mėgdžiojami kitų atradimai, kad pataikaujama banalybei, neišlavintam paauglių skoniu...

Libertas Klimka

... Visagino „Verdenės“ vidurinės mokyklos ansamblis „Sedula“...

... ir Seduvos kultūros namų folkloro ansamblis (vadovė Emilija Brajinienė – trečia iš kairės)

Autoriaus nuotraukos

Premijos tradicinės kultūros puoselėtojams

Tarp Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos kultūros darbuotojams teikiamų metų premijų trys skiriamos už tradicinės kultūros puoselėjimą bei sklaidą. Jomis pagerbiami tie žmonės, kurių veikla ir darbai tautinės kultūros baruose pastaruosiu metu buvo reikšmingiausi, labiausiai pastebimi.

Etnomuzikologei Genovaitai Četkauskaitėi, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos profesorei, premija skirta už liaudies dainų melodijų tipologinio katalogo sukūrimą, jo principų išdėstymą mokslinėje monografijoje bei seriją knygų ir plokštelių „Lietuvių liaudies muzika“. Tai tikrai darbščioji bitelė, šiemet mininti garbingą 80-mečio jubiliejų. Ir yra pažadėjusi, kad netrukus liaudies dainos mylėtojai gaus jos parengtas „Žemaičių dainas“ – ir knygą, ir kompaktinę plokštelę. Mokslininkės darbai plačiai visuomenei atveria lietuviškų dainų lobyną – mūsų kultūros ištakas bei pagrindą. Regis, ir jaunimo muzikos madose dabar esama tam tikro poslinkio tautiškumo link. Ir jeigu tai dar nėra meilė folklorui, tai bent sugrįžtanti pagarba jam. Galima tarti, kad iš tolo, iš tolo, bet ir popkultūra ima domėtis savosios prigimtinės kultūros aruodais... Bėlieka stiprinti tokias tendencijas mokykloje, suteikiant ugdymui tautiškumo spalvą. Iš to rasis ir meilė Tėvynei, ir pilietiškumas.

Už būdingiausių mūsų kraštui tautodailės formų ir amato tradicijų išsaugojimą bei perdavimą jaunajai kartai premija pagerbtas drožėjas Adolfas Andriejus Viluckis iš Kretingos. Jis gimęs netolimoje Grūšlaukėje, talentų žemėje: iš ten buvo kilęs ir įžymus drožėjas Juozas Paulauskas, ir pats garsusis skulptorius Antanas Mončys. Adolfas Viluckis yra surengęs

14 personalinių parodų, dalyvavęs pusšimtyje bendrų; daug jo drožinių yra iškeliavę į platų pasaulį. Meistro dalyvauta kuriant skulptūras M. K. Čiurlionio keliui, Abingos memorialui, ne vienoje kūrybinėje stovykloje ar plenerė. A. Viluckis mielai moko vaikus, ir ne tik amato, bet ir gyvenimo tiesų. O susikaupęs kūrybai užsidaro dirbtuvėje ir, kaip pats sako, tada tampa „urviniu medgraužiu“. Jo darbai sukurti su įkvėpimu, meile ir lakia vaizduote, labai gerai jaučiant medį, jame slypintį grožį. Apskritai meistras tęsia pačias geriausias Žemaitijos medžio drožybos tradicijas.

Premija paskirta ir muzikantui iš Ignalinos krašto, 85-erių Jonui Lechovickui. Jis groja šiandien jau retai kur besutinkamu instrumentu – cimbalais. Ir kaip groja! Puikiai, įkvėptai, uždegančiai, kaip tikras senovinio kaimo muzikantas. Tad ar nuostabu, kad Jonas Lechovickas kviečiamas į visus folkloro festivalius, tradicinio muzikavimo renginius, etnokultūros šventes. Metų našta jam nėra kliūtis visur dalyvauti ir džiuginti klausytojus reto instrumento skambesiu.

Tokie žmonės, kaip čia suminėtieji, – mūsų žemės druska. Dėl jų veiklos ir kūrybos tauta tebėra gyva, išlaikanti istorinę atmintį bei savitą kultūrą.

Premijas Lietuvos kultūros puoselėtojams iškilmingoje aplinkoje, Kultūros ministerijos baltojoje salėje, skambant M. K. Čiurlionio muzikai, įteikė Kultūros ministras Vladimiras Prudnikovas.

Libertas Klimka

Kretingiškis drožėjas Adolfas Andriejus Viluckis

Ignalinietis grojimo cimbalais meistras Jonas Lechovickas

Autoriaus nuotraukos

2005-2009 m. kadencijos Etninės kultūros globos tarybos nariai

Libertas KLIMKA	Etninės kultūros globos tarybos pirmininkas, Vilniaus pedagoginio universiteto profesorius, daktaras;
Irena Regina MERKIENĖ	Etninės kultūros globos tarybos pirmininko pavaduotoja, profesorė, habilituota daktarė;
Romualdas APANA VIČIUS	Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto dekanas, profesorius, habilituotas daktaras;
Vygandas ČAPLIKAS	nepriskaitomas ekspertas, docentas, daktaras;
Petras KALNIUS	Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus vyresnysis mokslo darbuotojas, daktaras;
Virginija KONDRATIENĖ	Žemės ūkio ministerijos Teisės departamento direktoriaus pavaduotoja, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto doktorantė;
Birutė KULNYTĖ	Lietuvos nacionalinio muziejaus direktorė;
Marcelijus MARTINAITIS	rašytojas;
Danguolė MICUTIENĖ	Marijampolės apskrities viršininko administracijos Regioninės plėtros departamento vyriausioji specialistė;
Alfonsas MOTUZAS	Vytauto Didžiojo universiteto Katalikų teologijos fakulteto Lietuvos katalikų bažnyčios istorijos centro direktorius, profesorius, habilituotas daktaras;
Jonas RUDZINSKAS	Lietuvos tautodailininkų sąjungos pirmininkas;
Irena SELIUKAITĖ	Kultūros ministerijos Profesionalaus ir mėgėjų meno skyriaus vedėja;
Nijolė SLIUŽINSKIENĖ	Klaipėdos miesto savivaldybės Etnokultūros centro direktorė, daktarė;
Bronė STUNDŽIENĖ	Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto direktoriaus pavaduotoja, daktarė;
Vida ŠATKAUSKIENĖ	Lietuvos liaudies kultūros centro direktoriaus pavaduotoja, Etninės kultūros skyriaus vedėja;
Liudvika TRASYKYTĖ	Socialinės apsaugos ir darbo ministrės patarėja;
Inija TRINKŪNIENĖ	Socialinių tyrimų instituto mokslo darbuotoja;
Dalia URBANA VIČIENĖ	Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Muzikologijos instituto Etnomuzikologijos skyriaus vedėja, vyresnioji mokslo darbuotoja, daktarė;
Vaclovas VAIČEKAUSKAS	Telšių apskrities viršininko administracijos sekretorius (iki Seimui į šias pareigas paskiriant Arną Arlauską, Kelmės rajono savivaldybės kultūros centro direktorių);
Rasa VASILIAUSKIENĖ	Aplinkos ministerijos Teritorijų planavimo, urbanistikos ir architektūros departamento Kraštovaizdžio skyriaus vyriausioji specialistė;
Rolandas ZUOZA	Švietimo ir mokslo ministerijos Vaikų ir jaunimo socializacijos departamento direktorius.

Etninės kultūros globos tarybos sekretoriatas

Žygimantų g. 1 / T. Vrublevskio g. 8, LT-01102 Vilnius, Lietuva
Tel. (8 ~ 5) 210 7160/61, faks. (8 ~ 5) 210 7160, mob. +370 699 04 238
El. p. etnogloba@lrs.lt

URL adresas: <http://www.lrs.lt/> (žr. „Kitos nuorodos“, „Institucijos, atskaitingos Seimui“)

Tarybos sekretoriato vadovas –
Tarybos pirmininkas **Libertas Klimka**
Mob. +370 699 04 239
El. p. etnotaryba@lrs.lt

Vyriausioji buhalterė (vyr. specialistė) **Jolanta Bulotienė**
El. p. etno@lrs.lt

Vyresnioji specialistė **Jolita Eidikonienė**
El. p. etnogloba@lrs.lt

Vyresnioji specialistė **Alina Baravykaitė**
El. p. etnolangas@lrs.lt

Specialistas **Algimantas Kuras**
El. p. kuras@techas.lt

Specialistė (Aukštaitijos regionui)
Vitalija Vasiliauskaitė
Mob. +370 699 04 991
El. p. etnoaukštaitija@one.lt
Specialistas (Dzūkijos regionui) **Arvydas Švirmickas**
Mob. +370 699 04 989
El. p. svirmickas@web.de
Specialistė (Mažosios Lietuvos regionui) **Regina Jokubaitytė**
Mob. +370 699 04 990
El. p. reginele1@one.lt
Specialistas (Suvalkijos regionui) **Valentinas Jazerskas**
Mob. +370 699 04 992
El. p. suduva@marijampole.aps.lt
Specialistė (Žemaitijos regionui) **Sigita Dacienė**
Mob. +370 699 04 993
El. p. s.dacienne@gmail.com

